

T.C.

Cumhuriyet Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı

**TÜRK EDEBİYATI'NDA HZ. EBÛ BEKİR VECİZELERİ
VE BEDREDDİN B. HİMMET-YÂRÛ'L-MEVLEVÎ' NİN
TUHFETÛ'S-SİDDİK'I**

Fatih Mehmet YILMAZ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Âlim YILDIZ

SİVAS

Eylül- 2011

**TÜRK EDEBİYATI'NDA HZ. EBÛ BEKİR VECİZELERİ VE
BEDREDDİN B. HİMMET-YÂRÛ'L-MEVLEVÎ' NİN
TUHFETÛ'S-SİDDÎK'I**

Fatih Mehmet YILMAZ

Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin İslam Tarihi ve Sanatları
Anabilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı İçin Öngördüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

Eylül-2011

KABUL VE ONAY

Fatih Mehmet YILMAZ'ın hazırlamış olduğu ‘‘TÜRK EDEBİYATI'NDA HZ. EBÛ BEKİR VECİZELERİ VE BEDREDDİN B. HİMMET-YÂRÛ'L-MEVLEVÎ'NİN TUHFETÛ'S-SIDDÎK'I' başlıklı bu çalışma 06.09.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN

Prof. Dr. Ünal KILIÇ

Doç. Dr. Âlim YILDIZ (Tez Danışmanı)

Bu tez çalışması Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen ve yukarıdaki imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından kabul görmüştür.

..../..../2011

Prof. Dr. Mehmet ARSLAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

YILMAZ, Fatih Mehmet; Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir Vecizeleri Ve Bedreddin b. Himmet-Yârü'l-Mevlevî'nin Tuhfetü's-Sıddîk'ı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2011

Dört halifenin ilki olan Hz. Ebû Bekir'in şahsiyeti, tasavvufî yönü, vasıfları çerçevesinde edebiyatımızda türler oluşturulmuş ve bu türlerde belirgin nitelikleriyle Hz. Ebû Bekir anılmıştır.

Türk Edebiyatı'nda oluşturulan bu türler içerisinde vecizeler önemli bir yer tutmaktadır. İslam dünyasında ayet ve hadislerden sonra üçüncü kaynak olarak, dört büyük halifenin vecizeleri kabul edilmektedir. Bu kabul Hz. Ebû Bekir'in vecizeleriyle ilgili Türk Edebiyatı'nda tercüme ve şerhler yapılmasına yol açmıştır.

Çalışmamızda Hz. Ebû Bekir'in hayatı, şahsiyeti, tasavvufî yönü hakkında bilgi verdikten sonra, onunla ilgili edebiyatımızda oluşturulmuş türler ve bu türlerde ön planda tutulan vasıfları incelenmiştir. Hz. Ebû Bekir'in vecizeleriyle ilgili Türk edebiyatı'nda yapılan tercüme ve şerhler içerik açısından incelenip, eserlerin yazarları tanıtılmıştır. Konuyla ilgili tespit edebildiğimiz ilk çalışma olan, 15. yy. da kullanılan dil ve anlatım özellikleriyle kaleme alınan, Bedreddin b. Himmet-Yârü'l-Mevlevî'nin “Kitabu Tuhfetü's-Sıddîk Min Kelamı Ebi Bekri's-Sıddîk” adlı eserin incelemesinde arkaik kelimeler tespit edilip, vecizeler tarafımızdan tercüme edilmiştir.

Son olarak aslı Osmanlıca olan metin, transkripsiyonlu olarak Türkiye Türkçesi'ne aktarılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Türk Edebiyatı, Hz. Ebû Bekir, Vecize, Bedreddin b. Himmet-Yârü'l-Mevlevî, Tercüme, Şerh, Transkripsiyon.

ABSTRACT

YILMAZ, Fatih Mehmet; The Caliph Ebubekir's sayings in Turkish literature and Tuhfetü's-Siddîk of Bedreddin b. Himmet- Yârü'l-Mevlevî, Master Thesis, Sivas 2011.

Many descriptions in our literature have been composed in accordance with the The first four Caliphs Ebû Bekir's personality, his mystical respect and characters, and the Caliph Ebubekir has been commemorated with his distinct attributes in these descriptions.

Sayings have played an important role among these descriptions which have been composed in Turkish literature. Four great caliphs' sayings have been regarded as the third source after the verses and hadiths in Islam. This regard has given rise to the translation and commentaries on the Caliph Ebû Bekir's sayings in Turkish literature.

In our study, after giving some information about the Caliph Ebû Bekir's life, his mystical respect, about the descriptions which were composed in our literature and about the Caliph Ebubekir's attributes which were loomed large in these descriptions, the interpretations and commentaries on the Caliph Ebû Bekir's sayings which were made in Turkish literature have been examined in terms of content and also the authors of the works have been introduced in this study. In the analysis of the work "Kitabu Tuhfetü's-Siddîk Min Kelamı Ebi Bekri's-Siddîk" by Bedreddin b. Himmet-yârü'l-Mevlevî, the first study we were able to find about the subject and written according to the structures in language and expression used in 15th century, archaic words have been ascertained and translated by us.

Finally, the text written originally in the Ottoman Turkish language has been translated into Turkish being transcriptased.

Key Words

Turkish Literature, Caliph Ebû Bekir, Sayings, Bedreddin b. Himmet-Yârü'l-Mevlevî, Interpretations, Commentaries, Transcriptased.

ÖN SÖZ

İslam tarihinin ve kültürünün Hz. Muhammed'den sonra en önemli şahsiyetlerinden biri Hz. Ebu Bekir'dir. Hz. Muhammed'e en zor ve sıkıntılı anlarda tereddütsüz yardım eden, onu tasdik eden, tüm hayatını Allah ve Peygamber yoluna adayan Hz. Ebû Bekir, yalnızca Arap dünyasında değil, tüm İslam coğrafyasında sevilen, adına eserler oluşturulan mümtaz bir kişiliktir. Hz. Ebu Bekir sadakati, kişiliği ve devlet adamlığı yönüyle Müslümanlara asırlar boyu örnek olmuştur.

Hz. Muhammed'in övgüsüne mazhar olmuş Türk milleti Peygamberimize, dört halifeye ve sahabeye olan sevgisini kültürümüzün içinde yoğurmuş ve özümüzle bütünleştirmiştir. İşte bu sevgi edebiyatımıza eserlerle yansyarak kayıt altına alınmış, nesilden nesile aktarılarak günümüzdeki sevgi kuşağının, muhabbet ikliminin temelini oluşturmuştur. Bu sevgi kaynağı eserlerden biri de Türk edebiyatına tercüme ve şerh yoluyla kazandırılan dört halifenin vecizeleridir.

Kur'an-ı Kerim ve hadislerden sonra dört halifenin vecizeleri İslam dünyasında önemli bir ölçüt kabul edilerek derlenmiş ve kitap haline getirilmiştir. Arap ve Fars Edebiyatı'nda dört halifenin sözlerini derleme, tercüme ve şerh etme geleneği Türk Edebiyatı'nda da kabul görmüş ve konuyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır.

Çalışmamızın giriş bölümünde Hz. Muhammed'in dört büyük halifesinin hayatı ve kişilikleri çevresinde teşekkül eden methiye, faziletname, menkıbe, hilye gibi türleri işleyerek bu türlerin en tanınmış olanlarından örnekler verdik. 1. Bölümde Hz. Ebû Bekir'i çeşitli yönleriyle tanıttık. Hz. Ebû Bekir'in hayatı, sıddîkiyeti ve tasavvufî yönünü ele alıp, hutbeleri ve mektuplarından örnek verdik.

Çalışmamızın ikinci bölümünde on beşinci yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ebû Bekir vecizeleri ile ilgili tercüme ve şerhler tanıtılmıştır. Bu bölümde mütercim ve şârihler de tanıtılmış, eserlerin nüshaları hakkında bilgi verilmiştir. Bedreddin bin Himmet-Yarü'l-Mevlevî'nin "Tuhfetü's-Sıddîk min Kelâm-ı Ebî Bekr es-Sıddîk"ının yazılmış olduğu on beşinci yüzyıl Türkçesinde kullanılan sözcükler, anlamlarıyla birlikte tespit edilip,

metin uslubu açısından incelenip, vecizeler tarafımızdan günümüz Türkçe'sine tercüme edilmiştir.

Çalışmamızın nc bölümünde Bedreddin bin Himmet-Yar'l-Mevlevi'nin "Tuhfetü's-Sıddık min Kelm-ı Eb Bekr es-Sıddık" metni günümüz Türkçesine aktarılmıştır. En sonda sonuç bölümü ve kaynakça bulunmaktadır.

Çalışmalarım sırasında Türk İslam Edebiyatı alanının gelişiminde, yayılışında, topluma aktarılışında büyük emek sarf eden, bilimsel çalışmalarımda her türlü fedakrlığı gösteren, tez danışmanım kıymetli hocam Doç Dr. Âlim YILDIZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarım sırasında hiçbir desteğini esirgemeyen, konuyla ilgili ilk çalışmayla bizlere kaynaklık eden Prof. Dr. Âdem CEYHAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmalarıma katkıda bulunan Prof. Dr. Ali AKSU'ya, Prof. Dr. nal KILIÇ'a ve Erdal ÖZATA'ya saygılarımı sunar, teşekkür ederim.

Fatih Mehmet YILMAZ

Sivas–2011

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.md.	: Adı geçen madde
a.g.t.	: Adı geçen tez
b.	: Bin
bkz.	: Bakınız.
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
H.	: Hicrî
H.z.	: Hazret-i
Ktp.	: Kütüphane, Kütüphanesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
nr.	: Numara, numarası
.	: lm
r.a	: Radıyallahu anh
r.anha	: Radıyallahu anha
s.	: Sayfa
sav	: Sallallahu aleyhi vesellem
trc.	: Tercüme
tsz.	: Tarihsiz
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları
Yk.	: Yaprak
y.y.	: Yüzyıl
Yz.	: Yazma

İÇİNDEKİLER

ÖZET	İ
ABSTRACT	İİ
ÖNSÖZ.....	İİİ
KISALTMALAR	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
GİRİŞ.....	1
HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI, ŞAHSİYETİ, TASAVVUFÎ VE EDEBÎ YÖNÜ	1-14
A. HAYATI.....	1
B.ŞAHSİYETİ.....	3
C.TASAVVUFÎ VE EDEBÎ YÖNÜ	10
1. Tasavvufî Yönü.....	10
2.Edebi Yönü.....	11
I. BÖLÜM	
TÜRK EDEBİYATI'NDA HZ. EBÛ BEKİR	
A. HZ. EBÛ BEKİRLE İLGİLİ TÜRLER.....	15-29
1. Methiyeler	15
2. Menkıbe Kitapları	20
3. Hilyeler	21
4. Faziletnameler	24
5. Vecizeler	28
B. HZ. EBÛ BEKİR'İN GENEL VASIFLARI	29-44
1. Sıddîk Lakabı.....	29
2. Atîk Lakabı	34
3. Yâr-ı Gâr (Mağara Arkadaşlığı).....	35
4. Sâhibü's- Sehâ (Cömert Oluşu).....	40
5. Menba'ı Velâyet (Velâyetin Kaynağı Olması)	41
6. Cedd-i Mevlana (Mevlânâ'nın Cediti Olması).....	43

II. BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATI'NDA HZ. EBÛ BEKİR VECİZELERİ

A. TÜRK EDEBİYATI'NDA HZ. EBÛ BEKİR VECİZELERİYLE İLGİLİ TERCÜME VE ŞERHLER..... 45–49

1. Bedreddin b. Himmet-Yârü'l-Mevlevi, Kitabı Tuhfetü's-Sıddîk Min Kelâmı Ebî Bekri's-Sıddîk..... 45
2. Cemal-i Halveti, Şerh-i Sad Kelime-i Sıddîk-i Ekber 46
3. Mustafa b. Mehmed, Terceme-i Sad Kelimet-i Çehar-Yar 47
4. Manastırlı Mehmed Rif'at, Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr..... 49

B. BEDREDDİN BİN HİMMET YARÜ'L-MEVLEVİ'NİN “TUHFETÜ'S-SİDDÎK MİN KELAM-I EBİ BEKR ES-SİDDÎK” ADLI ESERİNİN İNCELENMESİ 50–71

- 1.Yazar ve Eser Hakkında Genel Bilgiler 50
2. Eserde Kullanılan Dilin Özellikleri..... 51
  - a. Kullanılan Ayetler 51
  - b. Kullanılan Allah İsimleri..... 51
  - c. Kullanılan Hadisler 51
  - d. Kullanılan Deyimler..... 52
  - e. Kullanılan Arkaik Kelimeler 52
3. Dil Bilgisi Özellikleri 53
4. Vecizelerin Tercümesi..... 53
5. Vecizelerde İşlenen Konular..... 64
  - a. Allah'ı Tanıma Konusunu İşleyen Vecizeler 64
  - b. Yöneticilik Konusunu İşleyen Vecizeler..... 64
  - c. İnsani İlişkiler Konusunu İşleyen Vecizeler..... 66
  - d. Yaşam Tarzı Konusunu İşleyen Vecizeler 67
6. Tercüme ve Şerhler Arasındaki Farklılıklar 69
7. Metnin Oluşturulmasında İzlenen Yol..... 70

III. BÖLÜM

BEDREDDİN BİN HİMMET YARÜ'L-MEVLEVİ'NİN "TUHFETÜ'S-SIDDİK MİN KELÂM-I EBÎ BEKR ES-SIDDİK" İSİMLİ ESERİNİN METNİ.....	72-106
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	108

GİRİŞ

I. HZ. EBÛ BEKİR'İN HAYATI, ŞAHSİYETİ, TASAVVUFÎ VE EDEBÎ YÖNÜ

Hiz. Ebû Bekir, dört büyük halifenin birincisidir. Adı Abdullah, Künyesi Ebû Bekir, lakapları Sıddîk ve Atîk'tir. Yetişkinler içerisinde İslam'ı ilk kabul eden kişidir. İslam öncesi hayatında da İslam sonrası hayatında da ticaretle uğraşmıştır. Neseb ilmini çok iyi bilen Hiz. Ebû Bekir, diyet işlerini karara bağlama görevini de üstlenmiştir. Hiz. Muhammed'in her zaman en yakınında yer alarak İslamiyet'i ilk kaynaktan öğrenmiştir. Hiz. Ebû Bekir, hilafeti esnasında ortaya çıkan ihtilafların çözümünde metanetli kişiliğiyle başarılı uygulamalarda bulunmuş, yaptığı fetih hareketleriyle İslam'ın yayılmasının önünü açmıştır. Kur'an-ı Kerim'in toplatılması ve mushaf haline getirilişi de Hiz. Ebû Bekir'in İslâma yaptığı en büyük hizmetlerdendir. İslam'ın kurallarına uyduğu sürece kendisine itaat edilmesini istemesi, yönetiminde güçlü olanın haklı değil, haklı olanın güçlü olduğunu belirtmesi de örnek liderlik ilkelerinden olmuştur.

A. HAYATI

Ebû Bekir es-Sıddîk b. Kuhâfe, Resullullah'ın ilk halifesidir. Annesi, Ümmü'l-Hayr Sahr b. Âmîr'in kızı, babasının amcasının kızı Selma'dır. Fil Savaşı'ndan iki yıl altı ay sonra doğmuştur.¹ Soyu Mürre'de Hiz. Resullullah ile birleşir.²

Hiz. Ebû Bekir'in cahiliye döneminde adının Abdü'l-Kâ'be olduğu, İslâmı seçtikten sonra adının Abdullah olarak Hiz. Muhammed tarafından değiştirildiği bilinmektedir. Hiz. Ebû Bekir elbise ve kumaş ticaretiyle uğraşmış, Suriye ve Yemen'e ticaret kervanlarıyla yolculuklarda bulunmuştur.

Hiz. Ebû Bekir Kureyş içinde zengin, doğru sözlü, dürüst ve cömert bir kimse olarak tanınıyordu. Akrabasını ziyaret eder, onları gözetir, yoksullara ve darda kalanlara yardımcı olur, misafire ikram ederdi. Kureyş'in diyet işlerine o bakardı. Bu dönemde Kureyş'in bir emiri yoktu ve her kabileden her iş için tayin edilmiş kişiler bulunuyordu. Hiz. Ebû Bekir, kan davalarını karara bağlar ve

¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe*, (trc. Naim Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul 2009, III, 225

² Celaleddin es- Suyuti, *Tarihü'l-Hülefa*, El-Matbaatu'l-Asriyye, Beyrut 1989, s. 31

diyetleri tayin ederdi. Bu hususta onun verdiği karara uyulurdu. Çünkü herkesin kendisine itimadı vardı.³

Hız. Muhammed, İslâm'ı tebliğ ettiğinde Hız. Ebû Bekir tereddütsüz İslâm'ı kabul etmiştir. Hız. Ebû Bekir, çok sayıda sahabenin Müslüman olmasına vesile olmuş, birçok köle sahabenin de hürriyetlerine kavuşmaları için servetinin büyük bir bölümünü harcamıştır. Hız. Muhammed, bu fedakârlığı “Hiçbir mal Ebû Bekir'in malı kadar bana faydalı olmamıştır”⁴ diyerek takdir etmiştir.

Hız. Ebû Bekir, İslam'ı Mekke yıllarında tebliğ ederken müşriklerin saldırısına uğramış, müşrikler tarafından işkence görmüştür. Baskıların artması üzerine Hız. Ebû Bekir de Habeşistan' a gitmeye karar vererek yola çıkmış; ancak yolda karşılaştığı İbnü'd-Düğunne⁵ adlı dostunun himaye teklifini kabul ederek Mekke' ye dönmüştür.

Miraç olayında yine Hız. Muhammed'i tereddütsüz tasdik ederek, sadakatının büyüklüğünü göstermiş ve “Siddîk-ı Ekber” ünvanını almıştır. Bu unvanı imanındaki kuvvetin ölçüsünü gösterecek bir tarzda tüm hayatı boyunca üzerinde taşımıştır. Hicret yolculuğunda Hız. Muhammed'e arkadaşlık etmiş, bu yolculuk sırasında maddi ve manevi tüm gücünü fedakârlıkla kullanmıştır. Hız. Muhammed'le Medine'ye hicret eden Hız. Ebû Bekir, Medine'de de ticaretle uğraşmıştır.

Bedir, Uhud, Hendek savaşlarına ve birçok gazveye katılan Hız. Ebû Bekir her zaman Hız. Muhammed'in en yakınında yer almıştır. Hız. Muhammed vefât ettiğinde şaşkınlık içerisinde olan sahabîleri dirayetli kişiliğiyle teskin etmiştir.

Hız. Ebû Bekir, halife seçildiğinde dinden dönenleri, yalancı peygamberleri, zekât vermeyenleri büyük bir kararlılıkla takip ederek, Hız. Muhammed'den öğrendiği İslam'ın aynen yaşanmasında ve korunmasında büyük bir dirayet örneği sergilemiştir.

Hız. Ebû Bekir'in halifelik dönemindeki en önemli faaliyetlerden birisi de Kur'an-ı Kerîm'in mushaf haline getirilmesidir. Kur'an-ı Kerîm ilk önceleri ezberlenmiş ve ayetler hurma ağaçlarının dal ve yapraklarına, derilere, taşlara

³ İbrahim Sarıçam, *Hız. Ebu Bekir*, TDV Yay., Ankara 2006, s.7.

⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul 1992, II.,366.

⁵ Geniş bilgi için bkz., İbrahim Sarıçam,*a.g.e.*,s.15

yazılmıştı. Yemâme’de yapılan savaşta kimi hafızların şehit olması, Hz Ömer’ in Hz. Ebû Bekir’e Kur’an-ı Kerîm’in toplatılması fikrini teklif etmesine neden olmuş ve sonuçta da Hz. Ebû Bekir Kur’an-ı Kerîm’i bir mushaf haline getirtmiştir.

Suriye ve Irak üzerine fetih hareketlerini başlatan Hz. Ebû Bekir, 22 Cemaziyelahir 13 (23 Ağustos H. 634) tarihinde 63 yaşında iken vefat etmiştir.⁶

B. ŞAHSİYETİ

Hız. Ebû Bekir’in ilk Müslümanlardan olması, Hz. Muhammed’in hicret yolculuğunda mağara arkadaşı olması, tüm mal varlığını Allah yoluna adaması, birçok kölenin hürriyetine kavuşmasına vesile olması, Hz. Muhammed’in vefatı öncesi sahabeye imam olması, cennetle müjdelenen on sahabelen biri olması, ilk halife olması gibi özellikleri İslam tarihinde ve edebiyatında şahsiyetinden sıkça söz edilmesine ve Müslümanlara örnek gösterilmesine sebep olmuştur.

Hız. Ebû Bekir’in mümtaz şahsiyeti Kur’an-ı Kerim’de ve hadislerde övülerek takdir edilmiştir. Bu bölümde, Kur’anı Kerim’deki ayetlerde ve Hz. Muhammed’in hadislerinde Hız. Ebû Bekir’in şahsiyeti özellikleri açısından incelenip, İslam tarihindeki olayların akışıyla ilişkilendirilecektir.

Bakara sûresi 274. ayette Allah-u Teâlâ meâlen şöyle buyurmuştur:

Mallarını gece ve gündüz, gizli ve açık hayra sarf edenler var ya, onların mükkâfatı Allah katındadır. Onlara korku yoktur, üzüntü de çekmezler.

Bu ayeti kerimenin sebep-i nüzulü hakkında müteaddit rivayetler vardır. Ezcümle deniliyor ki: Hazreti Ebû Bekir radiyallahü anının kırk bin dirhemi varmış, bunun on bin dirhemini gece, on bin dirhemini gündüz, on bin dirhemini gizli, on binini de aleni olarak tasadduk etmiş, bunun üzerine bu ayeti celile nazil olmuştur.⁷

Tevbe suresi 40. ayette Hız. Ebû Bekir, Hz. Muhammed’le birlikte yaptığı hicret yolculuğundaki mağara arkadaşlığıyla ikinin ikincisi olarak zikredilmiştir.

⁶ Âdem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi 2*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010, s.89

⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’anı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul tsz., I, 291

Hz. Ebû Bekir'in kırk yaş duası olarak da bilinen ve annesi, babası ve çocuklarının İslam'la şereflenmesine vesile olduğu belirtilen Ahkaf sûresi 15 ve 16. ayetlerin Hz. Ebû Bekir hakkında nazil olduğu rivayet edilmektedir.

*Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile süttten kesilmesi, otuz ay sürer. Nihayet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı işler yapmamı temin et. Benim için de zürriyetim için de iyiliği devam ettir. Ben sana döndüm ve elbette ki ben Müslümanlardanım.*⁸

Hz. Ebû Bekir'in yaptığı hayırlı işler ve sadakattaki metaneti İslam dünyasına asırlar boyu örnek olmuş ve aşağıda verilen ayet mealinde yüce kişiliği yer almıştır.

*İşte yaptıklarının iyisini kabul edeceğimiz ve günahlarını bağışlayacağımız bu kimseler cennetlikler arasındadırlar. Bu, kendilerine verilen doğru bir sözdür.*⁹

Hz. Ebû Bekir'in faziletteki derecesinin hiçbir sahabeye nasip olmadığını bu ayet mealleri ışığında Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, şu şekilde rivayet etmiştir:

“İbn-i Abbas (r.a) hazretleri demiştir ki: Allah Teâlâ Hz. Ebû Bekir'in duasını kabul etti de müminlerden dokuz kişiyi azad etti, hürriyetine kavuşturdu. Bilâli Habeşî ve Âmir b. Führeyre bunlardandır. Her ne hayır murad etti ise Allah Teâlâ, ona yardım etti, soyu hakkında da duasını kabul etti. Evlatlarının hepsi iman ettiler, ona hem anasının babasının hem de evlatlarının cemi'sinin İslam'ı müyesser oldu. Babası Ebû Kuhâfe- Osman ibni Amr ve annesi Ümmü'l-hayr binti Sahr ibni Ömer-Oğlu Abdurrahman İbn-i Ebû Bekir ve onun oğlu Ebû Atik hepsi Peygamber'e yetiştiler ve Hazreti Ebû Bekir'in derecesi sahabeden hiçbirine nasip olmadı.”¹⁰

Hz. Ebû Bekir'in yalnızca Allah rızasını gözeterek, ihlas ve sadakatle iyiliklerde bulunuşunu Leyl sûresinin 17- 21 aralığındaki ayetler açıklamaktadır.

Temizlenmek üzere malını hayra veren iyiler ondan (ateşten) uzak tutulur.

⁸ Ahkaf, 46/15

⁹ Ahkaf, 46/16

¹⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Şura Yay., İstanbul 1993, VI,436

*Yüce Rabbinin rızasını istemekten başka onun nezdinde hiçbir kimseye ait şükranla karşılanacak bir nimet yoktur ve o (buna kavuşarak) hoşnut olacaktır.*¹¹

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, bu ayetlerin Hz. Ebû Bekir'in köleleri özgürlüğe kavuşturmadaki samimiyeti hakkında indiği görüşünü rivayet etmiştir.

“Hâkim, Amir ibni Abdillah'ın, İbni Zübeyr'den o da babasından “sahih” dediği rivayeti aktarmıştır: Ebu Kuhafe, oğlu Hz. Ebû Bekir'e ‘Görüyorum ki sen birtakım zayıf köleleri özgürlüklerine kavuşturup duruyorsun. Bunu mademki yapıyorsun; bari kuvvet olacak ve önünde duracak birtakım yiğit adamlar azad etseydin.’ demişti. O da ‘Babacığım! Ben ancak muradımı murad ediyorum.’ dedi. Bunun üzerine bu son ayetler nazil oldu. İbni Cerir şöyle der: Haberlerin doğrusu şudur ki bu ayet, Hz. Ebû Bekir'in köleleri özgürlüklerine kavuşturması nedeniyle onun hakkında nazil oldu denmiştir.”¹²

“Peygamberler dışında insanların en hayırlısı Ebû Bekir'dir.”¹³ hadisi Hz. Ebû Bekir'in faziletinin derecesini göstermektedir.

Hz. Ebû Bekir'in Allah'a teslimiyet ve samimiyet gücünü gösteren “Ebû Bekir'in imanı ile ehl-i arzın imanı tartılsa, Ebû Bekir'in imanı üstün gelir.”¹⁴ hadisi de O'nun, Hz. Muhammed'in en zor ve sıkıntılı anlarındaki yardımının sarsılmaz imanından kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Ebû Saîd el- Hudrî (r.a)' den:

“Şöyle demiştir: Nebiyy-i Ekrem (sav) son hastalığında hutbeye çıkıp: “Allah-u Teâlâ bir kulunu dünyâ ile kendi nezdinde olan (nevâl-i ukbâ) arasında muhayyer bıraktı. O da Nezd-i İlâhîdekini ihtiyâr etti.” buyurdu. (Bu söz üzerine) Ebû Bekir (r.a) ağlamaya başladı. Ben kendi kendime: “Allâhu Teâlâ'nın bir kulu dünya ile kendi nezdinde olan arasında muhayyer bırakmasında, onun da Nezd-i İlâhîdekini ihtiyâr etmesinde ne var ki, bu pîr-i sâl-dîdeyi (böyle) ağlatıyor? ” diye düşündüm meğer o abd-i muhayyer Resûlullâh (sav)'ın kendisi imiş! Meğer Ebû Bekir (r.a) hepimizden a'lem imiş! Resûlullâh (sav) Ebû Bekir'i ağlar görünce buyurdu ki: Yâ Ebâ Bekr, ağlama, sohbet (arkadaşlık) husûsusunda da mâl hususunda da nâsın bana en çok vergisi olan Ebû Bekir' dir. Ümmetimden halîl

¹¹ Leyl, 92/17–21

¹² Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, VIII,493

¹³ Abdurrauf El-Münavi, *Feyzu'l-Kadir*, Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, I, 119 (hadis nr.70)

¹⁴ Beyhâki, *Şu'abu'l İman*, Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, I,69 (hadis nr.36)

edineydim, Ebû Bekr'i edinirdim. Lâkin İslâm yüzünden (hâsıl) olan uhuvvet ve meveddet şahsi hulletten efdaldır. Mescitte Ebû Bekr'in kapısından başka seddedilmedik hiçbir kapı kalmasın.”¹⁵

Hadiste Hz. Ebû Bekir'in seziş kabiliyeti belirtilmiş, arkadaşlığı ve cömertliği Hz. Muhammed tarafından övülmüştür. Hz. Muhammed'in mescide açılan tüm kapıları kapattırıp, sadece Hz. Ebû Bekir'in kapısını açık bıraktırması O'na gösterdiği ayrıcalığı ortaya koymaktadır.

Âişe (r.anha) şöyle demiştir:

“Resûlullâh (sav) vefatıyla neticelenen hastalığa tutulduğu zaman namaz vaktine gelmiş, ezan da okunmuştu. “Ebû Bekr'e söyleyin de nâsa kıldırın.” buyurdu. “Yâ Resûlallâh, Ebû Bekir pek yufka yüreklidir. Senin makamında durup da halka namaz kıldırılmaz.” denildi. (Evvelki emrini) tekrar buyurdu. Yine kendisine böyle söylendi. Üçüncü defa yine o emrini tekrarlayıp : “ Şüphesiz ki Yûsuf (a.s)'un savâhibisiniz. (Yani onun günündeki kadınlar gibisiniz.) Ebû Bekir'e söyleyin nâsa namazı o kıldırın.” buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a) mihraba geçip namazı kıldırdı. (Bu namazlardan biri esnasında) Nebiyy-i Ekrem (sav): Yerinde dur! diye işaret buyurdu. Sonra (ileriye) götürüle götürüle Ebû Bekir'in tâ yanına oturtuldu. Râvî A'meş'e: “Nasıl? namazı Nebiyy-i Ekrem (sav) kıldırıyordu da Ebû Bekir onun namazına, cemâat de Ebû Bekir'in namazına tebean mı namaz kılıyorlardı?” diye sordular. A'meş, başı ile evet dedi. Bir rivayette de: “Resûlullâh (sav) Ebû Bekir'in soluna oturdu. Ebû Bekir de ayakta namaz kılıyordu.” denilmiştir.”¹⁶

Hz. Muhammed'in vefatı öncesi Hz. Ebû Bekir'e imamlık görevini vermesi de liyâkat ve fazilet açısından seçkinliğini teyit etmektedir.

Hz. Ebû Bekir'in Kureyşliler arasında büyük bir itibarı vardı; çünkü Kureyş'in geçmişi hakkında başkalarının bilmediği “Neseb” bilgisine sahipti.¹⁷ Cahiliye döneminde de içki kullanmadığı, yardımsever, dürüst ve mütevazı bir kişi olduğu bilinmektedir.

¹⁵ Zebidi, *Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Mütercimi Ahmed Naim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1993, X, 413-415, (hadis nr.292)

¹⁶ Zebidi, *a.g.e.*,s.630-637, (hadis nr.387)

¹⁷ İsmail Aka vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yay.,İstanbul 1992, II, 31

Miraç hadisesinin vuku bulduğu dönemde, müşriklerin heyecanla gelip Hz. Ebû Bekir'e olayın gelişimini anlatarak, onu Hz. Muhammed'den ayırmak istemişler; fakat "Eğer bunu Muhammed söylüyorsa doğrudur." karşılığını alınca sadakattaki eşsiz ihlası akıllarına sığdıramamışlardır.

Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Muhammed'le Medine'ye hicrete izin alınca Sevr mağarasına doğru hareket etmişler, mağarada üç gün kalmışlardır. Bu mağara arkadaşlığı Kur'an-ı Kerim'de dile getirilerek Hiz. Ebû Bekir "İkinin ikincisi" ünvanını almıştır. Bu unvan, Hiz. Ebû Bekir'in ömrü boyunca tüm alanlarda devam etmiştir. O, ihlasta, fedakârlıkta, cömertlikte, sadakatte, dirayette, metanette de ikinin ikincisi olmuştur. Hicret yolculuğu esnasında Sevr Mağarası'nın önüne gelindiğinde Hiz. Ebû Bekir, içeride zararlı bir hayvan ya da olumsuz bir durum varsa zararın kendisine gelmesi için Hiz. Muhammed'den izin alarak mağaraya önce girip, çok yüce bir haslet olan îsâr (başkasını, kendi nefesine tercih etme) davranışını sergilemiştir.

Hiz. Muhammed'in vefatını müteakip Hiz. Ebû Bekir, yaşamlarındaki tüm güzelliklerin kaynağını kaybetmenin tüm sahabede oluşturduğu boşluğu şaşkın bakışlarda okuyup tahlil ederek, büyük bir soğukkanlılıkla ve kararlılıkla " Kim ki Hiz. Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki Hiz. Muhammed ölmüştür. Kim ki Allah' a tapıyorsa bilsin ki Allah ölümsüz ve sonsuzdur." diyerek dirayet ve metanetiyle Hiz. Muhammed'in vefatı sonrası halifelğe liyakatini sezdirmiştir.

Hiz. Muhammed'in ebediyete intikalinden sonra, dinin yaşanması ve muhafazası için, her şeyi göze alıcı bir şekilde kararlılık örnekleri gösteren uygulamalarda bulunmuştur. Dinden dönenlerle, yalancı peygamberlerle, zekât vermeyenlerle kararlı bir şekilde mücadele etmiştir. Hiz. Muhammed'in kararlaştırdığı fakat vefatı nedeniyle yapılamayan Üsame b. Zeyd komutasındaki Suriye harekâtını, Hiz. Ebû Bekir'in devam ettirmesi de diğer bir kararlılık örneğidir.

"Hiz. Peygamber'in halifesi Hiz. Ebû Bekir komşularının koyunlarını sağıp, gece vatandaşlarının içinde bulunduğu vaziyetleri araştırır, onları denetler, ihtiyaçlarını sorar ve rahat uyumalarını temin etmek için bazen sabahlara kadar sokaklarda devriye gezerdi. Bilhassa Usame b. Zeyd ordusunu cepheye

gönderdikten sonra Medine’de askeri kuvvetin bulunmadığı günlerde şehrin cadde ve sokaklarını bekçi gibi gezer ve kontrol ederdi.”¹⁸

“Hz. Ebû Bekir, yönetiminde insan haklarına oldukça saygılıydı. Hz. Ebû Bekir’in Üsâme’nin ordusuna verdiği talimat, tüm yaşantılarında olduğu gibi insan hakları konusunda da Hz. Muhammed’in takipçisi olduğunu göstermektedir. Bu talimata göre Hz. Ebû Bekir: “Size on şey tavsiye edeceğim ki bunlara uyunuz: Hainlik yapmayınız. Vefasızlık etmeyiniz. Haddi aşmayınız. Kimsenin uzuvlarını kesmeyiniz. Çocukları, kadınları ve ihtiyarları öldürmeyiniz. Hurma ağaçlarını kesip yakmayınız. Koyun, inek ve deve gibi hayvanları gıdadan başka bir maksat için kesmeyiniz. Yolda manastırlara çekilmiş adamlara rastlayacaksınız, onları kendi hallerine bırakınız.”¹⁹

Hz. Ebû Bekir, ölüm döşeğindeyken yaptığı vasiyetiyle de örnek şahsiyetini gösterip, tüm dünyaya ders vermiştir. Vasiyeti şöyleydi:

“1. Mal olarak uhdesinde ne bulunuyorsa Halife Hz. Ömer vasıtasıyla devlet hazinesine intikal ettirilecektir.

2. Beytülmalдан (Yani devlet hazinesinden) aldığı toplam maaşlara karşılık, sahip olduğu bir tarla, keza devlet hazinesine devredilecektir.

3. Medine’nin el-Aliye semtinde bulunan kendisine ait arazinin beşte biri sadaka olarak dağıtılacak, geriye kalan kısmı ise çocukları Abdurrahman, Muhammed, Esmâ ve Ayşe arasında bölünecektir. Bu taksimata, hamile olan hanımı Habibe Binti Harice’nin doğuracağı çocuk da dahil edilecektir.(Sonra dünyaya gelen bu çocuk kızı Ümmü Gülsüm’dür.)

4. Üzerindeki elbisesi (yıkandıktan sonra) kefen olarak kullanılacaktır.

5. Öldükten sonra, hanımı Ümeys Kızı Esmâ tarafından yıkanacak ve Hz. Peygamber’in (sav) yanına defnedilecektir.

Hz. Ebû Bekir vefat edince ailesi, ondan geride kalan emanetleri Hz. Ömer’e gönderdiler. Bunlar çocuklarının bakımıyla görevli Sudanlı bir hizmetçi, arazisini sulamakta kullandığı bir deve ile mahsulü devşirilmiş bir tarladan ibaretti. Hz. Ömer bunları teslim alınca gözlerinden yaşlar akmaya başladı ve şöyle dedi:

¹⁸ Mahmud Şakir, *Dört Halife*,(trc. Ferit Aydın), Kahraman Yay., İstanbul 1994,s.142

¹⁹ Âdem Apak, *a.g.e.*, s.53

Allah ona rahmet etsin! Ebû Bekir, gösterdiği bu titizlikle örnek olurken, aslında bizi de bu şekilde davranmaya zorlayarak çok yoracaktır.’’²⁰

Hiz. Ali'nin Hiz. Ebû Bekir'in vefat ettiği gün evine gelerek, yaptığı konuşma Hiz. Ebû Bekir'in kişisel özelliklerini güzel bir şekilde açıklamaktadır.

‘Ey Ebabekr! Allah sana rahmet eylesin. Şu bir gerçektir ki sen bu milletin hepsinden önce İslam'ı kabul ettin, güçlü imanıyla onlardan İslam'a çok daha samimiyetle bağlandın, inancın herkesten daha kuvvetliydi. Herkesten çok daha gözü toktun. Hiz. Peygamber'e herkesten daha bağlıydın, İslam'ı herkesten daha çok koruyup onu müdafaa ettin. Müslümanlara karşı herkesten daha çok şefkatliydin. Hem görünüş, hem ahlak, hem doğruluk ve hem de davranış itibariyle Resulullah'a en çok benzeyendin. Allah Teâla, İslam'a ve Resulullah'a gösterdiğin sevgi ve bağlılığa karşılık seni hayırla mükâfatlandırsın. İnsanlar Resulullah'ı yalanladıkları sırada sen onu doğruladın, insanlar ona karşı cimrilik yaptıkları sırada sen cömert davrandın, başkaları geride dururken sen hep (dava uğruna) onunla birlikte ileri atıldın; Allah seni Yüce Kitabı'nda Sıddık olarak vasıflandırdı, senin için 'Gerçeği söyleyen ve onu (Hiz. Muhammed'i) doğrulayanlar, işte onlar Allah'a karşı gelmekten sakınmış olanlardır.' buyurdu.

Allah bu ayette Hiz. Muhammed'i ve seni kastetmektedir. Allah'a yemin olsun ki sen İslam için bir kale, kâfirler içinse bir bela idin. İspatlama gücünü hiç kaybetmedin. Basiretini zayıflatmadın, kendini korkak bir duruma düşürmedin. Sen fırtınaların katiyen kımıldatmadığı bir dağ gibiydin. Hiçbir olay seni sarsamadı. Sen tıpkı Resulullah'ın buyurduğu gibi vücutça zayıf ama Allah'ın emirlerini yerine getirmekte pek güçlüydün. Kendi nefsinde mütevazi fakat Allah katında yüce, yeryüzünde saygın ve müminler arasında büyüktün. Ne kimsenin senin emellerine alet edecek bir ümidi, ne de senin herhangi bir kimseye yapacak bir iltiması vardı. Zorba kişi-haklının hakkını ondan alıp sahibine iade edinceye kadar-hep senin gözünde güçsüz ve zavallıydı. Zulme uğrayan kimse ise hakkını zalimden tahsil edip kendisine verinceye kadar da o hep senin gözünde güçlü

---

²⁰ Mahmud Şakir, *a.g.e.*,s.138-139

oldu. Allah senin sevabından bizi mahrum bırakmasın ve senden sonra yoldan çıkmamıza müsaade etmesin.”²¹

C. TASAVVUFÎ VE EDEBÎ YÖNÜ

1. TASAVVUFÎ YÖNÜ

Tasavvuf, İslami hayatı yaşama biçimi, ruh hayatı, rabbanilik, ihsan ve tezkiye gibi isimlerle anılan bir ilim ve müessesedir. Tasavvuf, adıyla olmasa bile, muhtevası ve müesseseleriyle Allah Rasulü'nün hayatında ve Kur'an'da var olan bir kurumdur.²²

Hz. Ebû Bekir, yaşamının tüm safhalarında Allah'ın rızasını esas alarak hareket eden örnek bir zühd ve takva modeli olmuştur. Hicret yolculuğunda Sevr mağarasına girmeden önce, Hz. Ebû Bekir'in Hz. Muhammed'den izin alarak mağarayı kontrol edip, herhangi bir zarar verici durum varsa kendisine gelmesini düşünmesi (isar) nefis tercihi açısından yüksek karakterini gösteren tasavvufî bir bakış açısıdır.

Allahu Teâla'ya ulaşmadaki manevi yolculuklarında zikr-i hafîyi benimseyen Nakşibendiyye tarikatı mensupları, Hz. Muhammed'in hicret yolculuğunda Sevr mağarasında buldukları sırada Hz. Ebû Bekir'e bu zikir tarzını öğrettiğini kabul ederler.²³

Tebük Seferi öncesi Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Muhammed'in İslam ordusuna yardım çağrısına tüm mal varlığıyla cevap vererek, Hz. Muhammed'in “Ey Ebû Bekir! Evinde ne kadar bıraktın?” sorusuna “Ey Allah'ın elçisi! Evime de Allah'ın ve onun elçisi Muhammed'in sevgisini bıraktım.”²⁴ diyerek cevap vermesi de onun tasavvufî kişiliğine örnektir.

Hz. Ebû Bekir'in zayıf köleleri büyük miktarlar harcayarak azad ettirmesi karşısında, babası Ebû Kuhafe'nin “Niye güçlü ve işlerimizde bize yardımcı olabilecek köleleri azad ettirmiyorsun?” sorusuna “Ben bu işte yalnızca Allah'ın rızasını gözetiyorum.” demesi, devletten almış olduğu maaşın geriye ödenmesi

---

²¹Mahmud Şakir, *a.g.e.*,s.140

²²H. Kamil Yavuz, *İslam Tasavvufu*, Altınoluk Yay., İstanbul 1996,s.443

²³H. Kamil Yavuz,*a.g.e.*,s.499

²⁴Kerderli Mahmut, *Cennetlerin Açık Yolu*, haz. Bilal Aktan, Edebiyat Otağı Yay., Ankara, 2006, s.77

için mülkiyetindeki tarlanın satılmasını vasiyetinde istemesi gibi örnekler de Allah yoluna adanmış yaşamın nefis terbiyesindeki kat etmiş olduğu mertebeyi gösteren örnek karelerdir.

Hz. Ali diyor ki:

“Rasulullah’ın halifesi Hz. Ebû Bekir’e bu menzileye varıp bizi geçmeye muvaffak olduğun bu azim dereceyi ne ile kazandın?” diye sordum. Hz. Ebu Bekir dedi ki: Beş şey ile:

- 1- İnsanları iki kısım gördüm: Kimisi dünyayı ister, kimisi ahireti ister. Ben ise Mevla’yı tercih ettim.
- 2- Ben İslam’a dâhil olduğumdan itibaren doyasıya dünya taamı yemedim. Zira Marifetullah –celle celâluhu-lezzeti ile meşguliyet, beni dünya taamı lezzetlerine meylettirmedi.
- 3- İslamiyet’e dâhil olduğumdan itibaren dünya meşrubatından kanmadım. Zira halıkımın muhabbbeti dünya içeceklerinden fazla geldi ve beni muhabbetullah meşgul etti.
- 4- İslamiyet’e duhulumda beni iki amel karşıladı. Dünya ameli ve ahiret ameli. Ben ahiret amelini dünya amelini ihtiyar ettim.
- 5- Rasulullah (sav)’ın sohbetine mülazemet ettim. Hatta Rasulullah (sav)’dan dan bir saat bile ayrılmadım ki mağaraya girerken beraber idim.”²⁵

Hz. Ebû Bekir’in “Biz harama düşmek korkusuyla yetmiş helali terk ederdik.”²⁶ vecizesi de takvada ulaştıkları zirveyi göstermektedir.

II. EDEBİ YÖNÜ

Hz. Ebû Bekir’in hutbeleri, mektupları ve vecizeleri incelendiğinde etkili bir şekilde, sanatsal ifadelerle birlikte kişiyi düşünmeye sevk edici bir üslup kullandığını görüyoruz. Özellikle vecizelerinde az sözle çok anlam ifade edici bir tarzı seçmesi güçlü bir edebi yönü ve birikimi olduğunu göstermektedir.

²⁵ Mahmud Sâmi Ramazanoğlu, *Hazreti Ebû Bekir Sıddîk*, Erkam Yay., İstanbul 2010, s. 134-135

²⁶ bkz. Bedreddin b. Himmet-Yarü’l-Mevlevî, *Ahadis-i Nebî ve Sad-Kelimât-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn*, Mevlana Müzesi Ktp., nr. 650, Yk.130a.

Hiz. Ebû Bekir'in Şair olduğunu iddia edenler olsa da güvenilir araŐtırmacılar Şair olmadığını belirtmektedir. Hiz. Ebû Bekir'in hutbeleri hakkında Ahmet Zeki Safvet'in *Cemheretü Hutabi'l-Arab* adlı eserinde Hiz. Ebû Bekir'e ait 41 hutbe bulunmaktadır. M. Yusuf Kandehevî'nin *Asr-ı Saâdet Hutbeleri* adlı eserinde Hiz. Ebû Bekir'e ait 13 hutbe bulunmaktadır. Suyuti'nin *Tarihü'l-Hulefâ* adlı eserinde de Hiz. Ebû Bekir'e ait hutbeler²⁷ yer almaktadır.

Hiz. Ebü Bekir'in Hilafetteki İlk Hutbesi:

Hiz. Ebû Bekir, halife seçimi tamamlanınca minbere çıkarak bir hutbe okudu:

“Ey İnsanlar! Size halife oldum, ama bu, sizden daha hayırlı olduğumu göstermez. İdarende isabetli olduğum sürece bana yardım edin. Doğruluktan ayrılırsam beni düzeltin. Doğruluk emanet, yalancılık hıyanettir. İçinizden zayıf olan, hakkını alıncaya kadar benim yanımda kuvvetlidir. İçinizde kuvvetli olansa, ondan başkasının hakkını alıncaya kadar zayıftır. Bir millet, Allah yolunda cihattan vazgeçerse Allah'ın gazabına uğrar, perişan olur. Bir millette kötülük yaygın ve revaçta olursa Allah o milleti belaya düşürür. Allah ve Rasûlü'ne itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Bu itaatten ayrılırsam artık sizin üzerinizde itaat görevi kalmaz. Buyurun namaza kalkalım, Allah'ın rahmeti üzerinize olsun.”²⁸

Hiz. Ebû Bekir'in halife seçildiğinde okuduğu bu hutbe, devlet yönetim programındaki ilkeleri aktarmasıyla birlikte, Hiz. Ebû Bekir'in kişisel özelliklerini de göstermesi açısından önemlidir. Hiz. Ebû Bekir'in, devletin temel dayanağı olan adalete ve doğruluğa verdiği büyük önemi, hakkı üstün tutuşunu, Allah ve Resûlüne itaatın en temel ölçü olduğu bir yaşamla özdeşleşmiş bir devlet başkanlığı anlayışını, tevazu, dirayet, metanet gibi kişisel özellikleri çerçevesinde görüyoruz. Hiz. Ebû Bekir'in halife seçildiğinde okuduğu bu hutbe, onun çok iyi bir hatip olduğunu göstermektedir. Çalışmamızın asıl konusu olan Bedreddin b. Himmet-yarü'l-Mevlevi'nin *Kitabu Tuhfetü's-Siddik Min Kelamı Ebi Bekr es-Siddik* adlı eserindeki 23. vecize “Doğruluk emanet, yalancılık ise hıyanettir.”, 39. vecize “Benim katımda en güçlünüz hakkını ona verinceye kadar zayıf olanınız, en zayıfınız da başkasının hakkı ondan alıncaya kadar güçlü gözükmenizdir.”,

²⁷ Celaleddin es- Suyuti, *a.g.e.*,s. 80, 82, 85

²⁸ İsmail Aka vd., *a.g.e.*,s.30–31

46. vecize “Eğer iyilik yaparsam bana yardımcı olun, kötülük yaparsam beni düzeltin.”, 47. vecize “Bir toplum Allah yolunda cihadı terk ederse Allah o toplumu alçaltır.” 48. vecize “Bir toplumda ahlaksızlık yaygınlaşırsa, Allah o toplumun tümüne birden bela verir.” 50. vecize “Ben, Allah ve Resulü’ne itaat ettiğim sürece bana itaat edin, isyan edersem bana itaat etmeyin.” Hz. Ebû Bekir’in ilk hutbesinde yer almaktadır.

Ahmet Zeki Safvet’in *Cemheretü Resâili’l-Arab* adlı eserinde Hz. Ebû Bekir’e ait 54 mektup bulunmaktadır.

Hiz. Ebû Bekir’in irtidad edenlere karşı sevk ettiği orduların komutanına yazdığı mektubu İbrahim Sarıçam’ın sunumuyla aşağıda aktarıyoruz:

“Bu, Allah Resûlü’nün halifesi Ebû Bekir’in, irtidad edenlerle savaşmak üzere gönderdiği ordunun komutanı filana tavsiye ve emridir. Ebû Bekir, ona aşikâr ve gizli her işinde gücü dahilinde Allah’a itaati tavsiye eder, Allah’ın emirlerini gayretle yerine getirmesini, Allah’ın emrinden yüz çevirip İslamiyet’i bırakarak şeytanın aldatma ve vesveselerine kapılanlarla cihadda bulunmasını emreder. Komutan irtidad edenlerin üzerine yürümeden önce, özür ve bahanelerini dinleyecek, onları İslâm dinine göre amel etmeye davet edecektir. İrtidad edenler onun bu davetini kabul ederlerse onlara dokunmaz. Daveti kabul etmedikleri takdirde İslâm’ı kabul edinceye kadar onlarla savaşır. Müslüman olduklarını itiraf ettikten sonra İslâmiyet’in üzerlerine yükledikleri hak ve görevleri anlatır. Ödemeleri gereken zekâtları alır. Bu malları müstehak olanlara verir, onları bekletmez, onlar Yüce Allah’ın emirlerini kabul ederlerse, komutanım onların bu itiraflarını kabul eder, onlara âdil olarak yardımda bulunur. Komutan, ancak Allah’a şirk koşan ve elçisi vasıtasıyla indirdiği emir ve hükümleri inkâr edenlerle savaşır, onlar bu çağrıyı kabul ederlerse komutan onlara dokunmaz. Bundan sonra komutanın görevi onlara kolaylık göstermektir. Allah’ın kabule davet ettiği dini ve hükümlerini kabul etmeyen herkesle savaşır. Komutan daveti kabul etmeyen ve Allah’ın hükümlerini inkâr ettikleri işitilen kimselerden İslâm’ı kabulden başka bir şey talep etmez. Daveti kabul edenin itirafını kabul eder. Ona İslâm’ın hükümlerini öğretir. Kabul etmeyenlerle savaşır. Allah, komutana, bu irtidad edenlere karşı zafer nasip ederse, onları her çeşit usulle öldürür. Bundan sonra devletin ve muhtaç Müslümanların hakkı olan beşte bir

hariç olmak üzere alınan ganimet mallarını askerleri arasında böler. Komutan bu beşte biri bize gönderir. Komutan askerini acelecilikten, yolsuz hareketlerden ve bozgunculuktan men eder. Hüviyetleri tespit edilmeden, kim oldukları belli olmadan yabancıları askeri arasına sokmaz. Bundan maksat onların ajan ve hafiye olup Müslümanları içlerinden bozmaya çalışmalarını önlemektir. Komutan, Müslümanlarla itidal dairesinde iş görür. Gerek yolda ve gerekse indikleri yerde onları korur, mülayim hareket eder, onların hallerini sorar, acele hareket ettirip onları birbirinden ayırmaz. Birbirlerine karşı iyi davranmalarını ve arkadaşlık yapmalarını ve yumuşak sözlü olmalarını tavsiye eder.”²⁹

Hz. Ebû Bekir’in irtidad edenlere karşı sevk ettiği orduların komutanına yazdığı bu mektup incelendiğinde, devlet başkanlığındaki dirayeti ve metaneti görülmektedir. Hz. Ebû Bekir’in, dini kuralların ve vazifelerin uygulanmasında gösterdiği bu taviz vermeyen kişiliği, Hz. Muhammed’in vefatı sonrası oluşan durumu çok iyi tahlil etmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle yöneticilik konusunda Hz. Ebû Bekir’in söylemiş olduğu, Bedreddin b. Himmet-yarü’l-Mevlevi’nin *Kitabu Tuhfetü’s-Siddîk min Kelâmı Ebi Bekr es-Siddîk* adlı eserindeki 59. vecize “Suçluyu önce ikaz et!”, 69. vecize “Ceza vermede aceleci olma; çünkü onun en hafifi bile acı verir.”, 96. vecize “Tüm işlerinde Müslümanlara karşı yumuşak davran!” anlam açısından Hz. Ebû Bekir’in irtidad edenlere karşı sevk ettiği orduların komutanına yazdığı mektup içerisinde yer almaktadır.

---

²⁹ İbrahim Sarıçam, *a.g.e.*, s.105-106

I. BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATI'NDA HZ. EBÛ BEKİR

Edebiyatımızda Hz. Muhammed'in dört büyük halifesinin hayatı ve şahsiyetleriyle ilgili olarak methiye, menkıbe, hilye, faziletname ve vecize türünden eserler meydana getirilmiştir.

Hız. Ebû Bekir, Türk kültür ve edebiyatında Hız. Peygamber'e sadakat, yakınlık, dirayet gibi çeşitli vasıflarıyla yer almaktadır. Türk İslam Edebiyatı içerisinde, Hız. Ebû Bekir'in faziletini oluşturan yüksek ahlakı ve dirayetli kişiliği çerçevesinde çeşitli eserler meydana getirilmiştir. Bu eserler manzum, mensur, manzum-mensur olmak üzere oluşturulmuştur. Manzum olarak methiyeleri, mensur olarak menkıbeleri; manzum-mensur olarak da hilyeleri, faziletnameleri ve vecizeleri örnek gösterebiliriz. Ayrıca Hız. Muhammed'in miracını konu edinen miraçnamelerde ve hicretini konu edinen hicretnamelerde olayların akışındaki bağlantı sebebiyle Hız. Ebû Bekir'e de yer verilmiştir.

Divanlarda ve mesnevilerde Hız. Ebû Bekir, Sıddık ve Âtik lakaplarıyla, Hız. Muhammed'e mağara arkadaşlığıyla, cömertliğiyle, velâyetin kaynağı ve sahabenin en faziletlisi sayılması gibi özellikleriyle işlenmiştir.

A. HZ. EBÛ BEKİR'LE İLGİLİ EDEBİ TÜRLER

Edebi tür içerik, şekil ve teknik özellikler açısından ortak kurallara göre yazılmış veya söylenmiş eserlerin sınıflandırılmasına verilen addır. Türk Edebiyatı'nda methiye, menâkıbnâme, hilye, faziletname ve vecize gibi türlerde Hız. Ebû Bekir belirgin nitelikleriyle anılmaktadır. Hasan Aktaş, *Çağdaş Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf* adlı eserinde, Hız. Ebû Bekir'i Türk şiirinde cömertliğin bir sembolü ve kayıtsız imanın bir imgesi olarak nitelemiştir.³⁰

1. Methiyeler:

Din ya da devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılan şiirlere methiye adı verilir. Kaside şeklinde yazılan methiyeler olduğu gibi kaside türü dışında gazel, rubai, mesnevi gibi nazım şekilleriyle yazılan methiyeler de vardır. Dîvânlarda na't, kaside ve methiye sözcüklerinin birbirlerinin yerlerine kullanıldığı da

³⁰Hasan Aktaş, *Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Çizgi Kitabevi, Konya 2001,s.88.

görülmektedir. Bazı şairlerce Hz. Muhammed'e yazılan na'atlardan sonra Hz. Ali'ye, bazı şairlerce de Hz. Muhammed'e yazılan naatlardan sonra Hz. Ebû Bekir'e methiyeler yazılmıştır. Methiyelerde Hz. Ebû Bekir, Hz. Muhammed'in mağara arkadaşı olması, sadakatte simge olması, malının tümünü tereddütsüz Allah yoluna sarf etmesi, ilk iman edenlerden olması, en faziletli sahabelerden olması gibi özellikleriyle övülmüştür.

İlk Türk-İslam eseri kabul edilen *Kutadgu Bilig*'de dört büyük halifenin faziletiyle ilgili olarak 14 beyit vardır. Beyitlerin ilk ikisi dört halifeyi, Hz. Muhammed'in arkadaşı ve seçkin kişiler olmaları özellikleriyle anlatmakta, daha sonra ikişer beyitte Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali tanıtılmakta ve son dört beyitte de dört halife birlikte övülmekte ve hepsine dua edilip her birinden şefaath talep edilmektedir.

Yusuf Has Hâcib (ö.1077)'in mesnevi nazım şekliyle yazılan *Kutadgu Bilig* adlı eserinde, dört halifenin methiyesi bölümü içerisinde Hz. Ebû Bekir'i; ilk Müslümanlardan olması, malını, canını Allah yolunda feda etmesi gibi özellikleriyle övmüştür.

Atik erdi aşnu kamugda oza
Bayatka bütügli köngül til tüze

(Ebûbekir idi herkesten evveli,
Tanrı'ya inanmış, dümdüz gönlü dili.)

Yulug kıldı malı teni canını
Yalavaç sevinci tiledi koni ³¹

(Feda kıldı malı, teni, canını,
Dilerdi hep Resulün sevincini.)

---

³¹ R. Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig*, TDK Yay., Ankara, 1991, s.22

Müridi (ö.?)'ye ait *Pend-i Ricâl* adlı mesneviden aldığımız “Der Na't-ı Ebûbekru's-Sıddîk Radiyallâhu Anhu” başlıklı methiye, Hz. Ebû Bekir için yazılan methiyeler içinde en güzel örneklerden biridir.

Müridi, mesnevisinde Hz. Ebû Bekir'i ilk halife olması ve Hz. Muhammed'in dostu ve mağara arkadaşı olması yönleriyle ele almaktadır. Hz. Ebû Bekir'in tüm mal varlığını Allah yolunda sarf etmesi ve Hz. Muhammed'in sır dostu olması özelliklerine telmih yapmaktadır. Müridi, Hz. Ebû Bekir'i Allahu Teâla'nın bildirmesiyle tereddütsüz, duraksamadan ilk iman edenlerden olması, ümmetin en faziletlisi olması, veliliğin kaynağı olması ve sıddîk lakabıyla özdeş bir yaşam sürmesi özellikleriyle de övmektedir.

Çâr yârun biridür Bûbekr i yâr
Sâhib-i Ahmeddürür hem yâr-i gâr

Küllî mâlin yolına harc eyledi
Sırrını Ahmed ana derc eyledi

Evvel imân ol getürdi sıdkıla
Hakk ana bildirdi gayrı ne bile

Râğîbudur ümmetün bil ol velî
Adı Sıddık sıdkıla vardı yolu³²

16. y.y. şairlerinden Manisalı Câmi'î, *Muhabbet-Nâme (Vâmuk u Azrâ)* adlı mesnevisinde Hz. Muhammed' e yazdığı methiyeden sonra, dört büyük halifeye ayrı ayrı methiyeler yazmıştır.

Câmi'î, Hz. Ebû Bekir'e yazdığı dört beyitten oluşan methiyede Hz. Ebû Bekir'i, Hz. Muhammed'in dostu olması, sahabeler arasında seçkin bir kişi olması yönleriyle dile getirmektedir. Câmi'î, Hz. Ebû Bekir'i ilk iman eden kişilerden olması, sadakatının kemal derecede bulunması, Hz. Muhammed'den sonra ilk

---

³² Na'tın devamı için bkz. Atabey Kılıç, *Müridi ve Pend-i Ricâl Adlı Mesnevisi*, Laçın Yay., Kayseri 2001, s. 112–113.

imam olması, cennetin kapısında durarak şefaata hakkını istediği kişiye kullanacağı yönleriyle de övmektedir.

Rasûlün yâri kim ashâb-ı dîndür
Sahâbe içre ashâb-ı güzîndür

Ki Sıddîk eyledi ikrânı evvel
Kemâl-i sıdk-ıla oldı mükemmel

Emîrû'l-mü'minîn Bû Bekr-i Sıddîk
Îmâm oldur nebiden sonra tahkik

Varup cennet kapusunda tura ol
Kime isterse vire cennete yol³³

16. y.y. şairlerinden Lârendeli Hamdî (ö.?), Leylâ ile Mecnûn Mesnevisi'nde, Hz. Muhammed'e yazdığı na't, kaside ve miracı hakkındaki şiirden sonra Hz. Ebû Bekir'e dört beyitlik bir methiye yazmıştır.

Lârendeli Hamdî, Hz. Ebû Bekir'e yazdığı methiyede Hz. Muhammed'in dört dostunun aynı zamanda keramet kapısının dört şartı olduğunu belirterek giriş yapmıştır. Hz. Ebû Bekir'i, Hz. Muhammed'in ilk dostu olması, Sıddîk lakabını alması ve yüce mülkün halifesi olması, yüzünün gerçek bir nur aynasına benzemesi ve Hz. Muhammed'in mağara arkadaşı olması, İslâm'ın gökyüzünün en yüce yerine dolunay olması ve bu yüce değeriyle seçkinliği açısından övmüştür.

Olubdur Mustafa'nun çâr-yârı
Kerâmet Ka'besinün rûkn-i çârı

---

³³ M. Esat Harmancı, “*Muhabbet-nâme(Vâmık u Azrâ)*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2003), s. 258–259

Husûsâ yâr-ı evvel ya'ni Sıddîk

Emîr-i bâr-gâh-ı mülk-i tevîk

Yüzi mir'at-ı enver-i hakîkî

Resûl'ün gâr içinde refiki

Şerî'at âsmânı evcine bedr

Güzîn ü pârsâ vü âliyü'l-kadr³⁴

Dîvânında dört halifeye ayrı ayrı methiye yazan şairler olduğu gibi, dört halifeye birden methiye yazan şairler de bulunmaktadır. 17. yüzyıl Dîvân Edebiyatı şairlerinden Azmi-zâde Halefî (ö.1631) tasvirlerle ve güçlü bir sanatsal dille 44 beyitte dört büyük halifeyi öven naat yazmıştır.

Azmi-zâde Halefî na'tta “O yüce şahın dost halkaları, ayın çevresinde görülen parlak dairelerdir.” diyerek, dört halifenin ışık kaynağı olarak Hz. Muhammed'i göstermiştir. Dört halifenin de bir mutluluk ve hidayet yıldızı oldukları belirtilerek “Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uyarmanız doğru yolu bulursunuz.” hadisine telmih yapmış ve dört halifenin de Hz. Muhammed'in mahremi sayıldığı ve safa dairesine dahil olduğunu belirtilmiştir.

Halka-i sahb u âli ol şâhun

Hâledür çevresin alur mahun

Her biri kevkeb-i hidayetdür

Her biri ahter-i saâdetdür

Her biri dâhil-i harîm-i safâ

Her biri mahrem-i Resûl-i Hudâ³⁵

---

³⁴ Rifat Kütük, “*Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s. 416–417

³⁵ Bayram Ali Kaya, *The Dîvân Of Azmi-zâde Halefî*, Harvard University 2003, s.39.

Dîvân Edebiyatı'nın 18. y.y. daki son güçlü kalemi olan Şeyh Gâlib (ö.1213/1799), rûbai nazım şekliyle yazdığı methiyede Hz. Ebû Bekir'i dört büyük halifenin lideri olması, Hz. Muhammed'in her anında yakın dostu olması, zikr-i hafîyi benimseyen tarikatların kaynağı olması ve Mevlânâ Celâleddin (ö. 1273)' in cediti olması yönleriyle methetmiştir.

Sıddîk-i çâr yâra serdâr oldur
Sultân-ı Rusülle rûz u şeb yâr oldur
Hem pîr-i tarîk-ı zümre-i ehl-i hafâ
Hem cedd-i Cenâb-ı Monla Hünkâr oldur³⁶

2. Menkıbe Kitapları

İslam edebiyatında bir velinin, Allah dostunun hayatı etrafında oluşmuş olan menkıbe ya da kerâmetleri anlatan dini tasavvufî eserlere Menâkıbnâme denilmektedir.³⁷ Menâkıbnâmeler takva sahibi Allah dostları, tarikat büyükleri, dini kahramanlar ve Hz. Muhammed'in dört halifesinin hayat, şahsiyet, fazilet ve kerametleriyle ilgili rivayetler etrafında oluşturulmuştur.

Şemseddîn-i Sivasî'nin dört halife başta olmak üzere Ehl-i Beyt, Aşere-i Mübeşşere ve diğer sahabelerin menkıbelerine dair 989/1581'de tamamladığı mensur Menâkıbu hulefâi'r-râşidin (veya Menâkıb-ı Çehâr-Yâr-ı Güzîn) adlı eseri, bu türün en çok sevilen ve okunan örneklerinden biridir.³⁸

Şemseddîn-i Sivasî'nin Menâkıb-ı Çehâr-Yâr-ı Güzîn adlı eserinin Hz. Ebû Bekir bölümünde 66 menkıbe bulunmaktadır. Bu menkıbelerde Hz. Ebû Bekir Sıddîk ve Âtik lakapları, fazileti, cömertliği, metaneti, köleleri azad etmesi, sezgi kabiliyeti, takvası, hakkında rivayet edilen ayet ve hadisler, Hz. Muhammed'e yakınlığı gibi yönlerden ele alınmıştır. Hz. Ebû Bekir'e Sıddîk ve Âtik lakaplarının verilmesini anlatan dördüncü menkıbe örnek olarak aşağıda nakledilmiştir.

³⁶ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994, s. 443.

³⁷ H. İbrahim Şener, Âlim Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı*, Rağbet Yay., 2. Baskı, İstanbul, 2008, s.213

³⁸ Âdem Ceyhan, *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, Öncü Kitap, Ankara 2006, s.28

“Dördüncü Menkıbe:

“Meâliyül-Ferş ilâ Avâliyil Arş” isimli kitâbta anlatılır. Kadı Ebü'l Hasan, Ebû Hüreyre'den (r.a) rivâyet etmiştir.

Resulullah (sav) bir gün Ashâb-ı Kirâm aleyhimürrıdvân ile oturuyorlardı. Konuşma sırasında, Ebû Bekir (r.a):

Yâ Resûlallah! Senin hakkın için ki, ömrümde hiçbir puta secde etmedim, dedi.

Hz. Ömer (r.a):

Niçin Efendimiz hakkı için yemin ediyorsun, bu kadar câhiliyyet zamanında yaşadın, dedi.

Hz. Ebû Bekir:

Babam Ebû Kuhâfe bir gün beni alıp, puthâneye götürdü. Bunlar senin ilâhındır, bunlara secde et, dedi. Beni orada bırakıp gitti. Ben putun yanına gidip, karnım aç, bana yemek ver, dedim. Cevâb vermedi. Su istedim cevâb vermedi. Elbisem yok, beni giydir dedim. Yine cevâb vermedi. Bir taş alıp, bu taşı senin üzerine atıyorum, ilâh isen mâni ol, dedim. Yine cevâb vermedi. Taşı puta attım, yüzünün üzerine düştü. Babam gelip, gördü:

Oğlum, niçin böyle yaptın, dedi. Eve götürdü. Annem bu çocuğu kendi hâline bırakalım. Bunun hakkında, Hak Teâlâ tarafından bana hitâp gelmiştir, eseri zuhûr edecektir, dedi. Anneme, “Sana gelen hitâp ne idi?” diye sordum, senin doğduğun gece doğum sancısı içinde iken hatiften bir ses işittim, Ey Hâtun sana müjdeler olsun! Doğacak çocuğun adı yerde atîk, gökte siddîk olacak ve Hazret-i Muhammed (sav)’e yâr ve refîk olacaktır, dedi.

Ebû Hüreyre (r.a) diyor ki, Ebû Bekir (r.a) sözünü bitirince Cebrâil aleyhisselam nazil olup, Resulullah(sav)’a:

—Ebû Bekir doğru söylüyor, diye üç kere tekrarladı.”³⁹

3. Hilyeler

Hilye, süs, zinet, bezek, suret anlamlarına gelmektedir. Hz. Muhammed’in özelliklerini ve örnek kişiliğini anlatan manzum ya da mensur eser olarak ortaya

³⁹Şemsüddîn Ahmed Sivasi, *Menâkıb-i Çehar Yâr-ı Güzîn*, (haz. Mehmet Emre), Bedir Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 27–28.

çıkan hilye türü, zaman içerisinde diğer peygamberler ile dört halife, aşere-i mübeşşere, mezhep imamları, tarikat büyükleri hakkında da yazılmıştır. Hilyeler bir bakıma ruhsal ve fiziksel portrelerdir. Hilye türünün İslam dünyasında yaygınlaşmasında Hz. Muhammed'in "Ya Ali, hilyemi yaz ki vasıflarımı görmek, beni görmek gibidir!" hadisi büyük bir rol oynamıştır.

Hilye-i Şerife ve Şemâil-i Nebevîlere tüm İslâm dünyasında olduğu gibi, Türk İslam toplumlarında da büyük değer verilmiştir. Gerek Türk İslam Edebiyatı'nın, gerek Türk yazı sanatının şaheserleri olan hilyelerin metin olarak taşıdıkları kutsal anlam etrafında birtakım halk inanç ve gelenekleri doğmuş, hilye levhalarının evlere bolluk, huzur ve mutluluk getireceğine, yaşanan yerleri âfetlerden, özellikle de yangınlardan koruyacaklarına inanılmıştır.

Yaklaşık üç yüz senelik bir mâziye sahip olan ve tamamen Osmanlı Türk'üne has bir san'at ürünü olan Hilye-i Şerife, Hilye-i Saadet ve Hilye-i Nebevî terkipleriyle isimlenen Hilye, belli bir plana göre şu kısımlardan oluşmaktadır.1. Baş makam (Besmele) 2. Göbek (Hilye metni) 3. Hilâl 4.Hz. Ebû Bekr'in ismi 5. Hz. Ömer'in ismi 6. Hz. Osman'ın ismi 7. Hz. Ali'nin ismi 8. Ayet yeri 9. Etek (Hilye metninin devamı) 10. Koltuk (tezyînî motifler) ⁴⁰

Türk edebiyatında Hz. Muhammed'e, diğer peygamberlere, dört halifeye, aşere-i mübeşşereye, Hz. Hasan ve Hüseyin'e, tarikat büyüklerine ve mezhep imamlarına hilyeler yazılmıştır. Dört halife hakkında yazılan hilyelere Hilye-i Çehâr (Çihâr) Yâr-ı Güzîn adı verilmektedir. Dört halifenin hilyelerini yazanlar arasında Bekâyî Abdülbâki b. Dursun'u, Mehmed b. Sa'deddin b. Hasan Can'ı, Cevrî İbrahim Çelebi'yi sıralayabiliriz.

Dört halife hakkında yazılan en eski mensur hilyelerden biri Bekâyî Abdülbâki b. Dursun'un Hilyetü'l Enbiyâ ve Çihar-yâr-ı Güzîn adlı eseridir.

Bekâyî'nin eserinin Hilye-i Çihâr Yâr-ı Güzîn'e dair ikinci kısmı, dört halifenin kısa birer biyografisinden sonra yazılmış yine kısa, mensur birer hilye bulunmaktadır.⁴¹

⁴⁰ H. İbrahim Şener, Âlim Yıldız, *a.g.e.*,s.179-180

⁴¹ Âdem Ceyhan, "Dört Seçkin Dostun Portresi", Manisa 2006, S.B.D, Cilt:4, Sayı:1, s.23

Bekâyi, Hz. Ebû Bekir'in biyografisinde ilk halifenin isimlerini, lakaplarını sıralayıp açıklama yaptıktan sonra şahsiyeti hakkında kısaca bilgi verip hilyesini şöyle aktarmıştır:

Hilyesi: Ebû Bekr nahif u arak ve beyaz bedenlû idi kadd u kâmeti güzel idi hafifü'l-ârisıyn ya'ni yüzünün iki cânibinde olan sakalı kalil idi ma'rûfu'l-vech yani yanakları etlü değül kurgaz idi gözlerü içerüye batuk idi alnu yumuru idi sakalu hına ile ve katm nâm bir şey ile boyar idi nakş-ı hâtemi ni'mel-kadir Allah yazılmış idi sol barmağuna takınur idi radiya'llahu teâla anh⁴²

Dört halife hakkında yazılan en eski manzum hilye Mehmed b. Sa'deddin b. Hasan Can (ö.1024/1615)'ın *Gülistân-ı Şemâil* adlı eseri olarak kabul edilmektedir.

Eser mesnevi nazım şekliyle aruzun mefâilün mefâilün feûlün kalıbında nazmedilmiştir. Bu türün meşhur örneği olan Cevri'nin hilyesinden daha önce nazmedilmesi de türünün ilk örneği olma özelliğini kazanmasına sebep olmaktadır.⁴³

Mehmed b. Sa'deddin b. Hasan Can, *Gülistân-ı Şemâil*'inde Hz. Ebû Bekir'in hilyesini 279–340 beyitler arasında “Beyân-ı Hilye-i Sıddîk-ı Ekber Rızâ-yı Hak'la Olsun Muvakkar” başlığı altında yazmıştır. İlk 11 beyit Hz. Ebû Bekir'in genel görünüşündeki güzelliklerden bahsetmektedir. Daha sonraki beyitlerde Hz. Ebû Bekir'in fiziki portresi şu şekilde işlenmiştir. Uzun boylu oluşu 5 beyitte, vücudunun az etli oluşu 5 beyitte, beyaz yüzlü oluşu 4 beyitte, yanaklarının ince oluşu 4 beyitte, yüzünün zayıf ve kuru oluşu 3 beyitte, alnının az çıkık oluşu 2 beyitte, gözlerinin biraz çukur oluşu 3 beyitte, belinin hafif eğik oluşu 4 beyitte, izârlarını pek bağlamayıp gevşek tutmaları 6 beyitte, parmaklarının mafsallarının enli olmaması 6 beyitte, sakalını kına ve ketemle boyamaları 9 beyitte tasvir edilmiştir.

⁴² Neclâ Pekolcay vd., *İslami Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, Kitabevi Yay.,5. Baskı,İstanbul 2000, s. 221.

⁴³ Zülfikar Güngör, “*Türk Edebiyatı'nda Türkçe Manzum Hilye-i Nebvîler ve Nesîmî Mehmed'in Gülistân-ı Şemâil'i*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s. 35.

Cevrî İbrahim Çelebi (ö.1065/1654)'nin Hilye-i Çihâr-Yâr-i Güzîn'i en meşhur manzum hilyedir. Cevrî bu hilyeyi Hâkânî Mehmed Bey (ö.1015/1606)'in Hilye-i Saadet'inden etkilenererek yazmıştır.

Hz. Peygamber'i, onun ehl-i beytini ve ashabını överek, onların hürmetine Allah'ın yardımına ve affına ulaşabilmek amacıyla kaleme alınan bu eser, 143 beyitten oluşan bir mesnevidir. Cevrî İbrahim Çelebi sözlerine Allahu Teala'ya hamd ve Hz. Muhammed'e övgü mahiyetindeki manzumelerle başlamıştır. Eserin yazılış sebebi, Hâkânî'nin herkes tarafından takdir edilen Hilye'sine imrenen Cevri'nin, onun gibi bir eser oluşturmak istemesidir.

Eserde "Sıfat-ı Hilye-i Sıddîk-ı Atîk" başlığı altında Hz. Ebû Bekir'in hilyesi 25 beyit olarak verilmiştir. Beyitlerde Hz. Ebû Bekir, uzun boylu, boyuna göre bedeni ince; fakat zayıf olmayıp güçlü bir yapıya sahip, yüzü beyaz renkli, sakalının üst tarafı hafif, cildi ince, alını tümsekli, göz çukuru derin, parmakları kalem gibi, sakalı kına ve ketemle boyalı, beli çok ince olduğundan dolayı kemerini sıkı bağlamadığı gibi yönlerden tasvir edilmiştir.

4. Fazilet-nâmeler:

İslami kaynaklara göre bazı kişi, aile, kitap, amel, sure, ülke ve yerlerin faziletlerini anlatan eser türüne "fezail" adı verilir. İslam dünyasında Kur'an-ı Kerim ve hadislerle övülen sahabelerin, dört büyük halifenin, aşere-i mübeşşerenin, ehli beytin faziletleri ile ilgili müstakil eserler, kimi zamanda çeşitli türler içerisinde bölümler oluşturulmuştur. Eserlerde ve eserler içerisindeki bölümlerde, saydığımız mümtaz kişilerin öne çıkan faziletleri belirtilerek, bir bakıma hayatları tüm Müslümanlara örnek gösterilmiştir.

Hz. Muhammed'in dört halifesinin faziletleriyle ilgili Türkçe edebi eserlere on dördüncü yüzyıl Harezmi Türkçesi ile Kerderli Mahmud bin Ali (ö.761/1360) tarafından yazılan Nehcü'l-Ferâdis (Cennetlerin Açık Yolu)'in bir bölümü örnek gösterilebilir. Eser dört ana bölümden ve her bölüm de on fasıldan ibaret olmak üzere kırk fasıldan oluşmaktadır. Her fasılın başında bir hadis bulunmaktadır. Konumuzla ilgili olan ikinci bölüm dört halife, ehli beyt ve dört mezhep imamının faziletlerini işlemektedir.

Nehcü'l-Ferâdis'te Hz. Ebû Bekir'in anlatıldığı bölümde hadislerle, ayetlerle, sahabelerin sözleriyle ilk halifenin faziletleri dile getirilmektedir. Eserde işlenen faziletlere örnek olmak üzere kısa bir bölümü naklediyoruz.

Bir gün Hz. Peygamber sahabelere: “Kimin ne kadar gücü varsa orduya yardım etsin.” buyurdu. Ömer evine gitti. Bütün malını ikiye böldü. Bir bölüğünü çoluk çocuğuna bıraktı, bir bölüğünü de Hz. Peygamber'in huzuruna getirdi. Hz. Peygamber: “Ey Ömer! Evine, çoluk çocuğuna ne bıraktın?” diye sorunca Ömer:

“Ey Allah'ın elçisi! Bu getirdiğim kadarını evime, çocuklarıma bıraktım.” dedi, gönlünden de: “Bugün hayır işinde Ebû Bekir'i geride bırakacağım.” diye geçirdi. Bundan sonra da Ebû Bekir geldi ve bütün malını Hz. Peygamber'in huzuruna sundu, evinde hiçbir şey bırakmadı. Bir kilim bürünüp hurma yaprağıyla yakasını bağlayarak gelmişti. Hz. Peygamber: “Ey Ebû Bekir! Evinde ne kadar bıraktın?” buyurunca Ebû Bekir: “Ey Allah'ın elçisi! Evime de Allah'ın ve onun elçisi Muhammed'in sevgisini bıraktım” dedi.⁴⁴

Hilyelerde, mesnevilerde başlıklar altında dört halifenin faziletlerine yer veren bölümler bulunmaktadır. Nesimi Mehmed Gülistân-ı Şemâil adlı eserinde Hz. Ebû Bekir'in fazileti 25 beyit, Hz.Ömer'in fazileti 32 beyit, Hz.Osman'ın fazileti 33 beyit, Hz.Ali 'nin fazileti 40 beyit olarak işlenmiştir.

Nesimi Mehmed, Hz. Ebû Bekir'i sahabenin en faziletlisi olduğu doğrulanan sadakat cevheri olarak tasvir etmiş, gül kökünün sabit budağı diyerek gülün kökü sözcük grubuyla Hz. Muhammed'e, budak sözcüğüyle de Hz. Ebû Bekir'e istiare yaparak, aralarındaki yakın dostluğu sembolize etmiştir. Hz. Ebû Bekir'in mağara arkadaşlığına telmih yapılarak halifelik tâcına layık olmada bu olayın önemli bir rol oynadığı dile getirilmiştir.

Hz. Muhammed'in dört seçkin dostu içerisinden mağara arkadaşlığının Hz. Ebû Bekir'e nasip olması, fazilet yönüyle işlenmiş ve Hz. Ebû Bekir'in faziletine mağara arkadaşlığının yeterli olduğu dile getirilmiştir. Tevbe suresi 40. ayetteki “İkinin ikincisi” tamlamasına telmih yapılarak, bu faziletin Hz. Ebû Bekir için sahabenin tâcı olmasına yeter sebep olduğu işlenmektedir. Öyle iki kişi ki ikincisi Hz. Muhammed'se, üçüncünün tek ibadet edilen sonsuz diri olan Allahu

---

⁴⁴ Kerderli Mahmut, *a.g.e.*,s.77

Teâla olduğu vurgulanarak, Hz. Muhammed ile birlikte Sıddîk-ı Ekber övülmüştür. Mağara arkadaşılığıyla ilgili Tevbe suresinde geçen “İki kişiden biri” hitabına muhatap olmanın şerefine Hz. Ebû Bekir’e verildiği ve aynı ayette Hz. Muhammed’in “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.” sözüyle de iki dostun keder ve hüzünden uzak oldukları dile getirilmektedir.

Husûsân efdal-ı ashâb-ı tasdîk
Sadâkat gevheri bû Bekr-i Sıddîk

Olup ol gül-bünün sâbit budacı
Müzeyyen eyledi ol bâg u râgı

O gülden geldi çün kim yâr-ı gâr-ı
Hilâfet tâcına buldı liyâkat

Rasûlün oldı çün kim yâr-ı gâr-ı
N’ola olsa güzîn-i çâr-yâr-ı

Eger çi oldı anun fadlı vâfi
Velîkin iz hümâ fi’l-gâri kâfi

Buyurdı Hak Te’alâ sâniye’s-neyn
Yiter ol efser-i ashâba bu zeyn

Ol iki kim ola sânişi Mahmûd
Ola sâlisleri ol Hayy-i Ma’bud

Ol ikinün biri olak şerefdür
Gam u hüzn ol ikiden ber-tarefdür⁴⁵

---

⁴⁵ Zülfikar Güngör, *a.g.t.*, s.170

Hız. Ebû Bekir, yetişkin olarak ilk Müslümanlardan olması, aşere-i mübeşşereden olması, Hız. Muhammed'e mağara arkadaşı olması ve bu arkadaşlığın Kur'an-ı Kerim'de geçmesi, birçok köleyi azad etmesi, tüm malını Allah yolunda sarf etmesi, Hız. Muhammed'in vefâtı öncesinde imamlıkla görevlendirilmesi yönleriyle sahabenin en faziletli sayılarak bu özelliği dîvânlarda ve mesnevîlerde de birçok şair tarafından işlenmiştir.

Yunus Emre (ö.1320), dört büyük halifeyi Hız. Muhammed'in dostları olarak niteleyip, dördü içerisinde en faziletli olarak Hız. Ebû Bekir'i göstermiştir.

Ömer ü Osmân Alî Mustafâ yârenleri

Bu dördünün ulusu Ebu Bekr-i Sıddîkdur ⁴⁶

Vesiletü'n Necât (Mevlîd) şairi Süleyman Çelebi (ö.1422), Hız. Muhammed'in vefâtı öncesi rahatsızlığında imamlık görevini Hız. Ebû Bekir'e verdiğini hatırlatarak, Hız. Ebû Bekir'in faziletine işaret etmiştir.

Ben varamayam ikamet eylesin

Yerime Bû Bekr imâmet eylesin ⁴⁷

Bedri Dilşâd, Hız. Ebû Bekir'in sahabelere üstünlüğü olduğunu bunda şüpheye düşülmemesi gerektiğini; çünkü bu üstünlüğün delili olduğunu dile getirmektedir.

Ebû Bekr'ün ashâba rüchâmı var

Gümân itme anda ki bürhânı var ⁴⁸

Azmî-zâde Hâletî (ö.1631), dört halifeyi özellikleriyle methettiği na'tında Hız. Ebû Bekir'in önce mağara arkadaşlığını hatırlatıp, insanların en faziletli ve ümmetin en hayırlısı olması yönleriyle de övmüştür.

⁴⁶ Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Dîvanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990,s.100

⁴⁷ Necla Pekolcay, *Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı, Yay., Ankara 2007,s.91

⁴⁸ Âdem Ceyhan, *Bedr-i Dilşad'ın Murâd-Nâmesi II*, MEB. Yay.,İstanbul 1997,s.559

Birisi yâr-1 gâr-1 hazret idi
Efdal-1 nâs ü hayr-1 ümmet idi ⁴⁹

Hacı Muharrem Hilmi Efendi (ö.1964), Hz. Ebû Bekir'in tüm sahabelerin en faziletlisi olmasını Hz. Muhammed'in mağara arkadaşlığına bağlamıştır.

Cemî-i sahâbenin efdalîdir
Zirâ yâr-i gâr-i Peygamberîdir⁵⁰

5. Vecizeler

Vecizeler, kısa ve özlü sözler olarak anlatılmak isteneni etkili bir şekilde aktararak, hayatımızda çok yönlü bir bakış açısı kazandırır. Tecrübelerin işlenmesiyle oluşan vecizeler, içinden çıkılmaz birçok olayın çözüme ulaştırılmasında bizlere yol gösterici olur.

Sad Kelimât-ı Çihâr Yâr, Sad Kelimât-ı Çihâr Yâr-ı Güzîn, Terceme-i Sad Kelimât-ı Çihâr Yâr-ı Güzîn, Mie Kelime gibi adlarla Hz. Muhammed'in dört halifesine ait vecizeler oluşturulmuştur. Allahu Teala'nın eşsiz kelâmı Kur'an-ı Kerim'den sonra, ikinci kaynak olarak Hz. Muhammed'in sözleri kabul edilmiştir. Bu iki temel kaynaktan sonra dört halifenin vecizeleri İslam dünyasında büyük bir rağbet görmüş Arap, Fars ve Türk dünyasında dört halifenin vecizelerini derleme geleneği oluşturulmuştur.

Âdem Ceyhan, Dört büyük halifenin vecizeleriyle ilgili olarak, *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri* adlı eseriyle çok geniş ve kapsamlı bir çalışma başlatarak, bu konuda bizlere de öncülük yapmıştır.

Dört büyük halife içerisinde Hz. Ali'nin vecizelerini içine alan eserler daha fazladır. Bu duruma Hz. Ali'nin çocukluğu başta olmak üzere hayatının belli bir bölümünün Hz. Muhammed'in yakınında geçmesi ve ilmi çalışmalara özel zaman ayırması sebep gösterilebilir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a ait vecizeler Hz. Ali'nin vecizeleriyle ilgili eserlere göre daha az ve tespit

⁴⁹ Bayram Ali Kaya, *a.g.e.*,s.39

⁵⁰ Hacı Muharrem Hilmi Efendi, *Dîvan-ı Sırrî*, (haz. Süleyman Ateş), Pars Matbaası, Ankara 1976,s.3-4

edebildiğimize göre Reşîdüddîn Vatvat'a ait Arapça ve Farsça sözlerin çeviri ve şerhlerinden ibarettir.

B. HZ. EBÛ BEKİR'İN GENEL VASIFLARI

Dîvânlarda ve mesnevilerde Hz. Ebû Bekir, tüm hayatı boyunca Hz. Muhammed'e olan yakınlığıyla ve örnek vasıflarıyla adından övgü ve takdir edici sözlerle sıkça bahsedilen seçkin bir şahsiyettir.

Dîvânlarda ve mesnevilerde Hz. Ebû Bekir, Hz. Muhammed'in mağara arkadaşı olması, sözünün eri olması, sır tutmadaki metaneti, cömertliği, veliliğin kaynağı sayılması, sahabenin en faziletlisi olması gibi özellikleriyle ele alınmıştır. Dîvânlarda özellikle âtik ve siddîk lakaplarına telmih yapılmıştır. Bu bölümde birçok dîvânve mesnevi taranarak Hz. Ebû Bekir'le ilgili olarak beyitler çıkarılmış, bu beyitlerin anlamları ve muhteva özellikleri Hz. Ebû Bekir'le irtibatlandırılarak işlenmeye çalışılmıştır.

1.Siddîk Lakabı:

Siddîk sözcüğü, hiçbir şekilde yalan söylemeyen, sözünün eri olan, doğrulayan, samimi olan, inancında şüphesi olmayan anlamlarına gelmektedir. Hz. Ebû Bekir'in mi'raç hadisesini duyması üzerine "O söylüyorsa doğrudur." şeklinde cevap vererek, göstermiş olduğu yüce sadakat üzerine "Siddîk" lakabı bizzat Hz. Muhammed tarafından kendisine verilmiştir. Siddîk lakabı, Hz. Ebû Bekir'in ismiyle birleştirilerek zamanla Ebûbekri's-Siddîk olarak da kullanılmıştır. Hz. Ebû Bekir, tüm yaşamı boyunca kendisine verilen Siddîk lakabını doğrulayan bir yaşam sergilemiş ve İslam dünyasında da bu lakabıyla şöhret bulmuştur.

İlk Türk-İslam mutasavvıfı kabul edilen Hoca Ahmed Yesevi (ö.1166) *Divan-ı Hikmet*'inde Hz. Ebû Bekir'i, sözünün eri olması ve sırrını tutmadaki metâneti ve İslam'a hizmetlerindeki ihlas açısından "Siddîk" lakabıyla dile getirmiştir.

Bir sözünden dönmeyen, sırrını asla demeyen,
Gafil olup yatmayan Ebâ Bekr-i Sıddîk'dir;⁵¹

Şeyhi (ö.1431?), dört halifeyi belirgin özellikleriyle sıralarken, bu özelliklerin dört halifede olgunlaşarak tamamlandığını belirtmiş ve Hz. Ebû Bekir'i sıdk makamı olarak anmıştır.

Makâm-ı sıdk u adâlet hayâ vü ilm ü amel
Kemâliyle buların buluptur istikmâl⁵²

15. y.y. şairlerinden Necâti Beg (ö.1509) Hz. Ebû Bekir'in Sıddîk lakabının yüceliğini dile getirip İslam dininin O'nunla kemâle erdiğini belirtmiştir.

Alelhusûs Cenâb-ı bülend-i Sıddîk-ı
Ki buldu anun ile dîn-i Ahmed istikmal⁵³

15. y.y. şairlerinden Mevlâna Sekkâkî (ö.1460?), yazdığı kasidede Hacı Muhammed Parsa'yı dört halifenin belirgin özellikleriyle meth ederken Hz. Ebû Bekir'in sadakatine telmih yapmıştır.

Bû Bekr-sıdk u himmet içinde irür Ömer
Osmân-hayâ vü cûd u sahâ içre Murtazâ⁵⁴

16. y.y. şairlerinden Bâkî (ö.1600), dört halifenin belirgin özelliklerini sıralarken, Hz. Ebû Bekir'i doğruluğun simgesi olan Sıddîk lakabıyla dile getirmiştir.

Adl ü dâd-ı Ömer ü sıdk u safâ-yı Sıddîk
İlm ü irfân-ı Ali hilm ü hayâ-yı Osman⁵⁵

⁵¹ Hayati Bice, *Hoca Ahmed Yesevi Divanı Hikmet*, TDV Yay., Ankara 1993, s.62

⁵² Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, *Şeyhi Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1990, s.34

⁵³ Ali Nihad Tarlan, *Necâti Beg Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992, s.46

⁵⁴ Kemal Eraslan, *Mevlâna Sekkâkî Divanı*, TDK Yay., Ankara 1993, s.104

16. y.y. şairlerinden Gelibolulu Mustafa Âli (ö.1600), dört büyük halifenin belirgin özelliklerini sıralarken, Hz. Ebû Bekir'in doğruluğuyla Sıddîk lakabını aldığını belirtmiştir.

Be-sıdk-ı Hazret-i Sıddîk be adl-i Bû Hattâb
Be-nutk-ı şâh-ı velâyet be-hilm-i Osmânî⁵⁶

17. y.y. mutasavvıf şairlerinden Fenâyî Cennet Efendi (ö.1075/1665), Hz. Ebû Bekir'i ilk halife olması, Hz. Muhammed'in mağara arkadaşı olması ve tüm bitkilerin, taşların sıdkına şahit olacak ölçüde bir doğruluk timsali olması özellikleriyle ele alıp işlemiştir.

Yâr-i evvel yâr-i gâr-i Bû Bekir Sıddîkdur
Şâhid oldı sıdkına anun nebâtât ü hacir⁵⁷

İslâmî (ö.?) mesnevisinde dört büyük halifeyi özellikleriyle överken ilk sırada Hz. Ebû Bekir'le giriş yaparak, Hz. Ebû Bekir'in İslamiyet'in en sıkıntılı ve zor anlarında yiğitçe ve sadık bir kişilikle Hz. Muhammed'in gerçek dostluğunu kazandığını vurgulamıştır.

Biri sıddîk-idi ol kim din eri
Mustafanun sâdıkı girçek yârî⁵⁸

18. y.y. şairlerinden Şeyh Galip (ö.1799), Hüsn ü Aşk adlı mesnevisinde Hz. Mevlânâ'nın tüm düşüncesinin gerçeklere kılavuzluk etmek olduğu ve bu yönüyle Sıddîk lakaplı Hz. Ebû Bekir'in yolundan giderek, onun vekili sayıldığını belirtmektedir.

---

⁵⁵ Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı*, TDK Yay., Ankara 1994, s.9

⁵⁶ Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafa Âli Divânı*, Özlem Kitabevi, Niğde 1999, s.55

⁵⁷ Âlim Yıldız, *Fenâyî Cennet Divânı*, C.Ü. Kültür Yay., Sivas 2010, s.202

⁵⁸ Hasan Yüksel, İbrahim Delice, İ. Hakkı Aksoyak, *İslâmî'nin Mesnevisi*, Dilek Matbaacılık, Sivas, 1996, s.102

Endişesi reh-nümâ-yı tahkik
Mânendesidir vekîl-i Sıddîk⁵⁹

19. y.y. şairlerinden Antepli Aynî (ö.1837), dört halifenin belirgin özelliklerini sıralarken Hz. Ebû Bekir'i vefâ timsâli bir doğruluğun simgesi olan Sıddîk lakabıyla dile getirmiştir.

Sıddîk-sıdk u pür-vefâ Fâruk-dâd Osmân-hayâ
Haydar-vegâ ceng-âşinâ destur-ı hem-nâm-ı Resûl⁶⁰

19. y.y. şairlerinden Bursalı İffet (ö.1840), Hz. Ebû Bekir'i övmek amacıyla yazdığı yedi beyitlik gazelinde, O'nu Hz. Muhammed'in yoluna sevdiği her şeyi feda eden ve böylece mü'minlere örnek olan özellikleri ders veren Sıddîk-ı Ekber lakabıyla anmıştır.

Cenâb-ı Mustafa' ya cân fedâ Sıddîk-i Ekber'dir
Anunçün mü' minîne muktedâ Sıddîk-i Ekber'dir⁶¹

19. y.y. şairlerinden Osman Nevres (ö.1876), Hz. Ebû Bekir'in sözlerinin olgunluk aynası olarak örneklik teşkil ettiğini belirterek Sıddîk lakabını ele almıştır.

Sözlerin kâmilidir ekmelidir bu ne kemâl
Ki her âyîne kemâl oldu kelâm-ı Sıddîk⁶²

20. y.y. şairlerinden şeyh Hâlid (ö.1348/1931), Hz. Ebû Bekir'i Allahu Teâla'nın feyzinin kaynağı olarak nitelendirip, Sıddîk lakabını lütüf ve ihsan sahibi olmasıyla bir arada işlemiştir.

---

⁵⁹ Orhan Okay-Hüseyin Ayan, *Hüsn ü Aşk*, Dergâh Yay., İstanbul,1992,s.32

⁶⁰ Mehmet Arslan, *Antepli Aynî Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004,s.464

⁶¹ Mehmet Arslan, *Bursalı İffet Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2005,s.46

⁶² Bayram Ali Kaya,*Osman Nevres ve Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 2010,s.314

Feyz-i Hakk'ı senden etdi hep edenler iktibas
Sensin ol Sıddîk-ı Ekber sahib-i lutf u ata⁶³

20. y.y. şairlerinden Mehmed Akif Ersoy (ö.1936), *Safahat* adlı eserinde cahillik bataklığına saplanmış bir toplum içerisinde, dünyaya medeniyet yayan bir toplum oluşumunu ve Sıddîk lakaplı Hz. Ebû Bekir'in çıkışını hayretle ve takdir edici bir şekilde dile getiriyor.

Nasıl olmuş da o fâzıl medeniyet, o kemâl,
Böyle bir kavmin içinden doğuvermiş derhâl?
Nasıl olmuş da zuhûr eyleyebilmiş Sıddîk!⁶⁴

Miraçnamelerde, Hz. Ebû Bekir'in mi'raç hadisesini duyması üzerine O söylüyorsa doğrudur" şeklinde cevap veriş ve bunun üzerine "Sıddîk" lakabını alışı motif olarak işlenir. Bu olay Arif'in Mi'racyesinde şöyle dile getirilmektedir.

Niçe müşrik sevnîşüben güldiler
Ol Ebû Bekr'e haberler virdiler

Pes Ebû Bekr anlara hoş söyledi
Ol Resûl ne didise girçek didi

Didiler bu söz nice girçek ola
Bir gecede Şam'a varuban gele

Didi dahı eb'adı girçeklerem
Gök sözini dahı tasdîk iderem

⁶³ Âlim Yıldız, *Şeyh Hâlid Divanı*, Esform Ofset, Sivas 2004,s.184

⁶⁴ Mehmed Akif Ersoy, *Safahat*, TDV Yay., haz. M. Ertuğrul Düzdağ, Ankara 2011,s.169

Ol sebebden ana Sıddîk didiler
Hak katında halk içinde mu'teber ⁶⁵

2. Atîk Lakabı:

Hz. Ebû Bekir'in diğerk bir lakabı da "Atîk"dir. "Güzel, asil, azat edilmiş" gibi mânalara gelen bu lakabın tüm anlamlarını Hz. Ebû Bekir, tüm hayatı boyunca yaşantısıyla göstermiştir. Birçok köleyi azad ettirmesi, tüm mal varlığını Allah yoluna feda etmesi gibi asil davranışlarda bulunması, güzel bir ahlaki yaşayışa sahip olması ve Hz. Peygamber'in "Sen Allah'ın cehennemden azat ettiği kimsesin." sözündeki ayrıcalığa mazhar olması bu lakapla anılmasına sebep olmuştur.

Kutadgu Bilig'de dört halifenin övüldüğü bölümde Hz. Ebû Bekir, atik lakabıyla birlikte ilk Müslümanlardan olması, gönlü ve diliyle çok ihlaslı olması özellikleriyle nitelendirilmiştir.

Atik erdi aşnu kamugda oza
Bayatka bütügli könül til tüze ⁶⁶

(Ebûbekir idi herkesten evveli,
Tanrı'ya inanmış, dümdüz gönlü dili)

15. y.y. divan şairlerinden Şeyhi (ö.1431?), halifeleri belirgin özellikleriyle sıralarken Hz. Ebû Bekir'i Sıddîk ve Atîk lakaplarıyla anmıştır.

Atîk-sıdk u Ömer-adl u Mustafâ -sîret
Alî-fütüvvet ü heybette Hamza-yı sâni ⁶⁷

---

⁶⁵ Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-Nâmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987,s.312

⁶⁶ R. Rahmeti Arat, *Kutadgu Bilig*, TDK Yay., Ankara 1991,s.22

⁶⁷ Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, *a.g.e.*, s.67

Hakanî Mehmet Bey (ö.1606), *Hilye-i Saadet*'te sahabeye salat ve selam gönderirken, Hz. Ebû Bekir'i o hakikat yolunun arkadaşı, Allah'ın gölgesi diye niteleyip Sıddîk ve Atîk lakaplarını birlikte zikretmiştir.

Bâhusus ol reh-i tahkikâ refik

Zill-i Hak hazret-i Sıddîk-i Atîk⁶⁸

17. y.y. divan şairlerinden Cevrî İbrahim Çelebi (ö.1654?), *Hilye-i Çihâr-Yâr-i Güzîn* adlı eserinde Hazreti Ebû Bekir'i Sıddîk ve Âtik lakaplarıyla hilyesinin naklinin tespit edildiğini belirterek giriş yapmıştır.

Nakl ile böyle olındı tahkîk

Hilye-i Hazret-i Sıddîk-ı Âtik⁶⁹

3. Yâr-ı Gâr (Mağara Arkadaşı):

İslamiyet'in hızla yayılışı sonucu müşrikler baskılarını iyice artırmışlardı. Baskıların sonucunda Müslümanlar hicret etmek zorunda kalarak, Allah ve dini için vatanlarından ayrılmışlardı. Habeşistan'dan sonra Medine'ye de hicret gerçekleşmişti. Mekke'de Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir ve az sayıda Müslüman kalmıştı. Hz. Ebû Bekir de hicret etmek için Hz. Muhammed'den izin istemişti; fakat Hz. Muhammed hicret zamanının belirlenmesinde vahiy bekliyordu.

Müşrikler, Hz. Muhammed'i hicret etmeden öldürme planı yapmışlardı. Plana göre her kabileden bir kişi bu suikaste katılacak ve böylece suç ortada kalacaktı. Allahu Teala vahiy yoluyla durumu Hz. Muhammed'e bildirdi. Hz. Muhammed yatağına Hz. Ali'yi bırakıp, müşriklerin yanlarından, mucize olarak, onların göremedikleri bir şekilde geçerek ayrıldı. Medine'ye hicret için vahiy geldiğinde durumu Hz. Ebû Bekir'e bildirip, birlikte Sevr Mağarası'na doğru yola çıktılar. Mağarada üç gün kaldılar. Mağarada kaldıkları anda müşrikler mağaranın ağzına kadar geldiler. Mağara örümcek ağıyla kaplanmıştı ve mağaranın girişine

⁶⁸ İskender Pala, *Hilye-i Saadet*, Kapı Yay., İstanbul 2008,s.50

⁶⁹ Âdem Ceyhan, *a.g.m.*, s.16

iki güvercin yuva yapmış içine de yumurtlamıştı. Müşriklerin ayak seslerini işiten Hz. Ebû Bekir, Hz. Muhammed'e bir şey olacağını düşünerek endişelenirken Hz. Muhammed "Üzülme, Allah bizimle beraberdir." dedi.

Bu durumu Allah-u Teâlâ Tevbe suresinde şöyle dile getirmektedir. "Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz, (bu önemli değil) ; Allah ona yardım etmiştir: Hani, kâfirler onu iki kişiden biri olarak (Ebû Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; O arkadaşına, "Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir." diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten en yücedir; çünkü Allah, üstündür sahibidir, hikmet sahibidir." ⁷⁰

İşte, hicret esnasındaki Hz. Muhammed'le Hz. Ebû Bekir'in mağara arkadaşlığı, dîvânlarda ve mesnevîlerde Hz. Ebû Bekir'le ilgili bölümlerde en çok işlenen konu olarak, Türk-İslam Edebiyatı'nda "yâr-ı gâr " tamlamasıyla yerini almıştır.

Ahmed Yesevî (ö.1166), Hz. Ebû Bekir'in mağara dostluğunu, ariflikte sadık olmayla bir arada işlemiştir.

Kul Hoca Ahmed tasdik eyle, mağara dostunu ayrı tut
Ariflikte bil sâdık Ebâ Bekr-i Sıddîk'dir ⁷¹

16. y.y. şairlerinden Lârendeli Hamdî (ö.?), Hz. Ebû Bekir'in yüzünün hakiki nurlara ayna olacak bir güzellikte olduğunu belirttikten sonra, Hz. Muhammed'le mağara arkadaşlığını aktarmıştır.

Yüzi mir'at-ı enver-i hakîkî
Resûl'ün gâr içinde refiki ⁷²

---

⁷⁰ Tevbe, 9/40

⁷¹ Hayati Bice, a.g.e., s.62

⁷² Rıfat Kütük, a.g.t., s. 417

16. y.y. şairlerinden Behiştî (ö.1571), Hz. Ebû Bekir'in mağarada kendisini yılan sokmasıyla aldığı zehiri, Hz. Muhammed'e olan sevgisinden dolayı şekerli bir içeceğe çevrildiğini dile getirmiştir.

Sıddîk a nîş-i ibreti nûş-ı mahabbetün
Gâr içre eyledi nitekim sükkeri taam⁷³

18. y.y. Mevlevî şairlerinden Sâkıb Dede (ö.1735), Hz. Ebû Bekir'in mağara arkadaşlığını, velâyetin kaynağı olması ve Sıddîk lakabıyla birlikte işlemiştir.

Hususan ol veliyyü'l ahd ü yâr-gâr u Sıddîkun
Ki pîşîn ol durur feth eyleyen bab-ı tevellâyı⁷⁴

18. y.y. şairlerinden Şeyh Galip (ö.1799), mağara arkadaşlığını Tevbe suresindeki 40. ayete telmih yaparak, Hz. Ebû Bekir'in adının Hz. Muhammed'le birlikte geçmesinin çok büyük bir şeref olduğunu dile getirmiştir.

Sânî isneyn-i Muhammed dedi Hallâk-ı Azim
İzhü Ebubekir mâ kavlini seyr et ne hümâdır Sıddîk⁷⁵

19. y.y. şairlerinden Rahmî-i Harputî (ö.1884), dört büyük halifeyi övmek amacıyla yazdığı kasidede Hz. Ebû Bekir'i mağara arkadaşlığı ve Hz. Muhammed'in halifeliğine işaretini birlikte işlemiştir.

Evvelâ ol yâr-ı gâr-i Hazret-i Sıddık kim
Zatına kıldı halife ol Resûl-i Müctebâ⁷⁶

⁷³ Yaşar Aydemir, *Behiştî Dîvânı*, MEB Yay., Ankara 2000, s.180

⁷⁴ Ahmet Arı, *Sâkıb Dede Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 2003, s.87

⁷⁵ Muhsin Kalkışım, *a.g.e.*, s. 52

⁷⁶ Halil Erdoğan Cengiz, Gönül Hatay Eren, *Rahmî-i Harputî Divânı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s.33

20. y.y. şairlerinden Necip Fazıl Kısakürek (ö.1983)'in “Mağra” adlı şiirinde, mağaradaki sessizliğin gelecekte bütün dünyayı kaplayacak büyük bir ulvî sesin habercisi olduğunu dile getirdikten sonra, o günün şartlarında çok güçlü gözükten müşriklerin, en güçsüz hayvanlardan biri olan örümcek tarafından mağlup oluşlarını tasvir etmiştir. Şair, İleriki dizelerde zikr-i hâfinin Hz. Ebû Bekir'e Hz. Muhammed tarafından Sevr mağarasında öğretilip, tasavvufî yaşam tarzının temsil edildiğini belirtmektedir.

Burası Sevr mağrası,
Sır menzili burası,
Işığî karanlıktır;
Ve sessizlik nârası
Deliğinde perdedar,
Bir örümcek tuğrası.

Mağrada gizlendiler.
Boşuna izlendiler.

Burası Sevr mağrası,
Sır menzili burası,
Ebubekir zikirde,
Kalbini yuğurası

Kalbinde nakış nakış,
Nur yüzün hatırası.

Zikirde Ebubekir,
O'nun emriyle zikir.

Burası Sevr mağrası,
Sır menzili burası,
Yüce Allah isminin,

Kalp içinde mecrası;
Ötesi ötelere,
Verâların verâsı...
Sevr mağarası ilk eşik,
Bâtın ilmüne beşik...

Burası Sevr mağrası,
Sır menzili burası,
Zikir, zikir, hep zikir;
Büyük visal, sonrası.
Ebubekir'e teslim,
O'nun gönül mirası.

İşte ebedî kanun:
İç ve dış, her şey O'nun...⁷⁷

Hz. Muhammed'in hicretini konu edinen hicretnamelerde de Hz. Ebû Bekir, mağara arkadaşlığı başta olmak üzere diğer örnek davranışlarıyla da övülerek dile getirilmektedir. Süleyman Nahîfî (ö.1151/1738–1739) *Hicretü'n-Nebi* adlı mesnevisinde mağara arkadaşlığını şöyle anlatmaktadır:

Çün Cebel-i Sevr'e nüzul itdiler
Lutf ile bir gâra duhul itdiler

Nakl olunur gâra gelince Resûl
Eyledi lutf ile kasd-ı duhul

Hz. Ebû Bekir'in mağaraya ilk önce girerek, içeride zararlı bir nesne varsa Hz. Muhammed'e zarar gelmesin, zarar gelecekse kendine isabet etsin düşüncesi mesnevîde şu şekilde dile getirilmektedir.

---

⁷⁷ Necip Fazıl Kısakürek, *Esselâm*, Büyük Doğu Yay.,13.Baskı, İstanbul 2008, s.76-77

Didi ki Sıddîk be-hakk-ı Hudâ
Yoluna ihlâs ile cânım fedâ

Niçe zamândır bu mahall-i zalâm
Belki ola mesken-i cins-i hevâm

Ben ideyim ana mukaddem nüzûl
Sonra saâdetle sen eyle duhûl

Eylemesün nesne isâbet sana
Her ne olursa bana olsun bana ⁷⁸

4. Sâhibü's-Sehâ (Cömert Oluşu):

Hz. Ebû Bekir, Hz. Muhammed'in Tebük Gazvesi öncesinde İslam ordusuna yardım çağrısına tüm mal varlığıyla cevap vererek, Hz. Muhammed'in:

“Ey Ebû Bekir! Evinde ne kadar bıraktın?” sorusuna “Ey Allah'ın elçisi! Evimde Allah'ın ve onun elçisi Muhammed'in sevgisini bıraktım.” diyerek İslam dünyasına asırlar boyu sembol olan büyük bir fedakârlık örneği göstermiştir.

Yusuf Has Hacıp (ö.1077), *Kutadgu Bilig* adlı eserinde Hz. Ebû Bekir'in sürekli olarak Hz. Muhammed'in sevincini dilediğinden dolayı, O'nun yolunda malını, tenini, canını feda ettiğini dile getirmektedir.

Yulug kıldı malı teni canını
Yalavaç sevinci tiledi koni ⁷⁹

(Feda kıldı malı, teni, canını,
Dilerdi hep Resulün sevincini.)

İslâmî mesnevîsinde, Hz. Ebû Bekir'in tüm mal varlığını Allah yolunda sarf etmesini yiğitlikle özdeşleşmiştir.

⁷⁸ Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 286–287

⁷⁹ R. Rahmeti Arat, *a.g.e.*, s.22

Gel gör imdi ol erün sen hâlini
Virdi cümle hak yolına mâlını⁸⁰

Nesimî Mehmed, *Gülistân-ı Şemâil* adlı eserinde, Hz. Ebû Bekir'in tüm mal varlığını hiç tereddüt etmeden, Allah yolunda harcamasından dolayı fazilet sahibi olduğunu dile getirmektedir.

Reh-i Mevlâ'da itdi malını bezl
Anunçün böyle oldu sâhib-i fazl⁸¹

17. y.y. divan şairlerinden Fenayi Cennet Efendi (ö.1075/1665), Hz. Ebû Bekir'in tüm mal varlığını o güzel kokulu gönlüyle feda ettiğini ve nurlarının marifet dolu sırrını ay ve güneşten aldığıni sembolize etmiştir.

Cümle varın tîb-i hâtırla tasadduk itdi ol
Mihr ü mehden enver itdi sırrını ol pür-hüner⁸²

20. y.y. şairlerinden Şeyh Halid (ö.1931), Hz. Ebû Bekir'in mağara arkadaşlığını hatırlatıp, cömertliğiyle cennetin anahtarına sahip olduğunu belirtmektedir.

Meded yâ Sıddîk- i azam yâr-ı gâr-ı Mustafa
Sendedir miftah-ı cennet sensin sahibü's-seha⁸³

5. Menba'-ı Velâyet (Velâyetin Kaynağı Olması):

Hz. Ebû Bekir'in hicret esnasında, mağara arkadaşlığında zikr-i hafinin bizzat Hz. Muhammed tarafından kendisine öğretildiği ve bu yolu benimseyen velâyetin kaynağı olduğu kabul görmektedir. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in tüm mal

---

⁸⁰ Hasan Yüksel-İbrahim Delice-İ. Hakkı Aksoyak, *a.g.e.*, s.102

⁸¹ Zülfikar Güngör, *a.g.t.*, s.171

⁸² Âlim Yıldız, *Fenâyî Cennet Dîvânı*, s.202

⁸³ Âlim Yıldız, *Şeyh Hâlid Dîvânı*, s.184

varlığını Allah yolunda sarfetmiş olması, tereddütsüz imanını, siddîkiyeti velâyet kaynağı olmasındaki delillerdir.

Hüseyin Lâmekânî (ö.1625), velîlerin ışık kaynağı olması ve en büyük siddik olması, devlet nurlarının güneşi olması yönlerini bir arada işlemiştir.

Çerâğ-ı evliyâ Sıddîk-ı ekber
Sipîhr-i devlet ü hurşîd-i enver⁸⁴

Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö.1628), Hz. Muhammed'in nuru olarak gördüğü dört halifenin de velî olduğunu dile getirmiştir.

Görüp dört nuru Cibrîl-i mükerrerem
Var ortasında hem bir nûr-i a'zam
Dedi: Yâ Rabb nedir bu penç envâr
Diledi olmak anlardan haberdâr
Dedi Cebrâil'e ol Rabb-i Ekrem
Muhammed nurudur ol nûr-i a'zam
O dört envâr dahi dört velidir
Ebû-Bekr ü Ömer Osmân Alîdir⁸⁵

18. y.y. şairlerinden Şeyh Gâlip (ö.1799), Hz. Ebû Bekir'in mağarada zikir-i hafî yoluyla evliyalık kaynağı kazanmış olmasını Hz. Muhammed'le mağara arkadaşlığına telmih yaparak, konuyla ilgili ayetteki hitapla Allahut Teala'nın Kur'an-ı Kerim'inde kabul gören bir zat olması özellikleriyle övmektedir.

Bir velîdir ki velâ tahzen ana oldu hitab
Nass-ı Kur'ân ile makbûl-i Hudâdır Sıddîk⁸⁶

⁸⁴ İbrahim Halil Tuğluk, "Lâ Mekânî Hüseyin'in Esrarnâme Tercümesi", *Turkish Studies*, Volume 3/4 Summer, 2008, s.830

⁸⁵ Ziver Tezeren, *Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divânı II*, İ.Ü. Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Basım Atölyesi, İstanbul 1985, s.181

⁸⁶ Muhsin Kalkışım, *a.g.e.*, s. 53

19. y.y. şairlerinden Şâkir Mehmet Efendi (ö.1252/1836), dîvânında dört halifeye yazdığı “Der Sitâyîş-i Çehâr-Yâr-ı Güzîn” başlıklı kasidede, Hz. Ebû Bekir’in evliyaların reisi olmasını mağara arkadaşlığıyla birlikte işlemiştir.

Reîs-i evliyâ vü etkîyâ Sıddik-i Ekber
Refîk-i gâr-ı sultân-ı risâlet pâk-tıynet⁸⁷

19. y.y. şairlerinden Bursalı İffet (ö.1840), Nakşibendi tarikatının kurucusu olarak Hz. Ebû Bekir’i görmekte ve O’nun zikirlerinin kalbe mutluluk verdiğini dile getirmektedir.

Odur pîr-i azîzi hâcegân-ı nakş-bendânun
Viren ezkâr ile kalbe safâ Sıddîk-i Ekber’dir⁸⁸

20. y.y. şairlerinden Şeyh Hâlid (ö.1931), Hz. Ebû Bekir’in velayet denizinin kaynağı olduğunu ve Hz. Muhammed’in de onun hilafetine işaret ettiğini belirtmektedir.

Menba’ı bahri velayet yâ imâmü’l-müslimin
Eyledi seni halife ol Rasul-i Kibriya⁸⁹

6. Cedd-i Mevlâna (Mevlânâ’nın Ceddî Olması):

Hz. Ebû Bekir, kimi Mevlevî şairlerin dîvânında Hz. Mevlânâ’nın ceddî olması yönüyle işlenmektedir.

Şeyh Galip (ö.1799), Hz. Ebû Bekir’i hem gizli zikri benimseyen tarikatların kurucusu olmakla ve hem de Hz. Mevlânâ’nın ceddî olması yönleriyle ele alıp işlemektedir.

⁸⁷Semra Yanbal, “Şâkir Mehmet Efendi Dîvânı”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s.93.

⁸⁸ Mehmet Arslan, *Bursalı İffet Divanı, a.g.e.,*,s.46

⁸⁹ Âlim Yıldız, *Şeyh Hâlid Divanı*, s.165

Hem pîr i tarîk-ı zümre-i ehli hafâ
Hem cedd-i Cenâb-ı Monla Hünkâr oldur⁹⁰

Şeref Hanım (ö.1861), Hz. Mevlânâ'nın ceddinin Hz. Ebû Bekir olmasından dolayı tüm Mevlevîlerin gönül ve sadakat ehli olduğunu belirtmektedir.

Cedd-i Sıddîk olduğuyçün Hazret-i Pîr'in bütün
Ehl-i dil ehl-i sadâkatdır gürûh-ı Mevlevî⁹¹

---

⁹⁰ Muhsin Kalkışım, *a.g.e.* , s. 443

⁹¹ Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2002 ,s.115

II. BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATI'NDA HZ. EBÛ BEKİR VECİZELERİ

Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir vecizelerini iki başlık altında inceledik. İlk başlıkta Hz. Ebû Bekir vecizeleriyle ilgili yapılan tercüme ve şerhler hakkında bilgi verip, ikinci başlıkta Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi'nin *Kitabu Tuhfetü's-Sıddîk min Kelâmı Ebî Bekri's-Sıddîk*'ı dil, muhteva ve metod açısından incelenmiştir.

A. TÜRK EDEBİYATI'NDA HZ. EBÛ BEKİR VECİZELERİYLE İLGİLİ TERCÜME VE ŞERHLER

Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir'in vecizeleriyle ilgili yapılan tercüme ve şerhler, Reşidüddin Vatvat'ın *Tuhfet'us Sıddîk ila'l-Sadik min Kelâm Emir al-Muminîn Ebî Bekr es-Sıddîk* adlı eserinin tercüme veya şerhidir. Reşidüddin Vatvat, aynı zamanda Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin de vecizelerini ⁹² derlemiştir.

Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir'in vecizeleriyle ilgili yapılan tercüme ve şerhleri bulmak için yaptığımız araştırmalar sonucunda Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi, Cemal-i Halveti, Mustafa b. Mehmed ve Manastırlı Mehmed Rıfat'ın konuyla ilgili eserlerini tespit edebildik. Bu eserleri kütüphane kayıtları, nüshaları, vecizelerin açıklanma yöntemleri gibi açılardan inceledik.

1. Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi, Kitabu Tuhfetü's-Sıddîk Min Kelâmı Ebi Bekri's-Sıddîk: Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir'in vecizeleriyle ilgili yapılan tercüme ve şerhlerle ilgili olarak tespit ettiğimiz asıl çalışmamız olan birinci eser, Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi'nin *Kitabu Tuhfetü's-Sıddîk min Kelâmı Ebî Bekri's-Sıddîk* adıyla Mevlana Müzesi Kütüphanesi'ne 650 numarayla kayıtlıdır. Osmanlıca olarak yazılan bu eser, II. bölümde özellikleri açısından incelenip, III. bölümde Türkiye Türkçe'sine aktarılmıştır.

⁹² bkz. Yılmaz ATEŞ, "Raşid Al-Din Vatvat'ın Eserlerinin Bazı Yazma Nüshaları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1959, C.10, Sayı:14, s.1

2. Cemal-i Halveti, Şerh-i Sad Kelime-i Sıddîk-i Ekber: Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir'in vecizeleriyle ilgili yapılan tercüme ve şerhlerle ilgili olarak tespit ettiğimiz ikinci eser, Cemal-i Halveti'nin Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümünde 1525 numarayla ve Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümünde 1330 numarayla kayıtlı olmak üzere iki nüshasını bulduğumuz *Şerh-i Sad Kelime-i Sıddîk-i Ekber* adlı eserdir.

Cemal-i Halveti, *Şerh-i Sad Kelime-i Sıddîk-i Ekber* adlı eserini Arapça olarak yazmıştır. Eserde Allahu Teala'nın bizi yaratarak bilgi öğrettiği, cehaletten ve dalaletten kurtardığı, ilimde isabet gücü verdiği, kalplerimizi sevgisiyle nurlandırdığı, meleklerden dahi gizlediği her şeyin ismini hem detaylı hem genel olarak öğretmek insanı şerefli kıldığı için hamd edip daha sonra Hz. Muhammed'e, ashabına ve ehl-i beytine salat ü selam ederek, eserin yazılış sebebinde her sınıf insanın bu eserden yararlanabileceği, huzur bulacağı, hayatının aydınlanacağını belirtmiştir.

Cemal-i Halveti'nin eserin yazılış sebebindeki "Sultan Ahmed'in saadet güneşinin günleri devam etsin ve onun saltanatının bulutlarının gölgesinde bütün mahlukat hayatlarını devam ettirsin." şeklindeki ifadesi, Cemal-i Halveti'nin Sultan II. Beyazıd'ın büyük oğlu şehzade Ahmed'i Sultan Ahmet olarak adlandırıp, onun Amasya Valiliği döneminde eseri yazdığı anlaşılmaktadır.

Cemal-i Halveti, *Şerh-i Sad Kelime-i Sıddîk-i Ekber* adlı eserinde Hz. Ebû Bekir'in vecizelerini şerh ederken konularla ilgili ayetlerden, hadislerden, kelam ilminin kavramlarından, tasavvuf ilminin terimlerinden faydalanmıştır. Bazı vecizelerin açıklanmasında şiiirlerden örnek beyitler ve tasavvuf büyüklerinden örnek sözler aktaran Cemal-i Halveti, genellikle vecizeler içerisinden seçtiği kelimeleri sıfat-fiil yaparak okuyucuya seslenmiştir.

Cemal-i Halveti'nin adı Muhammed, lakabı Hamidüddin, mahlası Cemâli, nisbesi ise Aksarayî'dir ve buna göre "Cemal-i Halveti" müstear ismi, "Çelebi Halife" de şöhreti olmaktadır.⁹³

"Cemal-i Halveti, Halveti tarikatının en büyüklerinden olan bu yüksek zat, aslen Karamanlı olup doğum yeri olarak Amasyalıdır. Mevlâna Cemaleddin

---

⁹³ Muharrem Çakmak, "Türk Mutasavvıf Şairi Aksaraylı Cemal Halveti", *Ekev Akademi Dergisi*, Erzurum 2003, Sayı:16, s.183

Aksarayî neslinden olup feyzini pîr Muhammed Bahaddin Erzincânî hazretlerinden tamamlamıştır. Sultan II. Beyazıd tarafından davet olunması üzerine bir müddet İstanbul'da Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda tarikatını yaydıktan sonra Hicaz tarafına gitmiş (Kad mâte şâh-ı evliya) terkinin delâlet ettiği 899 tarihinde hac yolunda Şam'dan dokuzuncu merhalede (Hisa) diğer adıyla (Tebük Korusu) denilen yerde vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine Maber-i Hüccaca defnolunmuştur.”⁹⁴

Cemal-i Halveti'nin bizzat kaleme aldığı 31 eseri vardır.⁹⁵

3. Mustafa b. Mehmed, Terceme-i Sad Kelimât-ı Çehar-Yar: Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir'in vecizeleriyle ilgili yapılan tercüme ve şerhlerle ilgili olarak tespit ettiğimiz üçüncü eser, Mustafa b. Mehmed'in Mevlana Müzesi Kütüphanesine kayıtlı *Terceme-i Sad Kelimât-ı Çehar-Yâr* adlı eserdir.⁹⁶

Mustafa b. Mehmed, *Sad Kelime-i Çehar Yar-ı Güzîn* adlı Osmanlıca olarak yazmış olduğu eserine, kalplerde ve gönüllerde olanı ortaya çıkararak, dilde saklı olanı sırları izhar etmeye kuvvet veren, gönüllerdeki zenginlikleri haber verip onları hissetme kudreti veren Allahut Teala'ya hamd ve sena ile başlıyor. Daha sonra tüm yaratılmışların efendisi, İslam'ın senedi, seçilmişlerin önderi, Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'e ve her şeyi bilen Allah'ı halka bildiren, İslam'ın kurallarını tam bir itaatle göstererek kabul eden, iyiliği emredip kötülüğü nehyetmekle diğer ümmetlerden daha aziz ve daha asil olan ashaba salat ve selam ediyor.

Mustafa b. Mehmed, eserin yazılış sebebinde kendisinin hatalarının çok olduğunu ve Samed olan Allahuteala'nın kullarının en zayıfı olduğunu tevazu mahiyetinde dile getirmektedir. Hz. Eyüb el-Ensari'nin ravza-i şerifeleri civarında, Sultan Fatih Mehmed Han'ın bina ettikleri medresede görev yaptığı

⁹⁴ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul H.1333,C.1,s.51–52

⁹⁵ Geniş bilgi için bkz. Mehmed Serhan Tayşi, “*Çelebi Halife*”, Türk Dünyası Araştırmaları, Ağustos 1996, Sayı:103, s.16–19

⁹⁶ Nüshalar için bkz. Terceme-i Sad Kelimât-ı Çehâr-Yâr, Mevlana Müzesi Kütüphanesi, nr. 2642 ve 5592; Sad Kelime-i Çehâr Yâr-ı Güzîn, Ankara Milli Kütüphane nr. Yz. A 7164; Tercüme-i Mie Kelimât-ı Çihâr Yâr-ı Güzîn, Süleymaniye Kütüphanesi, Yz. Bağışlar nr.6614; Şerh-i Sad Kelime-i Ebûbekir es-Sıddîk, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü, nr. 1351; Şerh-i Sad Kelime-i Sıddîkiyye, Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr.3988/1

esnada cihanın ışığı, iki cihanın hakanının müsteşarı, Aristo gibi düşünen, Eflatun'un niteliklerine sahip, dini kuralların uygulamasında dirayetli, kalem ve kılıç sahibi, halkın yöneticisi ve koruyucusu gibi özellikleriyle dönemin sadrazamı Ferhat Paşa'yı övmektedir.

Mustafa b. Mehmed, Ferhat Paşa'ya Allah'ın azizliğini daim kılması, zamanın büyüklerinin yanında itibarlı olması, ahiretini de dünya gibi güzel ve hayırlı etmesi dualarını edip, dört büyük halifenin cevher saçan, inci mahiyetindeki vecizelerini Türkçe'ye çevirmesini bizzat Ferhat Paşa'nın emrettiğini belirtiyor. Mustafa b. Mehmed, bu yüce sorumluluğu kabul edip bu görevi saygıyla yerine getirdiğini, yüce sözleri anlaşılır hale getirmek için Türkçe'nin imkân verdiği ölçüde tercüme edip dil bakımından düzeltmeler yapıp, bu eşsiz mecmuayı özüne uygun olarak sunduğunu belirtmektedir. Mustafa b. Mehmed, eseri baştan sona kadar inceleyen ilim sahipleri ve seçkin kimselerin insanlığın gereği olarak, ortaya çıkan hataları ve kusurları görmezden gelerek bu durumu iyiye yormalarını; çünkü fikir deryasında hataların olabileceğini belirtiyor.

Hiz. Ebû Bekir'in vecizelerinin hepsinin cevamiü'l-kelamdan olduğunu belirten Mustafa b. Mehmed, Hiz. Ebû Bekir'in isimlerini, lakaplarını, bu lakapların anlamlarını ve ne şekilde alındığını, anne ve babasının künyelerini, Hiz. Muhammed'le hem cahiliye hem İslam dönemindeki yakın dostluklarını işlemektedir. Hiz. Ebû Bekir'in 142 hadis rivayet ettiğini, kendi vasiyetiyle eşinin cenazesini yıkayıp Hiz. Ömer'in cenaze namazını kıldırıldığını, Hiz. Muhammed'in mübarek hücreğine defnolunduğunu belirten Mustafa b. Mehmed, eserin yazılış sebebi bölümünün en son cümlesinde Hiz. Ebû Bekir'in faziletine delil olarak "Allah'a andolsun ki Peygamberlerden sonra, Hiz. Ebû Bekir'den daha faziletli bir kimsenin üzerine güneş ne doğmuştur ne batmıştır:" hadisini zikretmiştir.

Mustafa b. Mehmed, Osmanlıca olarak yazmış olduğu eserde genellikle vecizeler içerisindeki kelimeleri Arapça dil bilgisi kuralları açısından inceleyerek açıklamıştır. Vecizeleri açıklarken ayetlerden ve hadislerden delil olarak yararlanıp, bazı kelimeleri de edebi sanatlar açısından incelemiştir. Bazı vecizelerin açıklanmasında İslam tarihindeki olayları da nakletmiştir. Tefsir ve

fıkıh kitaplarından, eski büyüklerin sözlerinden de yararlanan Mustafa b. Mehmed'in birçok bilim dalında derin bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Mustafa b. Mehmed'in bazı nüshalarında Ferhat Paşa'nın adının yerine Edirne'de iken Mehmet Paşa'nın emri üzerine dört halifenin vecizelerini Türkçe'ye çevirdiğini yazmasını Âdem Ceyhan, Mustafa b. Mehmed'in aynı eseri iki ayrı devlet adamına sunmuş olduğunu ve adı geçen Mehmet Paşa'nın Sokullu Mehmet Paşa olduğunu belirtmiştir.⁹⁷

Mustafa b. Mehmed, mollalardan fazilet sahibi bir zat olup Behiştî Ramazan Efendi'nin oğludur. Medine-i Münevvere yüksek kadılığında sonra H. 988'de İstanbul'da vefat etti. Eyüp'de medfundur. Farz namazlarının dualarına müteallik bir risalesiyle Kelimat-ı Çihâr Yâr-ı Güzîn ve Sad Kelime-i İmam Ali'ye şerhleri vardır. Eserleri basılmamıştır. Hicri 988 tarihinde Edirne'de iken semavi kitaplardan bahseden Arapça olarak yazdığı Metalibü'l-Aliye isimindeki eserini sonradan Türkçe'ye tercüme ve şerh etmiştir.⁹⁸

4. Manastırlı Mehmed Rif'at, Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr:

Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir'in vecizeleriyle ilgili yapılan tercüme ve şerhlerle ilgili olarak tespit ettiğimiz dördüncü eser, Manastırlı Mehmed Rif'at'ın Cevâhir-i Çihâr-yâr ve Emsâl-i Kibâr adıyla Reşîdüddîn Vatvat'ın dört halifenin vecizelerine dair eserlerini Türkçe'ye tercüme ettiği eserdir. 96 sayfadan oluşan bu kitapta Hz. Ebû Bekir'e ait 55 (1-55), Hz. Ömer'e ait 70 (56-125), Hz. Osman'a ait 40 (126-165) ve Hz. Ali'ye ait 85 (166-250) vecize ile beşinci ve son bölümde 130 (251-380) adet atasözü bulunmaktadır. Eser, Manastırlı Mehmed Rif'at'ın kızı Ganimet Hanım tarafından bastırılmıştır. Vecizeler, kelimesi kelimesine tercüme edilmemiştir. Kelimelerin anlamları korunup, edebi ifadeyle birlikte tercüme yapılmıştır.

Mehmed Rifat Efendi, mesleği olan askerlik konularını içeren yayınlarıyla da edebi faaliyetlerde bulunmuştur.⁹⁹ Manastırlı Rifat'ın 14 eseri vardır.¹⁰⁰

⁹⁷ Adem Ceyhan, *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, a.g.e.,s.213-214

⁹⁸ Bursalı Mehmed Tahir, a.g.e.,C.2,s.19-20

⁹⁹ bkz. Cüneyt Eren, Halit Erboğa, "Hikmetli Sözler ve Manastırlı Rifat Efendi'nin Hikmet Hazineleri Adlı Eseri, , *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun 2007, Cilt:7, Sayı:2, s.164-165

B. BEDREDDİN BİN HİMMET-YARÜ'L-MEVLEVİ'NİN “TUHFETÜ'S-SİDDİK MİN KELAM-I EBİ BEKR ES-SİDDİK” ESERİNİN İNCELENMESİ

1.Yazar ve Eser Hakkında Genel Bilgiler

Araştırmalarımıza rağmen Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi'nin hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. *Ahadis-i Nebi ve Sad-Kelimât-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn*'i tek nüsha olarak tespit edebildik. Âdem Ceyhan, eserin tercüme veya istinsah edildiği zaman zarfında Sultan II. Murad tarafından Edirne'de bir Darülhadis ve Mevlevihane yaptırılmış olmasından yola çıkarak Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi'nin bu kurumlarla münasebeti olabileceğini belirtmiştir.¹⁰¹

Bedreddin b. Himmet- Yarü'l-Mevlevi'nin *Ahadis-i Nebi ve Sad-Kelimât-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn* adlı Mevlana Müzesi Kütüphanesi'ne 650 numarayla kayıtlı olan eseri, meşin bir cilt içerisinde, 207 varak halinde bir mecmuada, 28.5x20, 25.2x15.3 cm. ebadındadır. Eser baştan sona harekeli bir nesih hattıyla Osmanlıca olarak Edirne'de 838/1435 yılı Ramazan'ında yazılmıştır.

Yazar, Hz. Muhammed'in hadislerini tercüme ettikten sonra dört büyük halifenin vecizelerine yer vermiştir. Hz. Ebû Bekir'in vecizelerinin bulunduğu Kitabu Tuhfetü's-Sıddik min Kelâmı Ebi Bekr es-Sıddik bölümü hadislerden sonra 125a'dan başlayıp 145a'da, Hz. Ömer'in vecizelerinin bulunduğu bölüm Faslu'l Hitab Min Kelam-ı Ömer el-Hattab bölümü 145b'de başlayıp 169a'da, Hz. Osman'ın vecizelerinin bulunduğu bölüm Ünsü'l-Lehfân Min Kelam-ı Osman b. Affan 169a'da başlayıp 194a'da, Hz. Ali'nin vecizelerinin bulunduğu bölüm Matlûb Küll Tâlib Min Kelam-ı Ali b. Ebi Talib 194a'da başlayıp 207b'de bitmektedir. Bedreddin b. Himmet-Yârü'l-Mevlevi 15. y.y. Anadolu Türkçesi kelimelerini, Arapça ve Farsça kelimeleri, vecizeleri incelerken kullanmış. Bazı vecizeleri açıklarken ayet ve hadisleri konuya örnek göstermiş, İslam Tarihi'ndeki olaylara da yer vermiştir.

¹⁰⁰ Geniş bilgi için bkz. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, haz. Mustafa Tatçı, Cemal Kurnaz, Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, Ankara 2000, C.2,s.211

¹⁰¹ Âdem Ceyhan, *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, a.g.e.,s.151-152

2. Eserde Kullanılan Dilin Özellikleri: Eserde kullanılan kelimeler, kelime grupları, ayetler, hadisler tespit edilerek metnin dil özellikleri aktarılmıştır.

a. Kullanılan Ayetler

Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi 4.,13.,16. ve 76. vecizeleri şerh ederken aşağıda verilen ayetlerden yararlanarak konuya açıklık getirmiştir.

Dördüncü vecizede “Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz anlayamazsınız.”¹⁰²

On üçüncü vecizede “Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.”¹⁰³

On altıncı vecizede “Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur.”¹⁰⁴

“Hâlbuki kişi kazdığı kuyuya kendi düşer.”¹⁰⁵

Yetmiş altıncı vecizede “Haksızlık edenler, hangi dönüş (hangi akıbeta) döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.”¹⁰⁶

b. Kullanılan Allah İsimleri

Metinde Tanrı, Rab, Hak, İlah, Yezdân, Kird-gâr, Âferîd-gâr, Perverd-gâr olmak üzere Türkçe, Arapça ve Farsça Allah isimleri kullanılmıştır.

c. Kullanılan Hadisler

Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi' 54. ve 96. Vecizeleri şerh ederken aşağıda verilen hadislerden yararlanmıştır.

54. vecizedeki “Mazlumun duasından sakınınız.” ifadesi, “Mazlumun bedduasından sakın; zîrâ mazlumun duasıyla Allah arasında hiçbir perde yoktur.”¹⁰⁷ hadisinin içerisinde geçmektedir.

---

¹⁰² Bakara, 2/154

¹⁰³ Yusuf, 12/76

¹⁰⁴ Fetih, 48/10

¹⁰⁵ Fatır, 35/43

¹⁰⁶ Şuara, 26 /227

¹⁰⁷ Zebidi,*a.g.e.*,V,303,(hadis nr.743)

96. vecizede hadis olarak verilen “Zayıfların ayağınca konmak, göçmek gerek.” ifadesi, “En zayıflarınızın yürüyüşüne göre hareket ediniz.”¹⁰⁸ hadisiyle anlamca örtüşmektedir.

d. Kullanılan Deyimler

Metinde 15. y.y. kullanımına bağlı olarak, yalnızca o dönemde kullanılan deyimler olduğu gibi, günümüzde değişikliğe uğrayan ya da hiçbir değişikliğe uğramadan aynen kullanılan deyimler de bulunmaktadır:

Ahd sındurmak, aşağı koymak, aziz tutmak, batıl kılmak, dili saklamak, dirlik bağışlamak, ele getürmek, elini çekmek, güç eylemek, gönül bağlamak, güç görmek, haber irüştürmek, ipi uzalmış olmak, nazar eylemek, perhiz eylemek, şöhret dutmak, terâzûye ırmak, yamanlık eylemek, yamanlık kılmak, yol vermek, yüz getürmek.

e. Kullanılan Arkaik Kelimeler

Eserde 15.y.y. da kullanılıp, günümüzde ise kullanılmayan arkaik kelimeler¹⁰⁹ şunlardır:

Artuğırak: Daha fazla, çokça

Ayruğ: 1. Başka, diğeri, gayri, maada 2. Artık, bundan sonra, bir daha

Çeri: 1. Asker 2. Savaş

Eyde: Öyle

Eyitmek: Söylemek, demek, anlatmak,

İssi: Sahip, malik

Önegülik(Önegilik): İnat, inatçılık, dikkafalılık

Sındurmak: 1. Kırmak, parçalamak 2. Bozmak 3. Yenmek, tepelemek, 4.

Korkutmak,

Tizirek: Derhal, çabucak

Udlu: 1. Utangaç mahcup 2. Utanılacak

Ulurak: Daha büyük, en büyük, daha iri

Ügrüme (Ügrimek, Ügülemek) : Sallamak Irgalamak,

¹⁰⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, I,464(hadis nr.1518)

¹⁰⁹ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay.,Ankara 1983.

Ürkü (Ürki): 1 Korku, heyecan 2.Bela, musibet, kargaşalık, panik
Üründülenmek: Seçilmek, ihtiyar olunmak
Yegirek: Daha iyi, üstün, baskın, tercih edilir
Yig: 1. Daha iyi, üstün 2. Kuvvetli, baskın
Yönsüz: 1.sebepsiz, bir sebep olmaksızın, beyhude 2. Uygunsuz, düzensiz;
kötü yaratılışlı, hayâsız.

3. Dil Bilgisi Özellikleri

Eserde 15. Yüzyıl Türkçesi'ne ait kullanılan dil, ses değişiklikleri açısından ve döneme ait ek kullanımını açısından incelenmiştir.

1. ü>i: Senün>senin, kendü>kendi, kelimenün>kelimenin
2. u>ı: Halkun>halkın, kapu>kapı, çoklık>çokluk
3. e>i: Dimek>demek, yir>yer, idersen>edersen
4. d>t: Dutar>tutar, duzak>tuzak, doprak>toprak
5. -rak, rek: Daha fazla, çok anlamlarına gelmektedir: Kavirak, tizirek, mühimrak.

4. Vecizelerin Tercümesi

Eserdeki vecizelerin daha iyi anlaşılması ve günümüzdeki yaşam tarzımıza fayda sağlaması amacını göz önünde bulundurarak, vecizeleri tek tek tercüme etmeyi uygun gördük. Vecizeleri tercüme ederken sözcüklerin asıl anlamlarına bağlı kalıp, aynı zamanda edebi ifadeyi de göz önünde bulundurduk.

VECİZELER

1.Vecize

Yapılan iyilikler, bizi her türlü kötülükten korur.

2. Vecize

Anlamayı anlamaktan aciz olmak anlamaktır.

3.Vecize

Kendini tanımada acizlikten başka bir yol bırakmayan Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih ederim.

4. Vecize

Ölüme karşı düşkün ol ki sana hayat bağışlansın.

5. Vecize

Sabırda bela, sabırsızlıkta fayda yoktur.

6. Vecize

Ölüm, dünya belalarının en zoru, ahiret belalarının en kolayıdır.

7. Vecize

Resulullah'ın kaybını hatırlayın ki başınıza gelecek belalar hafiflesin.

8. Vecize

Cezası en hızlı bir şekilde verilen günahın azgınlık ve akraba ziyaretini kesmek olduğunu bilir misiniz?

9. Vecize

Mal cimride, silah kullanmayanda, görüş makbul olmayanda olursa, işler bozulur.

10. Vecize

Ey kuş! Ağaca konar ve meyvesinden yersin; ancak başına gelecekleri bilmezsin.

11. Vecize

Allah kulunun korku ve ümit arasında yaşaması için müjde ve azabı bir arada andı.

12. Vecize

Ey insanlara yol gösteren kılavuz! Eğer yolu kaybettiysen ya sabahın aydınlığına kadar beklersin; ya da karanlığın denizinde belalarla karşılaşırın.

13. Vecize

Hiçbir felaket yoktur ki ondan daha ağır bir felaket olmasın.

14. Vecize

Muhakkak ki insan belaya dili yüzünden düşer.

15. Vecize

İnsan ne çekerse dili yüzünden çeker.

16. Vecize

Hilekâr, döneke ve azgının zararı yine kendine döner.

17. Vecize

Gerek bağışladığında gerek cezalandırdığında sakın boş söz söyleme! Yoksa sana güvenildiğinde güvenilirliğin, korkuttuğunda da caydırıcılığın olmaz.

18. Vecize

Sakın suçun cezasından daha ağır olanıyla tehdit etme! Onu uygularsan günaha girersin, uygulamazsan yalancı çıkarsın.

19. Vecize

Her şeyde bağırıp çağırarak tehdit etme!

20. Vecize

Hayrı kaçırsan onu yakala; sana şer ulaşırsa ondan önce davran!

21. Vecize

Muhakkak ki üzerinde, Allah'ın seni gören gözleri vardır.

22. Vecize

Kardeşini nefesine tercih edene ve onu duasına ortak edene Allah rahmet etsin!

23. Vecize

Doğruluk emanet, yalancılık ise hiyanettir.

24.Vecize

Yağmadan hakkımı aldım, nafileleri de isterim. (Farzları yaptım, nafileleri de yapmak isterim.)

25.Vecize

Harama düşme korkusuyla yetmiş helali terk ederdik.

26.Vecize

Allah'a en itaatkâr olan insan, günahından en çok nefret eden insandır.

27.Vecize

Muhakkak ki Allah, dışını gördüğü gibi içini de görür.

28.Vecize

Cahiliye kibrinden sakın! Çünkü Allah, cahiliye kibrine ve cahiliye kibrini taşıyanlara buğz eder.

29.Vecize

Muhakkak ki Allah katında insanların en iyisi, O'nu en çok sevendir.

30.Vecize

Sözün çoğu birbirini unutturur, sana ait olan aklında tutabildiğin kadardır.

31.Vecize

Kendini düzelt ki halk da seni doğru kabul etsin.

32.Vecize

Gizlini aşikâr olanla bir tutma; yoksa işlerin bozulur.

33.Vecize

Danışmanından hiçbir bilgiyi gizleme; aksi takdirde başına geleceklerin sorumlusu senden başkası değildir.

34.Vecize

Muhakkak ki her nefsin bir şehveti vardır; eğer onun istediğini verirken, ısrarla istemeye devam eder ve arzulu bir şekilde rağbet eder.

35.Vecize

Biz de baştan böyleydik, sonra kalplerimiz karardı. (Hz. Ebû Bekir bu sözü, Yemen'den İslam'ı kabul etmeye gelen bir grubun Kur'an-ı Kerim okunduğunda aşırı etkilenip, çok ağlamaları üzerine söylemiştir.)

36.Vecize

Biz sana halifelik vermedik, seninle halifeliğe değer kazandırdık. (Hz. Ebû Bekir bu sözü, Hz. Ömer'in halifeliğe atanmayı kabul etmemesi üzerine söylemiştir.)

37.Vecize

Komşunla çekişme; çünkü herkes gider o kalır.

38.Vecize

İnsanların en akıllısı Allah'tan en çok korkan, en âciziyse en çok günah işleyendir.

39.Vecize

Benim katımda en güçlünüz hakkını ona verinceye kadar zayıf olanınız, en zayıfınız da başkasının hakkı ondan alınıncaya kadar güçlü gözükeninizdir.

40. Vecize

Hz. Peygamber'in dediğini yap; çünkü O Hak üzeredir. (Hz. Ebû Bekir bu sözü, Hz. Ömer'in Hudeybiye Antlaşmasını yadırgaması üzerine söylemiştir.)

41.Vecize

Muhakkak ki size arkasında ecel olan bir süre verilmiştir; umutlarınız kesilmeden ve kötü amellerinizle karşılaşmadan önce o süreyi iyi değerlendirin.

42. Vecize

Doğru olan, hakkın konulmuş olduğu terazinin ağır gelmesi, batılın konulmuş olduğu terazinin de hafif gelmesidir.

43. Vecize

Muhakkak ki Allah, farzı yerine getirmedikçe nafil ibadeti kabul etmez.

44. Vecize

Şu dört özelliği üzerinde taşıyan, Allah'ın hayırlı kullarındandır: Tevbe edene sevinen, günahkârın bağışlanmasını isteyen, dine sırt çevirene dua eden ve iyilik yapan kimselere yardım eden.

45. Vecize

Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki kanuni ceza dışında birinizin boynunun vurulması, dünya gafletine dalmasından daha hayırlıdır.

46. Vecize

Eğer iyilik yaparsam bana yardımcı olun, kötülük yaparsam beni düzeltin.

47. Vecize

Bir toplum Allah yolunda cihadı terk ederse Allah o toplumu alçaltır.

48. Vecize

Bir toplumda ahlaksızlık yaygınlaşırsa, Allah o toplumun tümüne birden bela verir.

49. Vecize

Kim Allah ve Resulü' ne itaat ederse doğru yolu bulmuş olur, kim de Allah ve Resulü' ne isyan ederse sapıtır.

50.Vecize

Ben, Allah ve Resülü'ne itaat ettiğim sürece bana itaat edin, isyan edersem bana itaat etmeyin.

51. Vecize

İyiliği emreden, kötülükten sakındıran yöneticiye itaat eden kurtuluşa ermiş ve onun üzerindeki hakkını ödemiş olur.

52. Vecize

Nefsinizin arzularına uymaktan sakının; muhakkak ki nefsin arzularına uymaktan, dünyaya hırsla sarılmaktan ve öfkeden korunular kurtuluşa ermiştir.

53. Vecize

Övünmekten sakınınız! Toprakta yaratılan, bugün diri olsa da yarın ölüp toprağa tekrar dönecek olan ve kurtların kendisini yiyeceği kimse nasıl övünebilir ki?

54.Vecize

Mazlumun duasından sakınınız!

55. Vecize

Sabrediniz! Bütün işler sabırla çözüme ulaşır.

56.Vecize

Allah'ın, rahmetinden size vadettiği şeylere koşunuz.

57.Vecize

İyi görünümlü fakat sonu cehennem olan iyi, iyi değil; kötü görünümlü fakat sonu cennet olan kötü de kötü değildir.

58. Vecize

Küfrü birbirine düşürerek yık!

59.Vecize

Suçluyu önce ikaz et!

60.Vecize

Ne söylediğine ve ne zaman söylediğine iyi bak!

61. Vecize

Ezan sesi duyduğun bir yerin durumunu iyice öğrenmeden saldırı düzenleme!

62. Vecize Eksik¹¹⁰

63. Vecize

Ne toplumun mukaddesatını koruyan o eski muhafızlar kaldı ne de savaştan mücahidler!

64.Vecize

İstişare ettiğinde doğruyu söyle ki alınan kararlar isabetli olsun.

65.Vecize

Allah'a yemin olsun ki devenin yularını (zekâtı) vermeyenlere savaş ilan ederim.

66.Vecize

Düşmanın bir açığını yakalarsan, zaferi kazanıncaya kadar onu gizle.

67.Vecize

Devlet başkanı halka örnektir; o ne yaparsa halk da onu yapar.

68.Vecize

Askerinle gece sohbetleri yap ki her şeyden haberdar olasın.

---

¹¹⁰Cemali Halvetî ve Mustafa b. Mehmed'in eserlerinde bulunan 62. vecize "Namaz kılanı öldürmekten sakın!" şeklinde tarafımızdan tercüme edilerek verilmiştir.

69.Vecize

Ceza vermede aceleci olma; çünkü onun en hafifi bile acı verir.

70.Vecize

Düşmanla karşılaştığında metin ol, korkma! Sen korkarsan adamların da korkar.

71.Vecize

Allah'tan yardım iste, sana O yeter, O'na karşı doğru ol, O da sana karşılığını versin.

72. Vecize

Daima güvenilir olmaya çalış!

73.Vecize

Arkadaşlarıyla iyi arkadaşlık yap, hepsini haklarda eşit tut!

74. Vecize

Allah'ı görüyormuşçasına amelini yap ve kendini ölmüşlerden say!

75.Vecize

Dünyalıklarla insanları kazanmaya çalış!

76. Vecize

Zulmedenler, yakında nasıl bir inkılaba uğrayıp devrileceklerini ve hangi Rabbe döndürüleceklerini öğrenecekler.

77. Vecize

Şehitlerin kanlarını yıkamayınız; çünkü onların kanları pis değildir.

78. Vecize

Sen nasıl ki yöneticinin dahi olsa, ondan hakkını almak istiyorsan, sen de üzerinde hakkı olan kimselerin hakkını ver.

79. Vecize

Allah için amellerinizi ihlasla yaparsanız, Rabbinize itaat etmiş ve ahiretten nasibinizi almış olursunuz.

80. Vecize

Allah'a kulluk etme ve emrine uyma dışında, Allah'la hiçbir kimse arasında bağ yoktur ki ona iyiliği dokunsun ve ve ondan kötülüğü gidersin.

81. Vecize

Dikkat edin! Kim neyi duyduysa söylesin, kim de neye şahit olduysa anlatsın!

82. Vecize

Tilkinin şahidi kuyruğudur.

83. Vecize

Sana Allah'tan korkmanı tavsiye ediyorum; çünkü sen O'nu görmesen de O seni görür, sen O'nu gözetmesen de O seni gözetir.

84. Vecize

Kim ki Hz Muhammed (SAV)'e tapıyorsa muhakkak ki O ölmüştür; kim ki Allah'a tapıyorsa muhakkak ki Allah diridir ve ölümsüzdür.

85. Vecize

Biz Allah'ın cömertlik kaplarından bir kabız.

86. Vecize

Herhangi bir kimseye zulmeden, Allah'la olan ahdini bozmuş olur.

87. Vecize

Kim ki halkın yönetimini üstlenir de Allah'ın kitabına göre hükmetmezse, Allah'ın laneti onun üzerine olsun!

88. Vecize

Sabah namazını kılan Allah'ın koruması altındadır.

89. Vecize

Ben Hz. Peygamber'in yerini dolduramayan bir halifeyim. (Hz. Ebû Bekir'e sen Allah'ın halifesisin denildiğinde, Peygamber'e nispetle yetersizim sizin en hayırlınız değilim diyerek, bu sözü söylemiştir.)

90. Vecize

Ben de sizin gibi bir insanım, yanlış da yapabilirim doğru da yapabilirim; acele de davranabilirim geri de kalabilirim.

91. Vecize

Allah için çekilen kılıcı geri yerine koymam!

92. Vecize

Ailesinin içerisinde sabahlayan kişiye, ölüm ayakkabısının bağından daha yakındır.

93. Vecize

Allah'tan af, afiyet ve belalardan korunmayı isteyiniz.

94. Vecize

Sabır, imanın yarısıdır.

95. Vecize

Yakîn imanın tamamıdır.

96. Vecize

Tüm işlerinde Müslümanlara karşı yumuşak davran!

97. Vecize

İçinizde taşıdığınız düşünceniz ve yiyeceğiniz güzel olsun; çünkü Allah takva sahipleri ve iyilik edenlerle beraberdir.

98. Vecize

Ganimet olarak ele geçirdiklerini savaş teçhizatı yap!

99. Vecize

Müslümanlar yöneticilerine beddua etmesinler ve ülkelerinden savaşmaksızın çıkmasınlar.

100. Vecize

Allah'tan yardım iste, yardımcı olarak O sana yeter, Allah'a dayan, vekil olarak O sana yeter!

5. Vecizelerde İşlenen Konular: Metin içerisindeki vecizeleri incelediğimizde dört konuda yoğunluk olduğunu tespit ettik. Bu konuları Allah'ı tanıma, yöneticilik, insan ilişkileri, yaşam tarzı olmak üzere dört grupta sınıflandırdık.

a. Allah'ı Tanıma Konusunu İşleyen Vecizeler:

Anlamayı anlamaktan aciz olmak anlamaktır. (2. vecize)

Kendini tanımada acizlikten başka bir yol bırakmayan Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih ederim. (3. vecize)

Muhakkak ki üzerinde, Allah'ın seni gören gözleri vardır. (21. vecize)

Muhakkak ki Allah, dışını gördüğü gibi içini de görür. (27. vecize)

Sana Allah'tan korkmanı tavsiye ediyorum; çünkü sen O'nu görmeden de O seni görür, sen O'nu gözetmeden de O seni gözetir. (83. vecize)

Biz Allah'ın cömertlik kaplarından bir kabız. (85. vecize)

b. Yöneticilik Konusunu İşleyen Vecizeler:

Gerek bağısladığında gerek cezalandırdığında sakın boş söz söyleme! Yoksa sana güvenildiğinde güvenilirliğin, korkuttuğunda da caydırıcılığın olmaz. (17. vecize)

Suçun cezasından daha ağır olanıyla tehdit etme! Onu uygularsan günaha girersin, uygulamazsan yalancı çıkarsın. (18. vecize)

Her şeyde bağıırıp çağırarak tehdit etme! (19. vecize)

Kendini düzelt ki halk da seni doğru kabul etsin. (31. vecize)

Danışmanından hiçbir bilgiyi gizleme; aksi takdirde başına geleceklerin sorumlusu senden başkası değildir. (33. vecize)

Biz sana halifelik vermedik, seninle halifeliğe değer kazandırdık. (36. vecize)

Benim katımda en güçlünüz hakkını ona verinceye kadar zayıf olanınız, en zayıfınız da başkasının hakkı ondan alınıncaya kadar güçlü gözüküeninizdir. (39. vecize)

Hız. Peygamber'in dediğini yap; çünkü O Hak üzeredir. (40. vecize)

Doğru olan hakkın konulmuş olduğu terazinin ağır gelmesi, batılın konulmuş olduğu terazinin de hafif gelmesidir. (42. vecize)

Eğer iyilik yaparsam bana yardımcı olun, kötülük yaparsam beni düzeltin. (46. vecize)

Ben, Allah ve Resulü' ne itaat ettiğim sürece bana itaat edin, isyan edersem bana itaat etmeyin. (50. vecize)

İyiliği emreden, kötülükten sakındıran yöneticiye itaat eden kurtuluşa ermiş ve onun üzerindeki hakkını ödemiş olur. (51. vecize)

Küfrü birbirine düşürerek yık! (58. vecize)

Suçluyu önce ikaz et! (59. vecize)

Ezan sesi duyduğun bir yerin durumunu iyice öğrenmeden saldırı düzenleme! (61. vecize)

İstişare ettiğinde doğruyu söyle ki alınan kararlar isabetli olsun. (64. vecize)

Allah' a yemin olsun ki devenin yularını (zekâtı) vermeyenlere savaş ilan ederim. (65. vecize)

Düşmanın bir açığını yakalarsan, zaferi kazanıncaya kadar onu gizle. (66. vecize)

Devlet başkanı halka örnektir; o ne yaparsa halk da onu yapar. (67. vecize)

Askerinle gece sohbetleri yap ki her şeyden haberdar olasın. (68. vecize)

Ceza vermede aceleci olma; çünkü onun en hafifi bile acı verir. (69. vecize)

Düşmanla karşılaştığında metin ol, korkma! Sen korkarsan adamların da korkar. (70. vecize)

Sen nasıl ki yöneticinin dahi olsa, ondan hakkını almak istiyorsan, sen de üzerinde hakkı olan kimselerin hakkını ver. (78. vecize)

Kim ki halkın yönetimini üstlenir de Allah'ın kitabına göre hükmetmezse, Allah'ın laneti onun üzerine olsun! (87. vecize)

Ben Hz. Peygamber'in yerini dolduramayan bir halifeyim. (89. vecize)

Allah için çekilen kılıcı geri yerine koymam! (91. vecize)

Ganimet olarak ele geçirdiklerini savaş teçhizatı yap! (98. vecize)

Müslümanlar yöneticilerine beddua etmesinler ve ülkelerinden savaşmaksızın çıkmasınlar. (99. vecize)

c. İnsani İlişkiler Konusunu İşleyen Vecizeler:

Yapılan iyilikler, bizi her türlü kötülükten korur. (1. vecize)

Sabırsızlıkta fayda, belada da şaşılacak bir şey yoktur. (5. vecize)

Cezası en hızlı bir şekilde verilen günahın azgınlıkve akraba ziyaretini kesmek olduğunu bilir misiniz? (8. vecize)

Mal cimride, silah kullanmayanda, görüş makbul olmayanda olursa, işler bozulur. (9. vecize)

Ey kuş! Ağaca konar ve meyvesinden yersin; ancak başına gelecekleri bilmezsin. (10. vecize)

Muhakkak ki insan belaya dili yüzünden düşer. (14. vecize)

İnsan ne çekerse dili yüzünden çeker. (15. vecize)

Hilekâr, dönek ve azgının zararı yine kendine döner. (16. vecize)

Kardeşini nefsinin tercih edene ve onu duasına ortak edene Allah rahmet etsin! (22. vecize)

Gizlini aşikâr olanla bir tutma; yoksa işlerin bozulur. (32. vecize)

Komşunla çekişme; çünkü herkes gider o kalır. (37. vecize)

Şu dört özelliği üzerinde taşıyan Allah'ın hayırlı kullarındandır: Tevbe edene sevinen, günahkârın bağışlanmasını isteyen, dine sırt çevirene dua eden ve iyilik yapan kimselere yardım eden. (44. vecize)

Zulme uğrayanın bedduasından sakınınız! (54. vecize)

Daima güvenilir olmaya çalış! (72. vecize)

Arkadaşlarıyla iyi arkadaşlık yap, hepsini haklarda eşit tut! (73. vecize)

Allah'ı görüyormuşçasına amelini yap ve kendini ölmüşlerden say! (74. vecize)
Dünyalıklarla insanları kazanmaya çalış! (75. vecize)
Zulmedenler, yakında nasıl bir inkılaba uğrayıp devrileceklerini ve hangi Rabbe döndürüleceklerini öğrenecekler. (76. vecize)
Dikkat edin! Kim neyi duyduysa söylesin, kim de neye şahit olduysa anlatsın! (81. vecize)
Tilkinin şahidi kuyruğudur. (82. vecize)
Ben de sizin gibi bir insanım, yanlış da yapabilirim doğru da yapabilirim; acele de davranabilirim geri de kalabilirim. (90. vecize)
Tüm işlerinde Müslümanlara karşı yumuşak davran! (96. vecize)

d. Yaşam Tarzı Konusunu İşleyen Vecizeler:

Ölüme karşı düşkün ol ki sana hayat bağışlansın. (4. vecize)
Resulullah'ın kaybını hatırlayın ki başınıza gelecek belalar hafiflesin. (7. vecize)
Allah kulunun korku ve ümit arasında yaşaması için müjde ve azabı bir arada andı. (11. vecize)
Ey insanlara yol gösteren kılavuz! Eğer yolu kaybettiysen ya sabahın aydınlığına kadar beklersin; ya da karanlığın denizinde belalarla karşılaşırsın. (12. vecize)
Hiçbir felaket yoktur ki ondan daha ağır bir felaket olmasın. (13. vecize)
Hayrı kaçırırsan onu yakala; sana şer ulaşırsa ondan önce davran! (20. vecize)
Doğruluk emanet, yalancılık ise hiyanettir. (23. vecize)
Yağmadan hakkımı aldım, nafileleri de isterim. (24. vecize)
Harama düşme korkusuyla yetmiş helali terk ederdik. (25. vecize)
Allah'a en itaatkâr olan insan, günahından en çok nefret eden insandır. (26. vecize)
Cahiliye kibrinden sakın! Çünkü Allah, cahiliye kibrine ve cahiliye kibrini taşıyanlara buğz eder. (28. vecize)
Muhakkak ki Allah katında insanların en iyisi, O'nu en çok sevendir. (29. vecize)
Sözün çoğu birbirini unutturur, sana ait olan aklında tutabildiğin kadardır. (30. vecize)
Muhakkak ki her nefsin bir şehveti vardır; eğer onun istediğini verirsen, ısrarla istemeye devam eder ve arzulu bir şekilde rağbet eder. (34. vecize)

Biz de baştan böyleydik, sonra kalplerimiz karardı. (35. vecize)

İnsanların en akıllısı Allah'tan en çok korkan, en âciziyse en çok günah işleyendir. (38. vecize)

Hz. Peygamber'in dediğini yap; çünkü O Hak üzeredir. (40. vecize)

Muhakkak ki size arkasında ecel olan bir süre verilmiştir; umutlarınız kesilmeden ve kötü amellerinizle karşılaşmadan önce o süreyi iyi değerlendirin. (41. vecize)

Muhakkak ki Allah, farzı yerine getirmediğçe nafil ibadeti kabul etmez. (43. vecize)

Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki kanuni ceza dışında birinizin boynunun vurulması, dünya gafletine dalmasından daha hayırlıdır. (45. vecize)

Bir toplum Allah yolunda cihadı terk ederse Allah o toplumu alçaltır. (47. vecize)

Bir toplumda ahlaksızlık yaygınlaşırsa, Allah o toplumun tümüne birden belasını verir. (48. vecize)

Kim Allah ve Resulü'ne itaat ederse doğru yolu bulmuş olur, kim de Allah ve Resulü'ne isyan ederse sapıtır. (49. vecize)

Nefsinizin arzularına uymaktan sakının; muhakkak ki nefsin arzularına uymaktan, dünyaya hırsla sarılmaktan ve öfkeden korunana kurtuluşa erenlerdir. (52. vecize)

Övünmekten sakınınız! Topraktan yaratılan, bugün diri olsa da yarın ölüp toprağa tekrar dönecek olan ve kurtların kendisini yiyeceği kimse nasıl övünebilir ki? (53. vecize)

Sabrediniz! Bütün işler sabırla çözüme ulaşır. (55. vecize)

Allah'ın rahmetinden size vadettiği şeylere koşunuz. (56. vecize)

İyi görünümlü fakat sonu cehennem olan iyi, iyi değil; kötü görünümlü fakat sonu cennet olan kötü de kötü değildir. (57. vecize)

Ne söylediğine ve ne zaman söylediğine iyi bak! (60. vecize)

Ne toplumun mukaddesatını koruyan o eski muhafızlar kaldı ne de savaşan mücahidler! (63. vecize)

Allah'tan yardım iste, sana O yeter, O'na karşı doğru ol, O da sana karşılığını versin. (71. vecize)

Şehitlerin kanlarını yıkamayınız; çünkü onların kanları pis değildir. (77. vecize)

Allah için amellerinizi ihlasla yaparsanız, Rabbinize itaat etmiş ve ahiretten nasibinizi almış olursunuz. (79. vecize)

Allah'a kulluk etme ve emrine uyma dışında, Allah'la hiçbir kimse arasında bağ yoktur ki ona iyiliği dokunsun ve ve ondan kötülüğü gidersin. (80. vecize)

Kim ki Hz Muhammed (SAV)'e tapıyorsa muhakkak ki O ölmüştür; kim ki Allah'a tapıyorsa muhakkak ki Allah diridir ve ölümsüzdür. (84. vecize)

Herhangi bir kimseye zulmeden, Allah'la olan ahdini bozmuş olur. (86. vecize)

Sabah namazını kılan Allah'ın koruması altındadır. (88. vecize)

Ailesinin içerisinde sabahlayan kişiye, ölüm ayakkabısının bağından daha yakındır. (92. vecize)

Allah'tan af, afiyet ve belalardan korunmayı isteyiniz. (93. vecize)

Sabır, imanın yarısıdır. (94. vecize)

Yakîn imanın tamamıdır. (95. vecize)

İçinizde taşıdığımız düşünceniz ve yiyeceğiniz güzel olsun; çünkü Allah takva sahipleri ve iyilik edenlerle beraberdir. (97. vecize)

Allah'tan yardım iste, yardımcı olarak O sana yeter, Allah'a dayan, vekil olarak O sana yeter! (100. vecize)

6. Tercüme ve Şerhler Arasındaki Farklılıklar

1. vecizedeki **نقي** kelimesi Mustafa b. Mehmed, Cemâl-i Halvetî ve Manastırlı Rifat'ın eserlerinde **تقي** şeklindedir.

17. vecizedeki **لا يَلُونَنَّ** kelimesi Mustafa b. Mehmed, Cemâl-i Halvetî ve Manastırlı Rifat'ın eserlerinde **لا يَكُونَنَّ** şeklindedir.

18. vecizedeki **أَتَمَّتْ** kelimesi Mustafa b. Mehmed ve Cemâl-i Halvetî'nin nüshalarında **أَيْمَّتْ** şeklindedir.

85. vecizedeki **جَفَنَاتِ, جَفَنَةٌ** kelimeleri Mustafa b. Mehmed ve Cemâl-i Halvetî'nin nüshalarında **حَقَنَاتِ, حَقَنَةٌ** şeklindedir.

7. Metnin Oluşturulmasında İzlenen Yol

1. Metnin tercümesinde, vecizelerin Farsça olarak yazılmış olan sayı numaraları verilip, Arap harfleriyle vecizeler yazılmış ve alt tarafa metin transkribize edilerek aktarılmıştır.
2. Arapça tamlamalar kısa çizgi işaretiyle ayrılmıştır. 'ıķāb-ı āhıret, řunūf-ı rāhāt, şeref-i intikāl gibi.
3. Allahuteala'nın isimlerinin Türkçe ve Farsça'daki karşılıkları büyük harflerle yazılmış, aldıkları çekim ekleri apostrofla ayrılmıştır.
4. Metinde geçen ayet ve hadisler italik olarak gösterilmiştir. Bu ayetlerin manaları ile sûre ve ayet numaraları ve hadislerin buldukları kaynaklar incelemede verildiğinden dolayı ayrıca metin tercümesinde bunlara işaret edilmemiştir.
5. Metin tamirinde eklemeler [ ] işareti içinde verilmiştir: yenķale[li]būne, Lā tū'ide[n]ne gibi.
6. Sayfa numaralarına geçişte sayılar [ ] işareti içinde verilmiştir: [135a], [135b] gibi.
7. Osmalica'da kullanılıp da günümüzdeki alfabede bulunmayan harfler için aşağdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

ء.....'

ث ....Ş, ş

ح..... H, h

خ.....Ĥ, ĥ

ذ..... Z, z

ص... Ş, ş

ض... Ž, ž, Đ, đ

ط.....T, t

ظ..... Z, z

ع.....'

غ.....Ĝ, ĝ

ق..... K, k

ك..... Ń, ń

Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

آ.....Â, ā

و.....Û, ū

ي.....Î, î

III. BÖLÜM

KİTABU TUHFETÜ'S-SIDDİK MİN KELÂMI EBÎ BEKR ES-SIDDİK (RA)

Bismillâhirrahmânirrahîm

Kelime-i Evvel [125a]

1. Vecize

صَنَائِعُ الْمَعْرُوفِ نَقِي مَصَارِعِ السُّؤ

Şanayi'ül-ma'rûfi naķī mesāria's-süi

Ya'ni eyü işler saķlaya düşmekden yavuz yirlere bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki halayıķa üründülenmiş ef'al ve beğenilmiş a'mal işlemek gerek tā ol fii'llerüñ bereketinde mevāzî'-ı āfāt ve mevākı'-ı meħāfātından saķlanıla

Kelime-i Dovvom

2. Vecize

الْعَجْزُ عَنْ دَرَكِ الْإِدْرَاكِ إِدْرَاكُ

El-a'czü a'n derk'il idraki idrakün

Ya'ni a'cizlik bilmekliği bilmemekden bilmekdür bu kelimenüñ ma'nisi rüşendür ya'ni çün bende kendü 'acziñi zatuñ kemāl-i şināhtından ve Allah'ın celāli şifātından bilse ol Huzā şināslaruñ taķaķasından ola zīrā ķuluñ [125b] fikrinüñ ğayeti buña deĝin artuķ irişmeye ve dimişlerdür ki La ya'rifu'llāhe illallāh Tañrı'(y)ı Tañrı'dan özge kimse bilmez

Kelime-i Sovvom

3. Vecize

سُبْحَانَ مَنْ لَمْ يَجْعَلْ لِلْخَلْقِ إِلَى مَعْرِفَتِهِ طَرِيقًا إِلَّا بِالْعَجْزِ مَعْرِفَتِهِ

Sübħane men lem yec'al li'l ħalkı ilā ma'rifetihi tariķan illā bi'l 'aczi a'n ma'rifetihi

Ya'ni tesbîh ol Tañrı'ya ki eylemedi halk-ıçün kendüyi bilmege bir yol meger 'acַz-ile öz ma'rifetine ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki geçen kelime de denildi.

Kelime-i Çehārom

4. Vecize

إِحْرَصْ عَلَى الْمَوْتِ تُوهَبْ لَكَ الْحَيَاةُ

İhriş 'ale'l-mevti tūheb leke'l-ḥayātü

Ya'ni ḥarīs ol ölmek üzerine tā bağışlana saña dirlik ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki ölüm üzerine ḥarīslik göster ve ḳademüñi muvāfaḳat-ı ḥarb ve mevātın-ı ta'nda ve ḍarbda ilerü baş tā ḥaşmuñı düşüresin ḳaçurasın anuñ nekābetinden ḳurtulasın ve diri ḳalasıñ bu kelimeye bir ma'ni daḫi dimek olur ve ol ma'ni budur ki küffar-ile ki a'da-yı dīn ve aḫzāb-ı şeyṭāndururlar muḳātele ve muḫārebe eyle ve ölmekden ḳayurma ki eger ol maḳāmda ölecek olursañ ikinci dirliğe ve cāvidānī ḥayāta irişesin şöyle ki Ḥaḳ sübhānehü ve Te'ālā buyurur ki *Velā [126a] taḥsebenne'lezzine ḳutılū fi sebīlillāhi emvāten bel eḫyāün 'inde Rabbihim el-āyeh*

Kelime-i Pençom

5. Vecize

لَيْسَ مَعَ الْعَرَاءِ مُصِيبَةٌ وَلَا مَعَ الْجَزَعِ فَايْدَةٌ

Leyse me'al gārāi muşībetün velā me'al ceza'i fāidetün

Ya'ni yokdur şabr ile hīç muşībet ve yokdur ceza' ile hīç fāyide ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki nuzūl-i meşāyib ve ḥudūş-ı nevāyibde şabr itmek gerek ceza' çevresinde gezmek gerek zīrā şabr muşībetüñ rencini zāil ider ve kişiyi şevāb-ı muḫallede ve sa'ādet-i müebbede irüşdüre ve ceza' meşūbetüñ fāyidesinī bāṭıl ḳıla ve ol kişi ki ölmüşdür ve fenā eli anı iletmişdür girü getürmeye

Kelime-i Şeşom

6. Vecize

الْمَوْتُ أَشَدُّ مَا قَبْلَهُ وَ أَهْوَنُ مَا بَعْدَهُ

El mevtü eşeddü mâ kıblehü ve ehvenü mâ ba'dehü

Ya'ni ölüm kıtırakdur şol nesnelerden ki andan ilerü olmışdur ve asândur şol nesnelerden ki andan sonra olmışdur ma'nisi bu kelime oldur ki her nesne ki halâyıka irişmişdür dünyâda eşnâf-ı beliyet ve envâ'-ı eziyetden ölüm ol cümleden kıtırakdur ve herçi halâyıka irişecekdür 'uqbîde hevlden suâl ve cevâbdan ve havf-ı hisâb ve 'ikâbdan ölüm ol cümlesinden âsânırakdur

Kelime-i Heftom

7. Vecize

أَذْكُرُوا فَقَدْ رَسُولَ اللَّهِ تَذِلُّ عِنْدَكُمْ مُصِيبَتُكُمْ [126b]

Üzkürü fakde Rasûlillâhi tezellü 'indeküm muşîbetüküm

Ya'ni yâd eyleñ Allah'ıñ Peygamberini itürmekliğı tâ ħor ola sizüñ kıatunuzda sizüñ muşîbetüñüz ma'nisi bu kelime oldur ki her Müselmân'a ki muşîbet irişe gerekdür ki Peygamberüñ vefâtından endîşe kıla ve ol muşîbet ħâırınıñ öñine getüre tâ anuñ muşîbeti aña sehl ola ve renci rahata mübeddel olup ecr-i cemîl ve şevâb-ı cezîl bula

Kelime-i Heştom

8. Vecize

اتَّذَرُونَ أَيُّ ذُنُوبٍ اسْرَاعُ عُقُوبَةِ الْبَغْيِ وَ قَطِيعَةَ الرَّحْمِيِّ

Etedrüne eyyu zenbin esra'u 'uqûbeten el-beğyu ve kıatî'atü'r-rahmi

Ya'ni hiç bilürmisiz kıankı günâhdur ki tizirekdür anuñ 'uqûbetî ol güç eylemek ve kıat-ı rahmdur ma'nisi bu kelimenüñ rüşendür zulm itmek gerek ve kıatî'at-ı rahm çevresine geçmemek gerek ki dünyâda ikisinüñ 'âkıbeti şenî' ve zemîmdür ve 'uqbîde ikisinüñ 'uqûbetî serî'dür ve elim

Kelime-i Nohom

9. Vecize

إِذَا كَانَ الْمَالُ عِنْدَ مَنْ لَا يَنْفِقُهُ وَالسَّلَاحُ عِنْدَ مَنْ لَا يَسْتَعْمِلُهُ

İzā kāne'l-mālū 'inde men lā-yünfiķuhū ve's-silāhu 'inde men lā-yeste'milehū

Ya'ni çu ola mal şol kişi kıatında ki nafaqa itmeye anı ve silāh ol kişi [127a] kıında ki anı işletmeye وَالرَّأْيُ عِنْدَ مَنْ لَا يُقْبَلُ مِنْهُ ضَاعَتِ الْأُمُورُ (ve'r-re'yü 'inde men lā-yukbelü minhu zā'ati'l-umūru) ve dağı re'y-i şāvab ol kişi kıatında ki kıabül itmeyeler andan zāyi' ola işler ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki çun mal beħıller elinde ola ve silāh kıorķaķlar kıatında ve şāvab re'y za'ıflerde ola işler zāyi' ola ve fesādlar şöhret duta

Kelime-i Dehom

10. Vecize

يَا طَائِرُ تَقَعْ عَلَى الشَّجَرِ وَتَأْكُلْ مِنَ الثَّمَرِ وَلَا تَدْرِي مَا الْخَبْرُ

Yā tāyiru teķa'u 'ale-ş- şeceri ve te'külü mine'ş-şemeri ve lā tadrī me'l- ħaberü

Ya'ni iy kıuş düşersin ağaç üzerine ve yirsin yemişden ve bilmezsin ki nedür ħaber ma'nisi kelimenüñ oldur ki ħalāyık ğāfil dururlar kendünüñ işinüñ şoñından ve rüzigārınüñ ħātimesinden şol kıuş gibi ki ağaca konar ve yemiş yir ve ħālinüñ ser-encāmından bī-ħaberdür hergiz avcılaruñ oħından ve duzāğından endişe itmez

Kelime-i Yazdehom

11. Vecize

إِنَّ اللَّهَ قَرَنَ وَعْدَهُ بِوَعْدِهِ لِيَكُونُ الْعَبْدُ رَاغِبًا رَاهِبًا

İnna'llāhe kıarane va'dehū biva'ıdihi liyeküne'l-'abdü rāğiben rāhiben

Ya'ni girçek ki Allahute'ālā kıarın eylemişdür va'desinī va'ıdine tā ola kıul rağbet idici kıorķıcı ma'nisi kelimenüñ oldur ki şöyle ki Ĥaķ [127b] Te'ālā kıullarına cennet-ile va'de kıılmışdur düzağ ile 'uķübāt-ile dağı va'de kıılmışdur tā

kul hem ümīdvār ve hem tersekār ola bihişt ümīdine t̄ā'at kıla ve dūzaḥ korqusından ma'şiyetden perhīz eyleye

Kelime-i Dūvazdehom

12. Vecize

يَا هَادِيَ لَطْرِيقِ جُرْتِ فَالْفَجْرِ أَوِ الْبَحْرِ

Yā hādiye't-ṭarīkı cürte fe'l-fecru evi'l-baḥru

Ya'ni iy yol gösterici dönmesin yoldan ya t̄āñ karañusundasın yā deñizdesin ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki iyi kişi ki bir cemā'atüñ pīşvāsı ve bir t̄āyifenüñ muḫtedāsı olmışsın iken ser-geşte ve yoldan bergeştesin eger şabr idesin şerī'atüñ aydınlığıyla yol veresin kerāmet-i ebede sa'adet-i sermede iresin ve eger ḥabṭ idesin zulumet-i şehvātā düşesin deryā-yı ḥayret ve ğamarāt-ı şidetde ğarḫ olasın

Kelime-i Sizdehom

13. Vecize

مَا مِنْ طَامَّةٍ إِلَّا وَفَوْقَهَا طَامَّةٌ

Mā min ṭāmmetin illā ve fevḫahā ṭāmmetün

Ya'ni yokdur hīç ulu bilici illā andan yuḫaru bir ulu bilici daḫi vardur ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki hīç dānāya şol 'ilm ile ki bilür çok kibr ve hīç kuvvetlüye şol kuvvetiyle ki vardur bī-şümār faḫr itmek gerek zīrā her 'ālimden a'lā bir 'ālim daḫi vardur [128a] ve her kuvvetluden yüce bir kuvvetlü daḫi vardur şöyle ki Ḥaḫ Tebāreke ve Te'ālā kelām-ı buyurur ki *Ve fevḫa küllü zī 'ilmin 'alīm*

Kelime-i Çehār[de]hom

14. Vecize

إِنَّ الْبَلَاءَ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

İnne'l -belāe müvekkelün bi'l-mantıḫı

Ya'ni bedürüsti ki belā müvekkeldür güftār üzerine ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki elüñden geldükce söz söylememek gerek ve dili saqlamak gerek tā sözünden ve dilunuñ ucundan ziyānā giriftār olmayasın

Kelime-i Panzdehom

15. Vecize

إِنَّ ذَا أُوْرَادِي الْمَوَارِدُ

İnne zā evrādeyi'l-mevāride

Ya'ni girçek ki bu dil getüre beni kırkulu yirlere ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki yüz dil begenilmemiş söz halāyıkı mevārid-i 'anāyā ve merāşid-ı fenāya getüre.

Kelime-i Şanzdehom

16. Vecize

ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كُنَّ عَلَيْهِ الْبَغْيُ وَالنَّكْتُ وَالْمَكْرُ

Şelaşün men küñne fīhi küñne 'aleyhi'l- bağyü ve'n-nekşü ve'l-mekrü

Ya'ni üç nesnedür ki her kimde olacağ olursa ola ol güç ve 'ahd sındurmağ ve mekr eylemek üzerine olā ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki her kimde bu üç haslet olā dāyim işi zulm ve 'ahd sındurmağ ve mekr ola şöyle ki Hāğ Tebāreke ve Te'ālā buyurur *Ve men nekeşe feinnemā yenküşü 'alā nefsihī* ve daği buyurur *Velā yeħīku l mekre'sseyyü illā bi-ehlihi*

Kelime-i Hefdehom

17. Vecize

لَا يَلُونَنَّ قَوْلِكَ لَعْوًا فِي عَفْوٍ وَلَا عُفُوبَةً وَلَا يُرْجَىٰ إِذَا أَمِنْتَ وَلَا يَخَافُ إِذَا حَوَّفْتَ

Lā yelūnenne [128b] қаvlüke lağven fī 'afvin ve lā 'uķūbetin ve lā yürcā izā emenet ve lā yeħafu izā ħavvefet

Ya'ni olmasun sözüñ senüñ bī-hüde ne 'afvda ne 'uķūbetde ki saña ümīd dutmayalar çün emān viresin senden kırkmayalar çün kırkudasın ma'nisi bu

kelimenüñ oldur ki senüñ sözüñ gerekmez ki lağv ola ne 'afv hālinde ne 'uķūbet hālinde eger senüñ sözüñ bu iki hālde lağv ola hiç kiři senüñ 'afv ve emānuñdan řād olmaya ve hiç kiři senüñ tehdīd ü taħvifüñden ķorķmaya vüćüd ü 'ademüñ rızā vu seħaťuñ ħalkuñ ħaķķında bir ola

Kelime-i Hejdehom

18. Vecize

لَا تُوعِدْنَ بِعُفُوبَةٍ أَكْثَرَ مِنْ مَعْصِيَةٍ فَإِنَّكَ إِنِ فَعَلْتَا أْتَمْتَا وَإِنْ تَرَكْتَا كَذِبْتَا

Lā tū'ide[n]ne bi'-ukūbetin eksera min ma'siyetin fe-inneke in fe'alte etimte ve in terakte kezibte

Ya'ni v'ade virme bir 'uķūbet-ile ki artuk ola günāhdan zīrā eger iderseñ günāhkār olasıñ ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki bir 'uķūbet-ile ki ziyāde ola günāhdan tehdīd itmek gerek eger suçından artuķ 'uķūbet iderseñ günāhkār olasıñ ve eger itmeyesin yalan söyleyicilerden řayılasın

Kelime-i Nūzdehom

19. Vecize

لَا تَجْعَلْ وَعِيدَكَ ضَجَاجًا فِي كُلِّ شَيْءٍ

Lā tec'al va'īdeke đacācen fī külli şey'in

Ya'ni eyleme kendü va'deñi [129a] çağırmağ-ile ve meşgale-y-ile her nesnede ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki ħalāyık gerekmez ki va'id vaķtinde ve tehdīd hengāmında bī-hūde çağırmağ-ile ve bī-ħāşıl çağırmağ-ile iķtişār eyleye eger bu hāl andan ma'lum ola eli altındağılar anuñ ķorķutduğına iltifāt itmeyeler ve tehdīdinden ķayurmayalar ve mehābeti gönüllerden gide ve ķāide-i siyaseti baťıl ola

Kelime-i Bīstom

20. Vecize

إِذَا فَاتَكَ خَيْرٌ فَأَدْرِكْهُ وَإِذَا أَدْرَكَكَ شَرٌّ فَاسْبِقْهُ

İzā fāteke ħayrūn fe-edriķhü ve izā edrakeke řerrun fe-esbiķhu

Ya'ni çün geçe senden bir hayr iriş aña ve çün irişe saña bir şer geç andan ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki çün bir yaǵsılıq senden geçe iv ve ol yaǵsılığa iriş ve çün bir yamanlıq irişe saña kaç andan ve perhiz eyle

Kelime-i Bistuyekom

21. Vecize

إِنَّ مِنَ اللَّهِ عُيُونًا تَرَاكَ عَلَيْكَ

İnne mina'llahi 'uyünen terāke 'aleyke

Ya'ni bedürüsti ki Allah'ın gözleri vardır ki görür seni senün üzerinedür ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki kendünüzi saklañ sırran ve 'alāniye tarīk-i sedādi ve senen-i reşādi komañ zīrā Allah'ın 'azze ve celle gözleri vardır 'ilmden kudretten damāyiri ve serāyiri ol göz-ile görür ve harekāt ve sekenātı müşāhade [129b] kıılır

Kelime-i Bistudovvom

22. Vecize

رَأِجِمَ اللَّهُ امْرَأً أَخَاهُ بِنَفْسِهِ وَأَشْرَكَهُ فِي دُعَائِهِ

Raḥima'llāhu imran eḫāhü binefsihī ve üşrekehu fī du'aihī

Ya'ni raḥmet eyleye Allah bir kişi üzerine ki yardım eyledi kendü kardaşına teniyle ve enbāzlık eyledi aña kendü du'asında ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki ḫalāyık gerekdür ki kendü teniyle def'-i müşkilāt ve ref'-i mu'zilātda kendü dostına yardım vire ve çün Hazret-i Yezdani'de du'a ide ve Raḥmet-i Rabbanīden 'aṭā isteye anı kendü-y-ile ol du'ada şerik eyleye

Kelime-i Bistusovvom

23. Vecize

الصِّدْقُ أمانةٌ وَالْكَذِبُ خِيَانَةٌ

Es-sıdqu emānetün ve'l-kizbü ḫiyānetün

Ya'ni rāst söylemek emānetdür ve yalan söylemek hıyānetdür ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki rāst söylemek emānetdür ve yalan söylemek hıyānetdür pes ākil kişi ol ola ki kendüyi emanet-ile meşhūr ve hıyānetden muṭahhar eyleye

Kelime-i Bistuḫehārom

24. Vecize

أَحْرَزْتُ نَهْبِي وَابْتَغَيْتُ النَّوَافِلَ

Aḥreztü nehbī ve'btegi'n-nevāfile

Ya'ni aldum naşībümü gāratdan ve isterem ziyādeler ma'nisi oldur ki Şiddīk-ı Ekber Raḍıyallāhu anh vitri kıldı ve diledi ki ziyāde meşgūl ola bu kelime(y)i didi imdi her ki bir nesneden [130a] kendü ḫazzın ala andan soñra ziyāde isteye bu kelime añun hāline lāyık ola ve şādık gele

Kelime-i Bīstupençom

25. Vecize

كُنَّا نَدْعُ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الْحَلَالِ مَخَافَةَ أَنْ تَقَعَ فِي الْحَرَامِ

Künnā ned'u seb'ine bāben mine'l-ḫalāli meḫāfete en teḫa'a fi'l ḫarāmi

Ya'ni varuz biz ki ḫoruz yetmiş ḫapu şol ḫorḫudan ki düşmeyevüz ḫarāma ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki 'ākil kişiyeye gerekdür ihtiyāt yolun vere ve yetmiş ḫapu ki anda şāyibe-i şübhet ve rāyiḫa-ı rībet ola gerekdür ki ḫoya tā ola ki mevāḫı-ı ḫarāmdan ve mevāzı-ı eşāmdan ḫurtulmuş ola

Kelime-i Bīstuşesom

26. Vecize

أَطَوَعُ النَّاسَ لِلَّهِ أَشَدُّهُمْ بُغْضًا لِمَعْصِيَتِهِ

Eṭva'u'n-nasi li'llāhi eşeddühüm buğzan li-ma'siyetihi

Ya'ni muṭī'ıraḫı ḫalāyıḫuñ Allah'a ol kişi ola ki ḫavīraḫ ola anda düşmanlığı kendü ma'siyetine ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki Allah'a muṭī'ıraḫ ve fermānını işidiciraḫ kişi oldur ki günāhını terk ide ve ma'siyetini aşağa ḫoya

Kelime-i Bīstuheftom

27. Vecize

إِنَّ اللَّهَ يَرَى مِنْ بَاطِنِكَ مَا يَرَى مِنْ ظَاهِرِكَ

İnna'llāhe yerā min bāṭınike mā yerā min zāhirike

Girçek ki Allah görür senüñ icünden şöyle ki görür taşuñdan ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki Allah'dan kırk sırran ve 'alāniyeten perhiz-kār ol ki Allah Sübhānehu şöyle ki zevāhiruñ [130b] görür serāyire gibi dağı görür şöyle ki taşuñı bilür içüñi dağı şöyle bilür

Kelime-i Bīstuheřtom

28. Vecize

إِيَّاكَ وَ عِبِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّ اللَّهَ أَبْغَضَهَا وَ أَبْغَضَ أَهْلِهَا

İyyāke ve 'ubeyyete'l cāhiliyyeti fe-innā'llāhe ebğaðahā ve ebğāða ehlehā

Ya'ni senüñ ırağ ol cāhiliyet kibrinden ki Allahute'ala düşman dutar anı ve düşman dutar anuñ ehlini ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki cehālet cāhiliyetinden el çekmek gerek ve kibir tekebbürülük çevresinde gezmek gerek zīrā Hāğ Sübhānehu ve Te'ālā düşman dutar hem kibri ve hem mütekebbiri

Kelime-i Bīstunuhom

29. Vecize

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِاللَّهِ أَشَدُّهُمْ تَوَلِّيًّا لَهُ

İnne evle'nnāsi billāhi eşeddühüm tevelliyen lehū

Yani lāyıkıırağ kişi Allah'a ol kişidür ki kıvırağ ola sevmekde Allah'ı ma'nisi kelimenüñ oldur ki her ki Allah'ı seve anuñ yiri Hāzret-i İllāhıde ilerürek ve kırbet-i ve ihtıřāři Hāzret-i Padişahıde artuğırağ ola

Kelime-i Siyom

30. Vecize

كثيرُ القولِ يُنسى بعضُهُ بعضاً وإنَّ ما لكَ ما وُغِيَ مِنكَ

Keşirü'l-ķavli yünsi ba'zehü ba'zen ve innemā leke mā vuġiye minke

Ya'ni çok söz unıt[dı]ra bir pasesi bir pasesini girçek ki senden işidilmeye ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki çok söz ba'zısı ba'zısını unıtdıra gönül ve hātırı elinden ürkide pes tekellüf eylemek gerek ve cehd itmek gerek ki işidiciler işide ve ķabül eyleye [131a] ve anı 'aziz dutalar ve 'amel ideler fayide sözüñden ol ola yohsa hebā ola

Kelime-i Sivuyekom

31. Vecize

اصْلِحْ نَفْسَكَ يَصْلِحْ لَكَ النَّاسُ

Eşliḥ nefseke yeşluḥ leke'n-nāsü

Ya'ni şalāḥa getir nefsüñi tā yönele anuñ-ile ḥalāyık saña ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki ḥalāyıkı incitme tā ḥalāyık seni incitmeyeler ve ḥalkı senden ḥoşnüd eyle tā ḥalkı seni ḥoşnüd dutalar

Kelime-i Sivudovvom

32. Vecize

لَا تَجْعَلْ سِرَّكَ مَعَ عَلِيٍّ نِيَّتِكَ فَتَمْرَجَ أَمْرُكَ

Lā tec'al sırrake me'a 'alā niyyetike fetemreca emrüke

Ya'ni eyleme gizlü sırruñı āşikārā sen ki mużtarib olasın işlerüñde ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki şol nesne ki dimemeklikdür dimemek gerek ve şol nesne ki gizlemeklikdür gizlemek gerek ve işleri sehl dutmamak gerek sırları āşikārā itmek gerek beyle idmeyecek olursañ niżām işüñden şalāḥ rüzigāruñdan gide ve işlerüñ beġenilmeye

Kelime-i Sivusovvom

33. Vecize

لَا تَكْتُمُ الْمُسْتَشَارَ خَبْرًا فُتُوئِي مِنْ قَبْلِ نَفْسِكَ

Lā tektümi'l müsteşāra haberan fetu'ta min kıbeli nefsike

Ya'ni gizleme örtme şol kişiden ki meşveret idersin anuñ-ile hiç haber ki gelesin kendü nefsün katına ma'nisi bu kelimenün oldur ki kendü şāhib [131b] meşveretünden hiç haber gizleme tā ol senün tedbīrünü vācibli-ğ-ile bile eyleye ve ahvālünün hayrū şerrini saña göstere eger bunun hılāfınca idecek olursañ şol nesne ki saña irişe hararet-i melāmet ve merāret-i nedāmetden senden saña irişe ve evvel yol urucu ve hıyānet idici kendü kendüñe sen olasın

Kelime-i Sivuçehārom

34. Vecize

إِنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ شَهْوَةً إِذَا أُعْطِيَهَا تَمَادَّتْ فِيهَا وَرَاغَبَتْ إِلَيْهَا

İnne liküllü nefsin şehveten izā 'uṭhā temādet fihā ve rağibet ileyhā

Ya'ni girçek her bir tenün bir şehveti vardır çün vireler anı ol nefse ırak ola ol şehvetde ve rağbet ide ol şehvete ma'nisi bu kelimenün oldur ki nefsünü şehvetlerden men' eyle eger yularını şehvet eline viresin ve ol nesne ki anuñ maqşūdudur kenarında koyacak olursañ ol ıraklıkda qala dāim anı isteye ve andan soñra anun tehzībi düşvārlı-ğ-ile ola ve te'dibi müta'azzır el vire

Kelime-i Sivupençom

35. Vecize

هَكَذَا كُنَّا حَتَّى قَسَتْ قُلُوبُنَا

Hākezā künnā hattā kaset kulübünā

Ya'ni böyleydük biz tā katı oldı gönüllerümüz ma'nisi bu kelimenün oldur ki Sıddīq-ı Ekber [132a] rađıyallāhu anh Yemenilerden bir bölük tāyifeyi gördi ki hābl-i tenessüke temessük itmişlerdi tedeyyün hūlīsi-y-le tezeyyün kılmışlardı çün olara bir kaç ayet Qur'an'dan oqıdı olar anuñ va'd ü va'idine

bağdılar ve geçmiş rûzigârlarına ve 'ömürlerinüñ zāyi' olduğına yığlaştılar yürüdi ki bir şadr-ı huzū' ve kemāl-ı huşū'da bunuñ gibiydük şimdi ki katı oldu gönüllerümüz ve sovuğ oldu āhlarımız

Kelime-i Sivuşeşom

36. Vecize

مَا حَبَوْنَاكَ بِهَا بَلْ حَبَوْنَاهَا بِكَ

Mā ḥabevnāke bihā bel ḥabevnāhā bike

Ya'ni biz vürmedük hilāfeti saña belki seni hilāfete virdük ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki çün Şiddīk-ı Ekber rađıyallāhu anh hilāfeti 'Ömer İbnü'l - Ḥaṭṭāb rađıyallāhu anha ḥavālet eyledi ve anı kendüye velī'ahd kıldı 'Ömer ibnü'l- Ḥaṭṭāb rađıyallāhu anh e'ibādi hilāfetüñ taḥammülinden özini men' eyledi Şiddīk-ı Ekber rađıyallāhu anh ana didi ki hilāfeti saña virmezüz belki seni hilāfete virürüz ve biz hilāfet-ile saña minnet itmezüz belki hilāfet üzerine senüñ-ile minnet qoruz ki hilāfetün senüñ-ile zīb-i ḥamāli celāli olacağdur

Kelime-i Sivuheftom

37. Vecize

لَا تُمَاطُ جَارَكَ فَإِنَّهُ يَبْقَى وَيَذْهَبُ النَّاسُ

Lā tümāṭü cāreke feinnehü yebka ve [132b] yezhebü'n-nāsü

Ya'ni yamanlık eyleme kendü қоңşıñ-ile ki elbette qalmaya ol yamanlık ve gideler ḥalāyık ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki қоңşıñ-ile yamanlık kıлма ve yüz anun 'adāvetine getürme ki zīrā sen ve қоңşıñ olırsarsız gidisersiz ve ol yamanlık a'qab ve ol 'adāvet ve kīne ehlāfuñda qalacağdur

Kelime-i Sivuheştom

38. Vecize

إِنَّ أَكْيَسَ الْكَيْسِ النَّقَىٰ وَ إِنَّ أَعْجَزَ الْعَجْزِ الْفُجْرُ

İnne ekyese'l keyyisi et-tüka ve inne a'cezel- 'aczi'l-fücür

Girçek ki zîreklerüñ zîreki perhîzkârlıkdur ve bedürüsti ‘acizlerüñ ‘aciziragı yönsüzlük işlüdür ma’nisi bu kelimenüñ oldur ki hiç zîreklik perhîzkârlıq gibi yoqdur halâyıqa ki ‘izzet-i dü-cihānı ve ni‘met-i cāvidaniye irişdürür ve hiç ‘acizlik fişq u fücür gibi yoqdur şundan ötürü ki yönsüzlük ‘azab-ı ebedi ve ‘ıķāb-ı sermediye irişdürür ve ne ‘acizlik ola ki kişi kendü tenini ‘azaba vire ve gönül ‘ıķāba qoya ve belki tekellüf eyleye ki kendüyi ol maķāmdan kırtara ve ol mażıķdan sıçrada

Kelime-i Sivunuhom

39. Vecize

إِنَّ أَقْوَامًا عِنْدِي الضَّعِيفُ حَتَّىٰ أُعْطِيَهُ الْحَقَّ وَإِنَّ أضعفكم عِنْدِي الْقَوِيُّ حَتَّىٰ أَخَذَ [د] مِنْهُ الْحَقَّ

İnne aķvāküm ‘indī’ ez-za‘îfü hatta u‘tiyehü’l-ħaķķu ve inne [133a] ez‘afeküm ‘indi’ el-ķaviyyü hatta aħad[z]ü minh‘ul-ħaķķa

Ya’ni girçek ki ķavîraķdur sizden benüm ķatımda za‘îf tā şuña deġin ki alam andan Ħaķ ma’nisi bu kelimenüñ oldur ki her za‘îf benüm ķatımda ķavîdür şol ķadar ki Ħaķ ana irişdürem ve her ķavî benüm ķatımda za‘îf benüm ķatımda za‘îfdür şol ķadar ki Ħaķ andan alam andan olar bilürler kendü za’f ve ķuvvetleriyle

Kelime-i Çihilom

40. Vecize

اسْتَمْسِكْ بِعُرْزِهِ فَإِنَّهُ عَلَى الْحَقِّ

İstemsik biġarzihi feinnehu ‘ale’l-ħaķķı

Ya’ni elüñi ur anuñ rikābına ki bedürüsti ki ol ħaķdur ma’nisi bu kelimenüñ oldur ki çün Peyġāmbere ‘aleyhi’sselām diledi ki Mekke ehli-y-ile şulh ide ‘Ömer ibnü’l Ħaţţāb rađıyallāhu anh ol işe rāzı olmazdı inkār iderdi ve başın ol şulha indirmezdi Şıddıķ-ı Ekber rađıyallāhu anhu eyittidi Yā ‘Ömer elüñ anuñ rikābına ur ki her nesne ki ol ide ħaķdur ve her nesne ki ol eyde şıdķdur

Kelime-i Çihiluyekom

41. Vecize

إِنَّكُمْ فِي مَهْلٍ وَرَأَى الْجَلُّ فَبَادِرُوا فِي مَهْلٍ أَجَالِكُمْ قَبْلَ أَنْ يَقْطَعَ مَا لَكُمْ فَتَرُدُّكُمْ إِلَى سُوءِ أَعْمَالِكُمْ

İnneküm fî mehlin veraâhü'l ecelü febâdirü fî mehli ecâliküm kıble en yaqta'a mâlüküm feterüddüküm ilâ süi a'mâliküm

Ya'ni girçek [133b] ki siz bir mühletdesiz ki anun ardında eceldür pes ügürdüñ ilerurak bu mühletde kendü ecellerüñüzden ilerü şundan ki ümîdlerüñüz sizi giru döndere sizüñ yamân işlerüñüze ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki bu müddet-i şebât ve mühlet-i hayatda ki sizüñ vardur bu cihânda musâbakât eyleñ kendü ecellerüñüz üzerine ef'âl-i nâfi'a ve a'mâl-i râfi'a-y-ile şundan ilerü ki ümîdlerüñüz kesile vizrde vebâlde hüzünde nekâlde kendü yaman işlerüñüz içinde kalasız

Kelime-i Çihiludovvom

42. Vecize

حَقٌّ لِّمِيزَانٍ يُوضَعُ فِيهِ الْحَقُّ أَنْ يَكُونَ ثَقِيلاً وَحَقٌّ لِّمِيزَانٍ يُوضَعُ فِيهِ الْبَاطِلُ أَنْ يَكُونَ خَفِيفاً

Haqkun limîzânin yûza'u fihi'l-ıaqqı en yeküne şekîlen ve haqkun limîzâni yûza'u fihi'l-bâtılu en yeküne hafifen

Ya'ni lâyıkdur şol terâzûye ki uralar anda haq ki ola ağır ve lâyıkdur şol terâzûye ki kıoyıla anda bâtılu ki ola yükül ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki her kimüñ kıyâmet günü terâzûsinde haq kıoyalar anun terâzûsi raciğ ve ticâreti râiç ola ve her kimüñ kıyâmet güninde terâzûsinde bâtılu kıoyalar anun terâzûsi kıaşır ve ticâreti hâsir ola

Kelime-i [134a] Çihilusovvom

43. Vecize

إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ نَافِلَةً حَتَّى تُؤَدَّ فَرِيضَتَهُ

İnna'llâhe lâ yaqbelü nâfileten hatta tüveddü farîzatühü

Ya'ni girçek ki Allah kıabul eylemeye artuğ ta'atı tâ kıılınmaya anuñ farîzası ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki şol nesne ki mühimraqdur anı muqaddem

duymak gerek ve h atırını anuğ itm mına hav ale itmek gerek z r  eger m himmi koyasın n  m himme Őur  idesın Şer'de mel m ve 'ağılda mezm m olasın

Kelime-i  ihilu eh rom

44. Vecize

 r c  min k n f i min  iyari  ibadi'll hi men ferih  li'tt yibi ve'stagfere

li'l-m znibi ve de'al m dbire ve e'ane'l muhsine

Ya'ni d rt hasletd r ki her kimde olursa ol kişi Allah'uđ ey  kullarındandır her ki Ő d olacağ olursa t yib n tevbesinden ve istiğf r iderse g n hk rlaruğ g n hına ve hayr-ile du'  eyleye ol kişiye ki d ne andan ve yardım vire ey  iŐlilere ma'nisi bu kelimen n oldur ki ey  kulları Allah'uđ ol kiŐid r ki t yibler n tevbesinden Ő d ola ve g n hk rlaruğ g nahına [134b] Allah'dan mağfired dileye ve hayra andan y z d nd reni giru hayr ta da'vet ide ve ey  iŐlilere ey  iŐde yardım k la

Kelime-i  ihilupen om

45. Vecize

W l d  n f s  biydih  lien yuğadd m  ağadek m feyuğrabu 'unuğuhu fi gayri

h ddin hayrun leh  min en yeğ za gamar ti'd-d nya

Ya'ni ol Teğgri hađđı' un ki ben m n f m anın  udreti elinded r ki eger iler  getirile sizden biri n z pes urıla anuğ boynı b  hadlığda yegirek ola a a Şundan ki gire d ny nuğ ni'metin n girdablarına bu kelimen n ma'nisi oldur ki depelenmekliği yigd r bir kiŐin n n  hağ yire yigirekd r d ny nuğ emv linuğ girdablarına hav  itmekden ve kend zini d ny nuğ zağmetine te'abına ve meŐađđatına bırağmağdan z r  n  hağ olmaguğ renci d ny dadur ancağ d ny alıguğ gamar tına hav  itmekl g n n renci hem d ny dadur hem 'uğb dadur

Kelime-i Çihiluşeşom

46. Vecize

إِنْ أَحْسَنْتُ فَأَعِثُّونِي وَأَسَأْتُ فْفُومُونِي

İn ahsentü fea'inünî ve ese'tü feķūmūnî

Ya'ni eger eylük eyleyem baña yardım virüñ ve eger yamanlık eyleyem beni [135a] toğrulığ-ile getirüñ ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki ħalāyıkā kendi(y)içün yoluñuz istibdād gerekmez ki göstere velâkin ihvān-ı şālih ve a'vān-i nāşih arturmak gerek ta eyü işlerde yardım vire ve yaman işlerden giru yığa ve doğru yola ħulavuzlaya

Kelime-i Çihiluheftom

47. Vecize

لَا يَدْعُ قَوْمُ الْجِهَادِ فِي اللَّهِ إِلَّا ضَرْبَهُمُ اللَّهُ بِالذَّلِّ

Lā yede'u ħavmün el-cihāde fi'llāhi illā ħarebehumu'llāhu bi'zzūlli

Ya'ni ħomaya hiçbir ħavm ħazā ve cihād itmekligi Allah'içün meger ura oları Allah ħorlug-ile ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki hiçbir ħavm mücāhedeyi ki Allah'içündür 'azze ve celle ħomaya ve ve elini andan çekmeye ki Ĥaħ Sübhānehu ve Te'ālā anları ħor itmeye maħam-ı kerāmetden maħam-ı melāmete irüşdürmeye

Kelime-i Çihiluheştom

48. Vecize

لَا تَشْعُ الْفَاحِشَةَ فِي قَوْمٍ إِلَّا عَمَّهُمُ اللَّهُ بِالْبَلَاءِ

Lā teşī'u'l-fāĥişete fi ħavmin illā 'ammehumu'llāhu bi'l-belāi

Ya'ni āşikārā olmaya fāĥişe bir ħavmüñ ortasında meger ki duta oları Allahute'ālā bela-y-ile ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki her ŧāyifenüñ ortasında fāĥişe āşikārā ola ve zişt işler zāhir ola Allahute'ālā olaruñ başına belāyı 'āmm indüri vire ve hiç kişi ol āfetden bī-zararı ve ol meĥistden [135b] bī şereri ħomaya

Kelime-i Çihilunuhom

49. Vecize

مَنْ يُطِيعَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشَدَ وَمَنْ يُعْصِمَهُمَا فَقَدْ عَوَى

Men yuṭı'ıllāhe ve rasūlehu feḳad raşede ve men yu'şihimā feḳad gāvā

Ya'ni her ki muṭı' ola ola Allah'a ve Rasūline gircek ki doğru yol buldı ve her ki 'iştıyān getüre bedürüsti ki yolsuz oldı ve ḳalle ḳalālen be'iden eyü yoldan azdı yoldan gāyet azğun bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki her ki Allah'a 'Azze ve Celle ve Peygāمبرine 'aleyhi'sselāma muṭı' ola sünen-i reşād ve ḳāide-i sedādda durmuş ola felāḫ bula ve her ki Allah'a ve Rasūline 'iştıyān ide varṫa-i ḳalālet ve mehleke-i cehālete düşe

Kelime-i Pençāhom

50. Vecize

أَطِيعُونِي مَا أَمَرْتُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنْ عَصَيْتُهُمَا فَلَا طَاعَتَ لِي عَلَيْكُمْ

Eṭı'ünı mā eṫa'tüllāhe ve Rāsūlehu fein 'aşaytühümā felā ṫā'ate lı 'aleyküm

Ya'ni ṫā'at eyleñ baña tā ben ṫā'at eyleyem Allah'a ve anuñ Peygāمبرine çün ben 'iştıyān getürem ikisine yoḳdur baña muṭı' olmaḳ size bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki tā ben Allah'ın ṫā'atını 'Azze ve Celle ve Resülünün 'aleyhi'sselām yirine getürürem siz daḫı benüm ṫā'atımı yirine getürüñ ve çün ben olaruñ ṫā'atını ḳoyam siz daḫı benüm ṫā'atımı ḳoyuñ

Kelime-i Pençāhu[136a]yekom

51. Vecize

يُطِيعُ مَنْ وَالَ الْأَمْرَ بِالْأَمْرِ الْمَعْرُوفِ وَنَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ فَقَدْ أَنْجَحَ وَأَدَّى مَا عَلَيْهِ مِنَ الْحَقِّ

Men yuṭı' vāle'l-emri bi'l emri'l-ma'rūfi ve nehā 'ani'l-münkeri feḳad encaha ve edde mā 'aleyhi min'el-ḫaḳḳı

Ya'ni her ki iṫā'at eyleye beglerüñ vālisine emri ma'rūf ve nehyi münker-ile gircek ki necāt bula ve ödeye şol nesneyi anuñ üzerindedür ḫaḳdan ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki bir emrüñ vālisine emri ma'rūfda ve nehyi münkerde iṫā'at ide

bedürüsti ki felâh ve necât bulmuşlardan ola ve şol nesne ki haq t̄a'atdan ana vâcib olmışdur ödemiş ola

Kelime-i Pençâhudovvom

52. Vecize

إِيَّكُمْ وَاتَّبَاعُ الْهَوَىٰ فَقَدْ أَفْلَحَ مَنْ عَصِمَ مِنْهُ وَمِنَ الطَّمَعِ وَالغَضَبِ

İyyāküm ve'ttibā'ul- hevā fekad eflaħa men 'uşıme minhü ve mine't-ṭama'ı ve'l-gazabi

Ya'ni ırağ oluñ ve hâzer eyleñ hevā-yı nefsi ardınca gitmekden girçek ki necât ve felâh buldı her kimi ki saqladılar nefis hevāsından ṭama' ile hışmdan ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki hevā-yı nefis ve ṭama' ve hışmdan ırağ oluñ ki her kişi ki bu haşletden ırağ ola bu cihānda kırtılmışlardan ola ve ol cihānda felâh bulmuşlardan

Kelime-i Pençāhusovvom

53. Vecize

إِيَّكُمْ وَالْفَخْرُ فَمَا فَخْرٌ مِّنْ خَلْقٍ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ يَعُودُ إِلَيْهِ يَأْكُلُهُ الدُّودُ وَهُوَ الْيَوْمَ حَيٌّ وَغَدًا مَيِّتٌ

İyyāküm ve'l-faħri femā faħru men huliķa min turābin şümme ye'üdü ileyhi ye'külühü'd-düdü ve hüve [136b] el -yevme hayyün ve ğaden meyyitün

Ya'ni ırağ oluñ faħr itmekden ne ola faħri ol kişinuñ ki yaradılmış ola topraqdan pes giru doprağa döne ve yiye anı kırtlar ve ol bugün diridür ve tañla olur ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki ādemiye faħr itmek gerek şunıñçün ki faħr irişmeye şol kişiyeye ki dopraqdan gele ve giru doprağa vara ve kırtcağuzlara ṭu'ma ola ve bugün diri ola ve tañla ola ve raħt-i iķameti ğüristāna ilede

Kelime-i Pençāhuçehārom

54. Vecize

إِنِّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ

İtteķü da'vete'l mazlūmi

Ya'ni perhîz eyleñ mazlûmuñ du'asından ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki halâyıkuñ yaman nefrînlü du'asından ki güç görmiş ola qorqmak gerek ki anuñ zaḥmı beterdür yüz biniñ kesici kılıcdan ve kec oqdan

Kelime-i Pençāhupençom

55. Vecize

اصْبِرُوا فَإِنَّ الْعَمَلَ كُلَّهُ بِالصَّبْرِ

İşbirü feinne'l 'amele küllühu bi's-şabrı

Ya'ni şabr eyleñ ki işler kamu şabrdadur bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki şabr pîşe ve işlerde endîşe kıla kamu umürı dîn ve dünyâsı ve ahiretinüñ meşâlihi düzile

Kelime-i Pençāhuşesom

56. Vecize

سَارِعُوا فِيمَا وَعَدَكُمُ اللَّهُ مِنْ رَحْمَتِهِ

Sâri'ü fimâ va'adekümü'llâhü min raḥmetihi

Ya'ni ivüñ ef'al-i ḥayrda [137a] şol nesnedeki size Allahute'âlâ va'de itmüştür kendü raḥmetinden ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki musâra'at gösterüñ a'mâl-i şaliḥâda tâ raḥmet-i Yezdânî'ye ve cennet-i cavidâniye irişesiz

Kelime-i Pençāhuheftom

57. Vecize

لَيْسَ خَيْرٌ بَعْدَهُ النَّارُ بِخَيْرٍ وَلَا شَرٌّ بَعْدَهُ الْجَنَّةُ بِشَرِّ

Leyse ḥayrün ba'dehü'n-nâru bi ḥayrin velâ şerrun ba'dehü'l-cennetü bi-şerrin

Ya'ni yoqdur bir ḥayrı ki anuñ ardında dūzaḥ odı ola ve yoqdur bir şer ki anun şoñında bihişt ola bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki her nesne ki ḥayr şanasın funün-ı lezzât ve şunûf-ı rāḥatdan cihānda çün anuñ ardınca 'ıqāb-ı āḥiret olacaḡdur ol ḥaḡıḡatde ḥayr degüldür ve her şer ki şanasın bu cihānda çün envâ'ı rezây âve aşnâf-ı belâyâ çün anuñ ardınca şevâb-ı āḥiret olacaḡdur ol şer

degüldür şundan ötürü ki hayrî şerri bu cihānuñ fānīdür ve 'ıķāb-ı ve şevāb-ı āhıret bākı ve fānī bākı muķabelesinde hiç olmaya

Kelime-i Pençāhuheştom

58. Vecize

أَهْدِمِ الْكُفْرَ بَعْضُهُ بِيَعُضٍ

Ehdimi'l küfre ba'zahu bi- ba'zın

Ya'ni ħarāb eyle zılmı ba'zısıyla ba'zısını bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki küffār-ı ħazelehümü'llah biribirine ħavāle eyle ve oları biribirine koy tā biribirini helāk eyleyeler ve şerlerinüñ maddesini [137b] Müslümanlardan ħat' ideler

Kelime-i Pençāhunuhom

59. Vecize

قَدِمَ النَّدْرُ بَيْنَ يَدَيْكَ

Ķadime'n-nezuru beyne yedeyke

Ya'ni ħorķutmaķlık muķaddimesinde ħüccet göster kendü ħatuñdan ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki ħün bir kiři-y-ile kışsa-ı muħārebet ve 'azm-i muħāşamet idesin evvel naşīħat eyle ħorķıt ve ħüccet dut ki bu ħadar-ile iş şalāħa gele eger gelmez-ise ve iş muħāşameteve muħārebeti irişe bāri 'uķalā ħatında ma'zūr olasın

Kelime-i Şeştom

60. Vecize

أَنْظِرْ مَا تَقُولُ وَمَتَى تَقُولُ

Unzur mā teķūlu ve metā teķūlu

Ya'ni nazār eyle baħ ki ne dirsın ve ne vaķt dirsın ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki sözi eyü söyle vaķtinde söyle eyü söylemez-iseñ kendüñi rüsvāy itmiş olasın

Kelime-i Şeştuyekom

61. Vecize

لَا تُغَيِّرَنَّ عَلَيَّ دَارَ سَمِعْتَ فِيهَا أَذَانًا حَتَّى تَعْلَمَ مَا هِيَ عَلَيْهِ

Lā tuğīranne ‘ala dārin semi‘te fiḥā ezānen ḥatta te‘leme mā hiye ‘aleyhi

Ya‘ni gārat eyleme şol sarāyı ki işidesin ol sarāydan namāz önini tā şuña degin ki bilesin ki nedür ki ol anuñ üzerinedür bu kelimenüñ ma‘nisi oldur ki hiç kişi ki senüñ-ile İslām kıblesine namāz kıla şaḥīḥ sebepsüz ve şarīḥ mücebsüz öldürmek olmaz

62. Vecize eksik

Kelime-i Şeştusovvom

63. Vecize

[138a] ذُهَبَ حُمَاتُ السَّرْبِ وَصَلَاتُ الْحَرْبِ

Zehebe ḥumātü’s-serbi ve şulātu’l-ḥarbi

Ya‘ni gitdiler kelle urıcılar ve öldürüciler issisini savaşıñ ma‘nisi bu kelimenüñ oldur ki aḥvāl ḥalel dutdı ve a‘māl terācu‘ buldı ve maḥārim ḥāfızları gitdiler ve melāḥim mübārizleri yoğ oldılar

Kelime-i Şeştucehārom

64. Vecize

إِذَا اسْتَشَرْتَ فَاصْدُقِ الْخَيْرَ بِصِدْقِ الْمَشْوَرَةِ

İza’s-teşerte fe’şduḳıl- ḥabere bi-şıdḳıl meşvereti

Ya‘ni çün meşveret idesin rāst getür ḥaberi tā doğru gele ḥaber ma‘nisi bu kelimenüñ oldur ki kendü şāḥib meşveretüñe her ne dirseñ ve ḥaber virüriseñ doğru gerek ki ola tā anuñ işāreti rast gele ve cādde-i şavābdan ırağ olmaya

Kelime-i Şeştupençom

65. Vecize

وَاللّٰهُ لَوْ مَنَّعُنِيْ عَقَالًا لَّجَاهَدْتُهُمْ عَلَيْهِ

Va'llāhi lev mene'ūnī 'ıķālen lecāhedtühüm 'aleyhi

Ya'ni ol Allah haqqı'çün eger men' ideler benden bir devenüñ dizi bağınu ben mücāhede ve muharebek kılam olaruñ-ile ma'nisi bu kelimenüñ rüşendür ki eger 'Arab ve 'Acem ol zekātdan ki Peygāmbere 'aleyhi'sselām buyurmuşdur ve anuñ tarıķını şer' da göstermişdür bir devenüñ dizi bağınu benden men' idecek olurlarise ben olaruñ-ile ol diz bağı'çün mücāhede [138b] ve muqatele kılam alam ve ba'zı 'ıķāli bir yıllık şadaqa-y-ile tefsir itmişlerdür

Kelime-i Şeştuşeşom

66. Vecize

اِذَا بَلَغَكَ مِنْ عَدُوِّكَ عَوْرَةً فَاكْتُمُهَا حَتَّى تُؤَافِيَهَا

İzā belāğake min 'adüvvike 'avretün fe'ktümhā hattā tüvāfīha

Ya'ni çün irişe saña düşmanuñdan bir udlu 'ayb ört ol 'aybı tā şuña degin ki irişesin ol 'aybuñ sırrına ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki çün düşmandan saña ma'lum ola bir hālet ki ol hālde düşmana qahr-ile ivesin ve zafer bulasın ol hāli gizle şol vaqte degin ki anuñ gāvırına irişesin ve çün āşikārā idesin ol haberi düşmana ol hālüñ tedārükine meşgul ola ve sen ol zaferden maħrüm qalasın

Kelime-i Şeştuheftom

67. Vecize

اِنَّ الْاِمَامَ قِدْوَةٌ يُعْمَلُ بِعَمَلِهِ فِيْ نَفْسِهِ

İnne'l -imāme kıdvetün yu'melü bi-'amelihı fı nefsihı

Ya'ni gircek ki vāli kendü pışvāsıdır hālāyık 'amel ideler anuñ 'ameli-y-ile kendü tenlerinde ma'nisi bu kelimenüñ rüşendür ki hālāyık kendü pışvālarına baqalar her ne kim ol ider kendü nefsinde olar daħi anı ideler ve ol siretle vereler ve bu kelimeye yağındur ki en-nāsü 'alā dīni mülūkihim

Kelime-i Şeştuheştom

68. Vecize

أَسْمِرُ فِي عَسْكَرِكَ تَأْتِكَ الْخَبَارُ

Esmir fi [139a] 'askerike te'tike'l-aḥbāru

Ya'ni hikāyet söyle kendü çeriñe tā gele saña haberler ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki pādişāh gerekdür ki gāh gāh 'uḳalā ve 'ulamā-y-ile otura ve her nev'i hikāyetden söyleye tā ol hālde anuñ ḳulağına haberler iriştüreler ve anı işlerden āgāh ideler

Kelime-i Şeştunuhom

69. Vecize

لَا تَلْجَنَ فِي عُقُوبَةٍ فَإِنَّ أَدْنَاهَا وَجِيعٌ وَكَأَنَّ شُرْعَ إِلَيْهَا

Lā telecenne fi 'uḳūbetin fe inne ednāha vecī'un velā tüsri' ileyhā

Ya'ni önegülik itme ve beğāyet ḥalkı 'uḳūbet itmege uyma ki girçek ki azacuk 'uḳūbet daḥi iderseñ aḡrıdıcıdır ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki ḥalāyḳıuñ 'uḳūbetine ivmemek gerek eḡer çı sehl ola ki derdnākdur ve ḥod ḥalkıuñ incitmeḡine ḳaşd eylememek gerek mādāmki elüñden gelür ki 'uḳūbetsüz işleri bitüresin

Kelime-i Heftādom

70. Vecize

أَصْدُقُ أَلْفًا إِذَا الْقَيْتَ وَكَأَنَّ تَجِبُنُ فَيَجِبُنُ النَّاسُ

Uşduḳ el-liḳa izā elḳīte velā tecbün feyecbünü'nnāsü

Ya'ni ḳatı eyle savaşı çün göresin dūşmanı ve ḳorḳaḳ göñüllü olma ki ḳorḳaḳ göñüllü olmaya ḥalkıuñ bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki çerinüñ başı savaş vaḳtinde ve mevḳıf-i kārzārda [139b] ḳatı göñüllü ve gerek aşār-ı şeca'at ve emārāt-ı celādet göstermek gerek zīrā ḳorḳaḳ göñüllü olursa ol çerinüñ göñli ḳorḳuya dūşe ve işlerine ḥalel gele

Kelime-i Heftādūyekom

71. Vecize

اسْتَعْنُ بِاللَّهِ يَكْفِكَ وَأَصْدَقُهُ يَصْدُقُكَ

İste'in bi'llāhi yekfik ve'sdukhū yaşdukhūke

Ya'ni yāri dile Allah'dan tā bitüre senüñ işlerüñi ve doğruluk kıla Allah-ile işlerde ma'ni-yi kelime oldur ki her ki işlerde Hâk Te'ālā'dan yardım dileye Allahute'ālā cümle sözlerde işlerde anuñ hācātını revā kıla

Kelime-i Heftādūdovvom

72. Vecize

اسْتَدِمِ التَّامِنَ

İstedimi'l emne

Ya'ni pāyende dut īminligi ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki çün halāyık havādiş-i zaman ve nekabāt-ı cihāndan īminlik buldı fuzūlık çevresinde gezmek gerek ve ol mevridi emni kendüye mükedder kılmamak gerek zīrā emn cemī-i ni'metlerüñ yigregi ve ganīmetlerüñ ulurağıdır

Kelime-i Heftādūsovvom

73. Vecize

أَحْسِنْ صُحْبَتَ مَنْ صَحَبَكَ وَ لِيَكُونَ عِنْدَكَ فِي الْحَقِّ سَوَاءً

Ahsin şohbete men şahibeke ve liyekünün 'indeke fi'lhaqqı sevāün

Ya'ni eyü dut şohbetüñ şol kişiyle ki şohbet kıla senüñ-ile ve kamu aşhābuñ gerek ki haqda beraber ola ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki muşahābetde [140a] Müselmanlar-ile yaşlılık yolını ver ve kamusunüñ haqqında qardaşlık eyle kavī kişiyi kuvvetinden ötürü 'aziz dutma ve za'ifi za'findan ötürü zelil görme

Kelime-i Heftādūçehārom

74. Vecize

إِعْمَلْ كَأَنَّكَ تَرَى وَأَعِدُّ نَفْسَكَ فِي الْمَوْتِ

İ'mel keenneke terā va'düd nefseke fi'l-mevtā

Ya'ni iş işle şöyle ki sen görürsin ve şay kendü teñünü ölülerde ma'nisi bu kelimenüñ rüşendür ya'nī iş işle şöyle ki saña iş buyūricıları ve cezā viricileri görür gibi ve kendüñi gitmişlerden şay ve ölmüşlerüñ hisābından bil zīrā çok dağı dirilecek olursañ şöñici öleceksin ve bundan bir girdār ve aşārdan özge ki itmişsin iletemeyeceksin

Kelime-i Heftādūpençom

75. Vecize

اسْتَمِلِ النَّاسَ بِالدُّنْيَا

İstemili'n-nāse bi'd-dünyā

Ya'ni istimālat eyle hālāyıkā dünya emvālı-y-ile bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki hālka dünya malı-y-ile istimālat itmek gerek havze-i muvāfaqat ve daire-i muṭābaqata getürmek gerek zīrā dünyānuñ faidesü budur

Kelime-i Heftādūşeşom

76. Vecize

سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُ [ل] بُونَ وَعَلَىٰ أَيِّ رَبِّ يَرْدُونَ

Seye'lemu'lleẓīne ẓalemū eyye munḳalebin yenḳale[li]būne ve 'alā eyye Rabbin yeridūne

Ya'ni serāncām [140b] bileler ol kişiler ki ẓulm itdiler nereye dönecek dururlar ve ḳanḳı Allah'a varacaḳ dururlar bu kelimenüñ ma'nisi rüşendür ya'ni bir gün bileler ẓālimler ki ẓulmüñ 'aḳıbeti ne vaḥīm ve ḥātimetri ne zemīmdür ve Haḳ Tebāreke ve Te'alā ẓālimlere mükāfāt ve güç görmüşlere mücāzāt idecekdür

Kelime-i Heftādūheftom

77. Vecize

لَا تَغْسِلُ الشُّهَدَاءَ مِنْ دِمَائِهِمْ فَإِنَّهَا لَيْسَتْ بِدَرَنٍ

Lā teğsili’ş-şühedāe min dimāihim fe-innehā leysset biderenin

Ya’ni yumañ şehīdleri kendü qanlarından ki ol qan degüldür çirk ma’nisi bu kelimenüñ oldur ki şehīdleri qatından yumadın defn itmek gerek zīrā ol qan olaruñ şehādetine delīl ve sa’ādetine nişāndur

Kelime-i Heftādūheştom

78. Vecize

إِعْرَفْ لَهُ مِنَ الْحَقِّ عَلَيْكَ مِثْلَ الَّذِي كُنْتَ تُحِبُّ أَنْ يَعْرِفَهُ لَكَ قُوَّةَ خَرَجٍ وَإِلَيَّا عَلَيْكَ

İ’rif lehū mine’l-ħaqqı ‘aleyke mişle’llezi künte tuħibbu en ye’rifehu leke kuvveten ħarece vāliyen ‘aleyke

Ya’ni teni şol kişi ki senüñ üzerinde ħaqqı vardur seni sever kişi mānendi gibi ki teniyesinī eger çıqa ol senüñ valiñ ola bu kelimenüñ ma’nisi rüşendür ya’nī ħalāyıkıñ ħaqlarında şöyle mubālağa göster ki sevesin ki olar senüñ ħaqqıñu ri’ayet itmekde [141a] göstereler ‘izazuñda ikrāmuñda ‘izāmuñda arturalar

Kelime-i Heftādūnuhom

79. Vecize

مَا اخْلَصْتُمْ لِلَّهِ مِنْ أَعْمَالِكُمْ فَرَبُّكُمْ أَطْعَمَكُمْ وَحَظُّكُمْ أَخَذْتُمْ

Ma’ħlestüm li’llāhi min a’maliküm fe-rabbüküm eṭa’tüm ve ħazzüküm eħaztüm

Ya’ni bilüñ ki siz şol nesne ki ħāliş idersiz Allah’içün işlerüñüzde Perverdigār’uñ’içün ṭā’at idersiz sa’adetten ve naşıbuñuzi alursız ma’nisi bu kelimenüñ oldur ki her cid ki gösterürsüz yamānlıqda ve her iħlāş ki arturırsız ṭā’atde ‘ibādetde hiç kimseye minnet urmañ ki anuñ-ile sizi besleyiciye ṭaparsız ve kendü naşıbuñuzi āħiret sa’ādetinden ala getürürsüz

Kelime-i Heştâdom

80. Vecize

اللَّهُ لَيْسَ لَهُ شَرِيكٌ وَ لَيْسَ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ أَحَدٍ نَسَبٌ يُعْطِيهِ بِهِ خَيْرًا وَ يَصْرِفُ عَنْهُ شَرًّا إِلَّا بِطَاعَتِهِ وَ اتِّبَاعِ أَمْرِهِ
إِنَّا

İnna'llâhe leyse lehü şerîkûn ve leyse beynehü ve beyne aḥadin nesebün yu'ṭîhi bihî ḥayran ve yaşrifu 'anhü şerran illâ bi- ṭâ'atihi ve ittibâ'i emrih

Ya'ni girçek ki Allah'ın yoḡdur şerîki ve enbâzî ve yoḡdur anuñ-ile bir kişi ortasında nisbet ki vire ol kişiyeye anuñ sebebiyle eylük ya döndere andan yamanlık meger ṭâ'atıyla ve kendü mutâba'atıyla bu kelimenün ma'nisi oldur ki Allah-ile âdemîler ortasında enbâzlık ve ḡavumluk yoḡdur ki ol sebeb-ile raḡat ve ḡayr [141b] olara irişdüre yâ beliyet ve şer olardan ıraḡ eyleye velâkin şol nesne ki irişdüre olara ḡayrâtdan ve şol nesne-i ki men' ide eylerden belâyâdan cümle olaruñ ṭâ'at itmek ve fermân dutmak sebebendür zîrâ işler ṭâ'ata ve ferman-bürdârlıḡa baḡludur

Kelime-i Heştâduyekom

81. Vecize

أَلَا مَنْ سَمِعَ فَلْيَقُلْ وَ مَنْ شَهِدَ فَلْيَتَكَلَّمْ

Elâ men semi'a fe'l-yeḡul ve men şehide fe'l-yetekellem

Ya'ni hâ te'kiddür ki kim işitdiyise disün ve her ki ḡâzır ise söylesün ki eger kişinün ṭânuḡlığı varise virse gerek ve eger girçek şâdıḡâne sözi var ise söylemek gerek

Kelime-i Heştâdövom

82. Vecize

تَعَالَى شَاهِدُهَا ذُنُوبُهَا

Şe'alübü şâhidühâ zenebühâ

Ya'ni bir dilkü vardır ki ṭânuḡı ḡuyruḡıdır bu kelimenün ma'nisi oldur ki bir kişinün çâkerleri ve etbâ' ve ḡidmetkârları ve eşiyâ'ı bir ḡâdişede ki ṭânuḡlık

vireler ve ol t̄ānuqlıķda ḥaşımlara maķāl ve t̄ā'inlerde mecāl ola meşeldür pārsīde ki rū bāhrā guvāh ki başed cüz dum ya'nī dīlkünūñ t̄ānuķı kim ola ķuyruđından özge

Kelime-i Heştādūsovvom

83. Vecize

أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ فَإِنَّهُ يَرَاكَ وَلَا تَرَاهُ وَيَرْعَاكَ وَلَا تَرَعَاهُ

Ūşīke bi-taķva'llāhi fe-innehü yerāke velā terāhü ve yer'ake ve lā- ter'āhü

Ya'ni vaşıyyet [142a] iderem saña perhīzkārlıđıle ki girçek ki Allah görür seni ve sen görmezsin anı ve ol saķlar seni ve sen saķlamazsın anı ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki perhīz eyleñ ḥālāda melāda serrā ve đarrā da her hālde Allah'dan 'azze ve 'alā eger sen anı görmezsin ol seni görür ve eger sen anı saķlamazsıñ ol seni saķlar ve ḥarekāt ve sekenāt ve ḥaṭarāt ḥaṭavātuñı görür ve tanır

Kelime-i Heştādūçehārom

84. Vecize

مَنْ كَانَ يَعْْبُدُ مُحَمَّدًا فَإِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ مَاتَ وَمَنْ كَانَ يَعْْبُدُ اللَّهَ تَعَالَى فَإِنَّ اللَّهَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ

Men kāne ya'büdü Muḥammeden fe-inne Muḥammeden ķad māte ve men kāne ya'büdü'llāhe Te'ala fe-inne'llāhe ḥayyün lā yemüt

Ya'ni her ki ṭaparidi Muḥammed'i girçek Muḥammed öldi ve her ki ṭaparidi Allahute'ālā'yı elbette ki Allah ölmeye ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki her maḥluķ ki vardur şeref-i intikāl ve cenaḥ-ı irtihāldedür her ḥāl-ile ölüm đarbını çekecekdür ve fenā şerbetin içecekdür ve Allahute'ālādur ki hergiz ölmeye ve pāyende ve cāvīd ķala pes 'ibādeti ana itmek gerek ve yüz anuñ t̄ā'atına getürmek gerek ve tevfiķ-ı ḥayrāt ve teysīr-i ḥasenāt andan istemek gerek

Kelime-i Heştādūpençom

85. Vecize

إِنَّمَا نَحْنُ جَفْنَةٌ مِنْ جَفَنَاتِ اللَّهِ

İnnemā [142b] naḥnü cefnetün min cefenāti'llāhi

Ya'ni biz bir ma'nī-yi kelime budur ki maḥlūkāt 'adedinüñ çoqlığıyla ve kavimlerinüñ medediyle kıyāmet günü Allah'uñ 'azze ve celle 'azāmet-i qatında eksük olalar pes hiç âdem ḥaylü ḥaşem çoqlığıyla ve māl ziyādeliğiyle müfahārat itmemek gerek

Kelime-i Heştādüşeşom

86. Vecize

مَنْ ظَلَمَ أَحَدًا فَقَدْ أَخْفَرَ اللَّهُ

Men zaleme aḥaden feḳad aḥfera'llāh

Ya'ni her ki zūlm eyledi Müsülmanlardan bir kişiye girçek ki ol sındurdu Allah'uñ 'ahdini ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki her Müsülman ki bir Müsülmana daḡi zūlm eyleye Tañrı'nuñ 'ahdini sındurmış ola ve zinhar anuñ ipi uzalmış ola

Kelime-i Heştādüheftom

87. Vecize

مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ النَّاسِ شَيْئًا فَلَمْ يُعْطِهِمْ كِتَابَ اللَّهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ

Men veliye min emri'nnāsi şey'en felem yu'tihim kitāba'llāhi fe-'aleyhi la'netü'llāh

Ya'ni her ki vāli ola ḥalāyıkūñ işlerinde bir nesnede virmeye kitābını Allah'uñ 'azze ve celle aña olsun Allah'ın la'neti bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki her ki emīr ve vāli emr idici ve nehy idici ola ve Allah'uñ kitābıyla ḥükm idmeye 'adlü inşāfda ḥilāfınca işleye Tañrı'nuñ la'neti aña olsun

Kelime-i Heştādū[143a] heştom

88. Vecize

مَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فَهُوَ فِي خِفْرَةِ اللَّهِ

Men şallā'ş-şubḥa fehüve fî-ḥifarati'llāhi

Ya'ni her ki ide şubḥ namāzını Allah'ın 'ahdinde ve hıfzında ola bu kelimenün ma'nisi oldur ki her ki ṭāñ namāzını kıla şıdķı 'itikād-ile ol vuķū'-ı afātı ve ḥudūş-ı 'āhatdan Tañrı emānında ola

Kelime-i Heştādūnuhom

89. Vecize

أَنَا الْخَلِيفَةُ بَعْدَهُ

Ene'l-ḥālifetü ba'dehü

Ya'ni ben bī-kifāyet ve bī-ḥayram andan şoñra ma'nisi bu kelimenün oldur ki Şıddıķ-ı Ekber'e rađıyallāhu anh didiler ki sen Allah'ın ḥālifesisin Rasūlden şoñra 'aleyhi'sselām ol buyurdı ki ben ḥālifeyem ya'nī kifāyetsiz ḥayrsuzam nisbet-i Rasūle 'aleyhi'sselām çün Şıddıķ-ı Ekber böyle buyura ayruķlara düşmeye ki kendü harekāt ve sekenātına mağrūr olmamaķ gerek ve öz ef'ālını övmemek gerek

Kelime-i Nevedom

90. Vecize

إِنَّمَا أَنَا رَجُلٌ كَأَحَدِكُمْ أَخْطَى وَأَصِيبُ وَأَعْجَلُ وَأَنْيَبُ

İnnemā ene racülün ke-aḥadiküm uḥṭı ve uşıbü ve a'celü ve ünıbu

Ya'ni girçek ki ben bir kişiyim sizün biriñüz gibi ki ḥaṭā kılam ve şavāb idem ve ivem ve giru dönem bu kelimenün ma'nisi oldur ki Şıddıķ-ı Ekber rađıyallāhu anh buyurur ki ben bir kişiyem [143b] sizün gibi benüm sözüm ḥaṭā ve şavāb ve ta'cilden ve inābetden ḥālī degüldür

Kelime-i Nevedūyekom

91. Vecize

لَا أَشِيْمَ سَيْفًا سَلَّهَ اللّٰهُ

Lā eşīme seyfen selehu'llāhu

Ya'ni kınına kıatmayam şol kıılıcı ki çekmişdür Allah'a bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki bir cema'āt ri'āyādan Şıddıķ-ı Ekber rađıyallāhu anh kıatına geldiler Hālid ibn-i Velīd'den ki laķābını anuñ Rasūlu'llāh 'aleyhi'sselām seyfu'llāh kıomışdı Őıkāyet itdiler ol buyurdı ki ben Hālid'i işden men' itmeyeceğem ve bir kıılıcı ki Allah'a çekmişdür ben kıınına kıomayacağam

Kelime-i Nevedūdovvom

92. Vecize

كُلُّ امْرِئٍ مُّصَبِّحٌ فِىْ اَهْلِيْهِ وَالْمَوْتُ اَدْنَى مِنْ شِرَاكٍ نَعْلِهِ

Küllü'mriin muřabbeħun fī ehlihi ve'l-mevtü ednā min Őirāki na'lihi

Ya'ni her kıŐi ki Őabaħlaya ehlinüñ içinde gele gide kıavmi kıabilesi ortasında ve ölüm yaķınıraķdur aña na'leyninüñ tasmaşından her kıŐiye Őabaħ kıavmi selāma gelürler Őorarlar ve andan ĥisāblar dutarlar ve ölüm ĥod aña yaķınıraķdur na'leyninüñ düvālından ve kıŐi bilmez ki ol řāñlaya degün diri kıala mı ya kıalmaya mı

Kelime-i Nevedūsovvom

93. Vecize

سَلُّوا اللّٰهَ الْعَفْوَ وَالْعَفِيَّةَ وَالْمُعَافَاةَ

Selü'llāhe'l-'afve ve'l-'āfiyete ve'l-mu'āfāte

Dileñ Allah'dan [144a] ki geće günāħlaruñuzda ve saķlaya sizi belālardan ve ĥořnüd eyleye sizi ĥařmlardan ve ĥařmları sizden ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki Allah'dan dileñ tā sizüñ günāħuñuzdan geće ve sizi belāyādan saķlaya ve bir lařife düzede ki siz ĥařmlaruñuzdan 'afv idesiz tā kıyāmet günine degin kıŐŐař ortada olmaya ĥařmlaruñ sual ü cevābından kıurtulmuş olasız

Kelime-i Nevedūçehārom

94. Vecize

الصَّبْرُ نِصْفُ الْإِيمَانِ

Eşşabrü nişfü'l-îmāni

Ya'ni şabr itmek yarusıdır îmānuñ bu kelimenüñ ma'nisi oldur ki şabr ögilmiş sîretdür ve begenilmiş haşletdür ve her ki belâlarda şabr ide ve ceza'ı pîşe idinmeye ve göñlini ühretüñ şevābınā bağlaya ol nişfi îmān anuñ ola aḥiretde

Kelime-i Nevedūpençom

95. Vecize

الْيَقِينُ الْإِيمَانُ كُلُّهُ

Elyaqīnu'l îmānü küllühü

Ya'ni bil ki yaqīn cümle îmāndur ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki yaqīn-ile bilüñ ki cihānuñ Kird-gār'ı ve ḥalāyıkūñ Âferid-gār'ı vardur ki kıyāmet günü ḥasenāta ve seyyiāta cezā ve sezā ol vire bu tamam ve kemāl anuñ îmāni ola

Kelime-i Nevedūşeşom [144b]

96. Vecize

أَرْفَقُ بِالْمُسْلِمِينَ فِي مَسِيرِهِمْ وَمَنَازِلِهِمْ

Ürfük bi'l-müslümīne fî mesīrihim ve menāzilihim

Ya'ni yumuşaklık eyle Müsülmānlar-ile olaruñ varmaqlığında inmekliğinde ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki Müsülmānlar-ile gitmekliğde ḳonmaqlıkda yımışaklık itmek gerek musāhele ve muvāsā yolın varmaḳ gerek ta'nīfden teşdid-den ıraḳ olmaḳ gerek Peyğamberüñ 'aleyhi'sselām bu ḳavline yaqīndur ki za'iflerüñ ayāğınca göçmek ḳonmaḳ gerek

Kelime-i Nevedüheftom

97. Vecize

لَتَحْسُنَ نِيَّتُكُمْ وَ سَرِيرَتُكُمْ وَ طَعْمَتُكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَ الَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

Litehsün niyyetüküm ve serīratüküm ve tu'metüküm fe-inna'llāhe ma'a'llezīne't-teķav ve'llezīne hüm muhsinūne

Ya'ni eyü olsun niyyetüñüz ve içünüzde gizlü nesneñüz ve yimegüñüz ki elbette Allahute'ālā şol kişiler-iledür ki perhizkārdurlar ve ol kişiler-iledür ki eyü işlülerdür ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki her ki pāk niyet ve pāk mezheb ve pāk ma'am ve pāk meşreb ola ol eyü işlü ola ve Allahute'ālā anuñ yāri ve hāfızı ve nāşırı ola

Kelime-i Nevedüheştom

98. Vecize

مَا غَنِمْتَ مِنْ غَنِيمَةٍ فَاجْعَلْهَا عُدَّةً

Mā ğanimte min ğanīmetin fe'c'alhā 'uddeten

Ya'ni her nesne ki alasin ğanīmetten eyle anı [145a] sāz ve 'uddet ve ālāt-ı ğazā ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki her neki Müsülmān kişi ğanāyım-i küffārdan ğazāvātta ele getüre yigireki oldur ki 'uddet ve ğazā aletine şarf eyleye dīn hamiyetinden ötürü yeraķ vechine hārc eyleye tā İslam'a ķuvvet ve nuşret ola

Kelime-i Nevedūnuhom

99. Vecize

الْقَوْمَ لَنْ يَدْعُوا سُلْطَانَهُمْ وَلَنْ يَخْرُجُوا مِنْ مُلْكِهِمْ بِغَيْرِ قِتَالٍ

El-ķavmü len yed'ū sultānehüm ve len yaħricü min mülkihim bi-ğayri ķitālin

Ya'ni hālāyık kendü ve pādişahlığını ķomayalar ve taşra çıķmayalar kendü mülklerinden şavāşsuz muķātelesüz ma'nisi bu kelimenüñ oldur ki pādişahlıķ hoşdur ķomaz ki rağbet-ile ve tav'-ile şavāşsuz muķārebesüz kişi kendü memleketini terk ide

Kelime-i Şadom

100. Vecize

اسْتَعِينُ بِاللّٰهِ وَكَفَىٰ بِهِ مُعِينًا وَتَوَكَّلْتُ عَلَىٰ اللّٰهِ وَكَفَىٰ بِهِ وَكَيْلًا

İste'in billāhi ve kefa bihi mu'īnen ve tevekkel 'ala'llāhi ve kefa bihi vekīlen

Ya'ni yardım dile Allah'dan ve ol yiterdür yāri virici ve tevekkel eyleye Allah'a ve yiter ol saña ol sürici ve bitürici tamam oldu Şiddīk-ı Ekberüñ şad kelimesi kıadr gicesi 'inde ğurūbı'ş-şemsi bi'avni'llāhi ve hūsne tevfiķılı ve şalla'llāhü 'ala Muhammedin ve ālihi ecma'in

SONUÇ

Türk Edebiyatı'nda "Halife-i Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn" tamlamasıyla dört büyük halifenin adına müstakil türler oluşturulmuştur. Methiye, hilye, fazilet-nâme, menakıbnâme ve vecize gibi müstakil şekilde oluşturulmuş bu türler, Hz. Muhammed'e ve O'nun dört seçkin dostuna duyulan derin sevginin göstergesidir. Hz. Ebû Bekir, hicret-nâme ve miraç-nâme adı verilen türlerde de Hz. Muhammed'e yakınlığı nedeniyle anılmıştır.

Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir'in, sıddîk ve âtik lakaplarıyla, yâr-ı gâr, sahibü's-sehâ, menba'ı-velâyet ve cedd-i Mevlânâ gibi tamlamalarla hayatı ve şahsiyeti, İslam tarihindeki rolü etrafında işlendiğini tespit ettik. Hz. Ebû Bekir'i edebi yönden incelemelerimizde, onun çok iyi bir hatip olduğunu, hutbelerinde ve mektuplarında kullandığı dilin az sözle çok anlam ifade edici nitelikte olduğu belirledik.

Türk Edebiyatı'nda Hz. Ebû Bekir'in vecizeleriyle ilgili yapılan tercüme ve şerhlerle ilgili olarak ilk tespit ettiğimiz eser, Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi'nin Kitabı Tuhfetü's-Sıddîk min Kelâmı Ebî Bekr es-Sıddîk'ıdır. İkinci olarak bulduğumuz eser Cemal-i Halveti'nin Şerh-i Sad Kelime-i Sıddîk-i Ekber'idir. Ardından Mustafa b. Mehmed'in Terceme-i Sad Kelime-i Çehar-Yâr, Sad Kelime-i Çehâr Yâr, Tercüme-i Mie Kelimat-ı Çihar Yâr-ı Güzin gibi değişik adlardaki nüshalardan oluşan eseri ve Manastırlı Mehmed Rif'at'ın Cevâhir-i Çihâr-yâr ve Emsâl-i Kibâr'ı tespit ettik ve bu eserlerdeki incelemelerimiz sonucunda farklı vecizelerin olmadığı; ancak kelime farklılıkları olduğunu belirledik.

Hz. Ebû Bekir'in vecizelerinin incelediğimizde, vecizelerinin bir kısmının hutbelerinden ve mektuplarından derlenmiş olduğunu, vecizelerinin cevamiül-keîâm niteliğinde olduğunu, konu olarak Allah'ı tanıma, yöneticilik, insan ilişkileri ve yaşam tarzı içeriğinde yoğunluk kazandığını tespit ettik.

Günümüz Türkçesi'ne transkribe edilerek aktarılan Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi'nin Kitabı Tuhfetü's-Sıddîk min Kelâmı Ebî Bekr es-Sıddîk'ı, 15.y.y. Türkçesi'nin özellikleri açısından incelenerek, eserde kullanılan arkaik kelimeler, ayetler, hadisler ve deyimleri tespit ettik. Yazarımız, Bedreddin b. Himmet-Yarü'l-Mevlevi'nin İslami ilimlere derin vukufiyetini tespit ettik.

KAYNAKÇA

- ACLÛNÎ**, *Keşfü'l-Hafâ*, Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- AKA**, İsmail vd., *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, I-XIV, İstanbul 1992.
- AKAR**, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-Nâmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.
- AKTAŞ**, Hasan, *Türk Şiirinde Din ve Tasavvuf*, Çizgi Kitabevi, Konya 2001.
- ALTUN**, Kudret, *Gelibolulu Mustafa Âli Divânı*, Özlem Kitabevi, Niğde 1999.
- APAK**, Âdem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2010.
- ARAT**, R. Rahmeti, *Kutadgu Bilig*, TDK Yay., Ankara 1991.
- ARI**, Ahmet, *Sâkib Dede Divânı*, Akçağ Yay., Ankara 2003.
- ARSLAN**, Mehmet, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2002.
....., *Bursalı İffet Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2005.
....., *Antepli Aynî Divanı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2004.
- ATEŞ**, Ahmet, "Raşid Al- Din Vatvat'ın Eserlerinin Bazı Yazma Nüshaları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, Eylül 1959, C.10, Sayı 14, s.1-24
- AYDEMİR**, Yaşar, *Behiştî Divânı*, MEB Yay., Ankara 2000.
- Bedreddin bin Himmet-Yârü'l-Mevlevî**, *Ahâdis-i Nebî ve Sad-Kelimât-ı Çehâr-ı Yâr-ı Güzîn*, Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi, nr. 650.
- BİCE**, Hayati, *Hoca Ahmed Yesevi Divanı Hikmet*, TDV Yay., Ankara 1993.
- BİLMEN**, Ömer Nasuhi, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul tsz.
- BURSALI** Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul H.1333.
- CENGİZ**, Halil Erdoğan, EREN, Gönül Hatay, *Rahmî-i Harputî Divanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.
- Cemâli Halvetî**, *Şerh-i Sad-Kelime-i Siddik-i Ekber*, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr.1525, Millet Ktp. Ali Emiri, nr. 1330.
- Cevri İbrahim Çelebi**, *Hilye-i Çihâr Yâr-ı Güzîn*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2089.

- CEYHAN**, Âdem, “Dört Seçkin Dostun Portresi”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.4, Sayı 1, Manisa 2006, s.1–28
- ..... , *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, Ankara 2006.
- ..... , *Bedr-i Dilşad’ın Murâd-Nâmesi II*, MEB Yay., İstanbul 1997.
- ÇAKMAK**, Muharrem, “Türk Mutasavvıf Şairi Aksaraylı Cemal Halvetî”, *Ekev Akademi Dergisi*, Erzurum, Yaz 2003, Sayı 16, s.181–196
- ÇELEBİOĞLU**, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998.
- DEVELLİOĞLU**, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, 13. Baskı, Ankara 1996.
- DİLÇİN**, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1983.
- ELMALILI** Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Şura Yay., I-IX, İstanbul 1993.
- EL-MÜNAVİ**, Abdurrauf, *Feyz’ul Kadir*, Daru’l Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1994.
- ERASLAN**, Kemal, *Mevlâna Sekkâkî Divanı*, TDK Yay., Ankara 1993.
- EREN**, Cüneyt- ERBOĞA, Halit, “Hikmetli Sözler ve Manastırlı Rıfat Efendi’nin Hikmet Hazinesi Adlı Eseri, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun 2007, Cilt:7, Sayı:2, s.163–170
- ERSOY**, Mehmed Akif, *Safahat*, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, TDV Yay., Ankara 2011.
- GÜNGÖR**, Zülfikar, *Türk Edebiyatı’nda Türkçe Manzum Hilye-i Nebevîler ve Nesîmî Mehmed’in Gülistân-ı Şemâil’i*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2000.
- Hacı Muharrem Hilmi Efendi**, *Dîvan-ı Sırrî*, haz. Süleyman Ateş, Pars Matbaası, Ankara 1976.
- HARMANCI**, M. Esat, *Muhabbet-nâme (Vâmık u Azrâ)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2003.
- İbn Hacer el-Askalânî**, *el-İsâbe*, (trc. Naim Erdoğan), İz Yayıncılık, I-IV, İstanbul 2009.
- İBN HANBEL**, Ahmed, *Müsned*, Çağrı Yay., I-VI, İstanbul 1992.
- İSEN**, Mustafa – KURNAZ, Cemal, *Şeyhi Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.

- KALKIŞIM**, Muhsin, *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 1994.
- KANDEHLEVİ**, M. Yusuf, *Asr-ı Saadet Hutbeleri*, çev. Kerim TÜRKOĞLU, Fırat Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul tsz.
- KAYA**, Bayram Ali, *The Dîvân Of Azmi-zâde Haletî*, Harvard University 2003.
....., *Osman Nevres ve Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 2010.
- KERDERLİ** Mahmut, *Cennetlerin Açık Yolu*, haz. Bilal Aktan, Edebiyat Otağı Yayınları, Ankara 2006.
- KILIÇ**, Atabey, *Müridi ve Pend-i Ricâl Adlı Mesnevisi*, Laçın Yay., Kayseri 2001.
- KISAKÜREK**, Necip Fazıl, *Esselâm*, Büyük Doğu Yay., 13. Baskı, İstanbul 2008.
- KÜÇÜK**, Sabahattin, *Bâkî Divânı*, TDK Yay., Ankara 1994.
- KÜTÜK**, Rıfat, *Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2002.
- Mahmud ŞAKİR**, *Dört Halife*, trc. Ferit Aydın, Kahraman Yay., İstanbul 1994.
- MANASTIRLI** Rıfat Bey, *Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr*, Halep 1909.
- Mehmed b. Sa'dedddin b. Hasan Can**, *Gülistân-ı Şemâil*, Süleymaniye Ktp., Damat İbrahim Paşa nr. 381.
- Mustafa b. Muhammed el-Kastamoni**, *Şerh-i Sad Kelime-i Hazret-i Ebu Bekr*, Süleymaniye Ktp., nr. 1351.
..... , *Şerh-i Sad Kelime-i Sıddıkiyye*, Nuruosmaniye Ktp, nr. 3988/1
..... , *Terceme-i Sad-Kelime-i Çehâr-ı Yâr*, Konya Mevlana Müzesi, nr. 002642, Konya Mevlana Müzesi, nr. 005592
..... , *Terceme-i Mie Kelime-i Hulefa-i Râşidin*, Süleymaniye Ktp., Yz. Bağışlar 6614.
..... ,
- OKAY**, Orhan, AYAN Hüseyin, *Hüsn ü Aşk*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1992.
- OLGUN**, İbrahim-DRAHŞAN Cemşit, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1996.
- PALA**, İskender, *Hilye-i Saadet*, Kapı Yay., İstanbul 2008.
- PEKOLCAY**, Necla, *Mevlid*, TDV Yay. Ankara 2007.

- PEKOLCAY**, Neclâ vd., *İslami Türk Edebiyatında Şekil ve Nev'ilere Giriş*, Kitabevi Yayınları , 5. Baskı, İstanbul 2000.
- RAMAZANOĞLU**, Mahmud Sâmi, *Hazreti Ebû Bekir Sıddîk*, Erkam Yay., İstanbul 2010.
- SAFVET**, Ahmet Zeki, *Cemheretü Hutabi'l-Arab*, El-Mektebetü'l-İlmiyye, I-III, Beyrut, tsz.
- ..... , *Cemheretü Resâili'l-Arab*, El-Mektebetü'l-İlmiyye, I-IV, Beyrut, tsz.
- SARIÇAM**, İbrahim, *Hz. Ebû Bekir*, TDV Yay., Ankara 2006.
- Celeddin Suyuti**, *Tarihü'l-Hülefa*, El-Matbaatu'l-Asriyye, Beyrut 1989.
- ŞENER**, H. İbrahim, **YILDIZ**, Âlim, *Türk İslâm Edebiyatı*, 2. Baskı, İstanbul 2008.
- Şemsüddîn Ahmed Sivasi**, *Menâkıb-i Çehar Yâr-ı Güzîn*, (haz. Mehmet Emre), Bedir Yayınevi, İstanbul 2000.
- TARLAN**, Ali Nihat, *Necatî Beg Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- TATÇI**, Mustafa, *Yunus Emre Dîvanı*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- TAYŞI**, Mehmed Serhan, "Çelebi Halife", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Ağustos 1996, Sayı:103,s.131–153
- TEZEREN**, Ziver, *Seyyid Azîz Mahmûd Hüdâyî Divânı II*, İ.Ü. Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Basım Atölyesi, İstanbul 1985.
- TUĞLUK**, İbrahim Halil,"Lâ Mekânî Hüseyin'in Esrarnâme Tercümesi", *Turkish Studies*, Volume 3/4 Summer, 2008, s.818–865
- YANBAL**, Semra, *Şâkir Mehmet Efendi Dîvanı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas 2000.
- YAVUZ**, H. Kamil, *İslam Tasavvufu*, Altınoluk Yay., İstanbul 1996.
- YILDIZ**, Âlim, *Fenâyî Cennet Efendi Dîvanı*, C.Ü. Kültür Yay., Sivas 2010.
- ....., *Şeyh Hâlid Divanı*, Esform Ofset, Sivas 2004,
- YILMAZ**, Mehmet, *Dört Halifeden Vecizeler Sözlüğü*, Şule Yay., 2. Baskı, İstanbul 2005.
- YÜKSEL**, Hasan-DELİCE, İbrahim-AKSOYAK, İ. Hakkı, *İslâmî'nin Mesnevisi*, Dilek Matbaacılık, Sivas 1996.

ZEBİDİ, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Mütercimi Ahmed Naim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., I-XIII. , Ankara 1993.